

پانورامای
به کارهیتانی چهکی
کیمیایی له کوردستان

بانورما استخدام
الاسلحة الكیمیائية فی
کوردستان

پانورامای استفاده
از سلاحهای شیمیایی
در کوردستان

تاماده کردنی :

دکتور ناجح گوپی

n.gulpy@gmail.com-07501115808

ناری کتیب: پانۆرامای به کارهینانی چه کی کیمیایی به زمانی (کوردی کرمانجی و سۆرانی و هه ورامی، عه رهیی، فارسی، ئینگلیزی سویدی)
بابهت: وتاریکه له سهر کیمیابارانێ کوردستان، به چه ند زمانیک
نوسینی: د. ناجح گوڵی
جایی یه کهم ۲۰۱۷
دیژاین: هیوا مه محمود فرج
چاپخانه: ئافا کورد ۰۷۵۰۱۱۱۲۲۱۸ - ۰۷۷۰۲۴۶۱۰۶۵
له سهر نه رکێ گروپی کۆمپانیاکای هه له بجه له چاپدراوه بۆ ۲۹ هه م سالیادی تارانی
کیمیابارانێ هه له بجه

مافی له چاپدانی بۆ نوسه ر پاریزراوه

پانۆرامای
به کارهینانی چهکی
کیمیایی له
کوردستان

پاش

هه‌لگیرسانی شه‌ری ئیراق - ئیران ۱۹۸۰/۹/۲۲ که ماوه‌ی هه‌شت سال به‌رده‌وامی بوو له ۱۹۸۸/۸/۸ کۆتایی هات، به‌هۆی لایه‌نگری زۆربه‌ی ولاتانی زل هیز له عیراق دژ به‌ئیران، ئه‌ویش به‌مه‌به‌ستی به‌ربه‌ست دانان له‌گه‌شه‌سه‌ندنی ده‌وله‌تی ئیسلامی و هه‌نارده‌کردنی فکری ئیسلامی بو‌ده‌روه‌ی سنوره‌که‌ی، له‌م پوانگه‌یه‌وه زل هیزه‌کان به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک پشتیوانی ته‌واویان بو‌عراق چاردا بوو، هاوکات زۆربه‌ی ولاتانی عه‌ره‌بیش پشتیوانی عیراق بون بئجگه له (سوریا و لیبیا) که هاوکاری ئیران بوون، به‌هۆی به‌رگه‌گرنتی و ولاتی ئیران دژ به‌هه‌موویان، بیریان له به‌کار هینانی چه‌کی کۆکوژ کرده‌وه ئه‌ویش چه‌کی کیمیایی بوو، سه‌رباری ئه‌وه عیراق له ریزی ئه‌و ۱۲۰ ولاته بوو واژوی په‌یمان نامه‌ی جنیقی سالی ۱۹۲۵ کردبوو که باس له‌قه‌ده‌غه‌کردنی به‌کارهینانی چه‌کی کیمیایی ده‌کات، پاش ئه‌وه‌ی عیراق چه‌کی کیمیایی و ماده‌کانی به‌ره‌م هینانی ده‌س که‌وت، گلۆپی سه‌وزی بو‌هه‌لکرا بو‌به‌کارهینانی، که به‌پیی یاسا نیو دوله‌تیه‌کان نابیت چه‌کی کۆکوژ به‌کار بیت له‌جه‌نگدا، له‌به‌ره‌کانی جه‌نگی نیوان سه‌ربازانی عیراق و ئیران به‌چری به‌کاریان هینا، ته‌نانه‌ت سه‌ربازی عیراقیش به‌رده‌که‌وتن، لیره‌دا نامانه‌وی باس له به‌کار هینانی چه‌کی کیمیایی بکه‌ین دژ به سوپای ئیران به‌لکو دینه سه‌ر ته‌وه‌ره‌که‌ی خۆمان ئه‌ویش به‌کار هینانی چه‌کی کیمیاییه دژی گه‌لی کورد. زۆربه‌مان لاما‌ن ئاشکرایه که رژیمی به‌عس بیری شو‌قینیه‌ت به‌سه‌ری دا زال بوو، ده‌ی ویست کورد له بو‌ته‌ی عه‌ره‌بدا بتوینیته‌وه و نه‌ی هیلن، بو ئه‌م مه‌به‌سته‌ش چه‌نده‌ها ریگای گرته به‌ر، راگواستن، به‌زۆر به‌به‌عسی کردن، ته‌عریب کردن، ناوچه کوردیه‌کان، کۆتا هه‌نگاوی به‌کار هینانی چه‌کی کۆکوژی کیمیایی بوو، تازۆرتین ژماره‌ی کورد له ناو بیات به‌تایبه‌ت نه‌یاره‌کانی، له‌م پوانگه‌وه رژییم هه‌رکەس له‌ژێرده‌سه‌لاتی ئه‌ودا نه‌بوايه به‌قورستین شیوه لیجی ده‌دا به‌ئاگر و ئاسن و چه‌کی کیمیایی، بریاری تایبه‌تی ده‌ر کرد بو‌شوینه ئازاد کراوه‌کان که به ناوچه‌ی قه‌ده‌غه‌کراو (مناگق محرمه) ناو زه‌دی کردن، هه‌ر بو‌یه له‌سه‌ره‌تای

سالی ۱۹۸۷ وە زۆر دېندانە كەوتە بۆردومانى كىمىيىي ناوچە ئازاد كراوھكانى ژىر دەسەلاتى پىشمەرگە دەستى نەدەپاراست لەمرۆف و ئاژەل و بالئەدەش . بەپىي ئەو بەلگەنامانەي كەدەست كەوتوون رژىم لەتشرىنى دوھمى سالى ۱۹۸۳ دا چەكى كىمىيىي وەدەس خستوھ، بەلام بەھۆكارى نەزانراو بە كارى نەھىناوھ لەبەرەكانى جەنگدا، دەر كەوتوھ يەك جار لەبەرەي جەنگى باكور دژ بەئىران بەكارى هىناوھ لە ناوچەي حاجى ئۆمەران

پىشتەر لەسالەكانى ۱۹۳۷-۱۹۳۸ دەولەتى تورك دژى كورد لە شۆرشى دەرسىم دا چەكى كىمىيىي بەكار هىناوھ وەك لەسالنامەي دەولەتى عوسمانىدا هاتوھ. رژىم ھەموو جوړەكانى چەكى كىمىيىي دژ بە گەلى كورد بەكارهينا، لە رىگاي فرۆكەي جەنگى و موشەك و بۆمبى گەورە، تۆپى دورھاويژ، راجىمە ، تىبىنى دەكرى زۆربەي ھىرشە كىمىيەكان بەشەو دەيكرد ، تا خەلك نەي بىنى زۆرترىن كوشتار بدات.

مەبەست لە دروست كردن يان ئامادە كردنى ئەم بابەتە بە چەند شىوازىك (رۆژمىر ، نامىلكە، فلىكس، برۆشور) ئەوھىە تاكو تاوانەكانى بەكارهينانى چەكى كىمىيىي بەشىوازىكى ئاسان تۆمارو بەدۆكيومىنت بكرىن، و نەتەوھى كورد و نەوھى نوى لىئى ئاگادار بىت، وەك سەرچاوھىەك سودى لى وەربگىرى لەكاتى پىوستدا.

لەم پانۆرامايەدا دەمانەوئى بە تىرو تەسەلى رۆژى بۆمبارانى كىمىيىي ناوچەو شوينەكان وژمارەي قوربانىەكان بەپىي توانا ديارى بكەين:

۱. لە رۆژى ۱۹۸۷/۴/۱۵ دا /پارىزگاي سلېمانى گوندەكانى (ھەلەدن،چالاوھ ،كانى توو، سەرگەلو،بەرگەلو ،ئاوھژى، سىپروان، نولچكە ،چنارنى،شاخى گۆجار)،بۆمبارانى كىمىيىي كران، ژمارەي قوربانىان، برىنداربونى دەيان كەسى مەدەنى و پىشمەرگە بوھ. شايانى باسە ئەم بۆردومانانە لەكاتى ئەنجامى ھىرشىكى گەورەي پىشمەرگەكانى يەكىتى نىشتمانى بوو بۆ سەر ناوچەكە بە ناوى داستانى رزگارى ، سەرەپاي ئازادكردنى جەندىن گوندو ناوچەو بە سەدان رەبايەو سەربازگەي رژىم، بەلام داستانەكە بەپىي ئەو نەخشەيەي كە بۆى دانرابوو نەگەيشتە ئەنجام. چونكە رژىم چەكى كىمىيىي بەكار هىنا دژى پىشمەرگەو ھاوالاتيان. بۆمبارانى كىمىيىي رۆژانى دوایش بەردەوامى ھەبوھ زياتر لە ۳۰ ھاوالاتى بەركەوتن ، لە نەخۆشخانەي شۆرش لەبەر گەلو خەوينراون و چارەسەر كران .

دەتوانىن بلىين ئەمە يەكەم ھىرشى كىمىيىي بۆ بۆسەر ناوچە ئازاد كراوھكان و

پیشمه‌رگه ،داستانی پزگاری له شه‌وی ۱۲ له‌سه‌ر ۱۹۸۷/۴/۱۳ ده‌ستی پیکرد و ماوه‌ی سی هه‌فته به‌رده‌وام بوو،زیاتر له ۱۰۵ پیشمه‌رگه گیانیان به‌خشی به کوردستان،به‌لام نه‌زانراوه ئایا چه‌ندیان به‌جه‌کی کیمیایی شه‌هید بوون. ئه‌وه‌ی تییینی ده‌کری پزیم چه‌کی کیمیایی زۆرت‌ر دژی گونده‌کان به‌کار هیناوه تاکو ژماره‌یه‌کی زیاتر خه‌لکی بی دیفاع شه‌هید بکات.

۲. له رۆژی ۱۹۸۷/۴/۱۶ دا /پاریزگای هه‌ولێر گونده‌کانی (باليسان،شیخ وه‌سانان،کانی به‌رد، زنجیره چپای ده‌رشیر،زینی به‌لالوکاوه،ناوچه‌ی ساو سیوکان) بۆمباران کران به ۱۲ فرۆکه‌ی جه‌نگی چه‌کی کیمیایی وه‌شانند . دیاره‌ئو شوینانه ناوچه‌ی ئازادکراو بوون وله‌ژێر ده‌سه‌لاتی هیزی پیشمه‌رگه‌دا بون باره‌گای مه‌لبه‌ندی سی (ینک) ی لی بوو، له‌ئه‌نجامی کیمیاباراندا تا ئیستا زیاتر له ۲۸۰ هاو‌لاتی شه‌هید بوون،سه‌ره‌تا ژماره‌ی شه‌هیدان که‌متر بوو به‌لام به‌هۆی به‌رکه‌وتنیان و که‌می له‌چاره‌سه‌ر کردندا پوژ به‌پوژ ژماره‌ی شه‌هیدان زیاتر ده‌بن،تائیس‌تا مووچه‌ بۆ ۲۵۶ به‌رکه‌وتووی کیمیایی بر‌اوه‌ته‌وه ،و نزیکه‌ی ۳۲۰ که‌سی تر به‌رکه‌وتووی چه‌کی کیمیایی. (له‌کاتی بۆمبارنه‌که‌دا و سالی ۱۹۸۷ نزیکه‌ی ۱۰۹ که‌س شه‌هید بوون، زیاتر له ۲۸۱ به‌رکه‌وتووی ئاشکرا هه‌بوو دواتر ورده‌ ورده‌ کاریگه‌ری چه‌کی کیمیایی ده‌رکه‌وت قوربانیه‌کان زیاتر بوون) به‌رکه‌وتوانی ئهم تاوانه‌ پویان له‌هه‌ولێرو شه‌قل‌اوه و رانیه‌و شاره‌کانی تر کرد بۆ چاره‌سه‌ر به‌لام پزیم زۆربه‌ی هه‌ره‌ زۆری ده‌سگیر کردو زینده به‌چالی کردن به‌تایبه‌تی ئه‌وانه‌ی چوون بۆ نه‌خۆشخانه‌کانی هه‌ولێر ،پیاوه‌کانیان له‌ژنه‌کان جیاکردوه و له‌سه‌ربازگه‌ی پشکین پاش ده‌یان پوژ ده‌سبه‌سه‌رکردن ژنه‌کانیان ئازاد کردو پیاوه‌کان زینده به‌چال کران له‌دوای راپه‌پین ته‌رمی زیاترله ۶۶ که‌سیان له‌و سه‌ربازگه‌یه‌هینایه‌وه،هه‌روه‌ها ۱۵۰ خانوو دروست کراوه بۆ که‌سوکاری قوربانیانی چه‌کی کیمیایی باليسان و شیخ وه‌سان.

۳. له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۱۷ پاریزگای سلیمانی گوندهکانی (قزله ر ، بیرکي ، سنگر ، میولاکه) کیمیا باران کران ، چەندین کەس بەرکەوتن ، بەهوی ئەو هی بۆمبارانه که له سەر و بهندی داستانی پژاریدا بوو ، زۆر بهی شووین و گوندهکان و بهرەکانی جەنگ بۆردومان دەرکرا، خەلک خۆیان حەشار دابوو و لەئامادە باشی دابوون بۆیه ژماره ی قوربانیان کەمه.

۴. له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۱۸ پاریزگای سلیمانی ، شاخ و گوندهکانی (قهیوان ، کۆرهنگ، خەجەلهرزۆک، قهوال، قولەجاخ، چۆخماخ، کۆلهردی) بهچهکی کیمیایی بۆردومانکرا ۵۰ هاوالاتی بەرکەوتوه.

۵. له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۱۹ دا پاریزگای سلیمانی گوندهکانی (ماوهت قهیوان، پیره مه گرون) بهچهکی کیمیایی بۆردومان کران، دهیان کەس بەر چهکی کیمیایی کەوتن .

۶. له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۲۰ دا هەمان ناوچهکانی پوژانی پیشوو بۆمباران کران و دهیان کەس بەرکەوتن

۷. له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۲۱ دا پاریزگای سلیمانی/ناحیه ی قهرداخ و گوندهکانی دهورو بهری به چهکی کیمیایی بۆردومان کران، له پوڅی ۱۹۸۷/۴/۱۹ دا هیزی پیشمه رگه ی کوردستان (ینک، حشع ، پدک، حسک) به هاوکاری هیزی پشتگیری ناوچه که له هیرشینکدا دهستیان گرت به سەر ته واوی ناحیه ی قهرداخدا، هه موو سهربازگه و فه رمانگهکانی حکومهت کەوتنه بندهست پیشمه رگه، بۆ تۆله ی ئەم

شکسته رژیښ به چه کی کیمیايي، ناحیه که و دهوروبه ری بومباران کرد، به لام به هوی وریایی و ناماده باشی هیزی پیشمه رگه کاریگه ری نه بوو ته نها جه ند پیشمه رگه ک به سوکی بهرکه وتن، ئیتر له و کاته به دواوه ناوه ندی ناحیه ی قهره داخ ئازاد کرا.

۸. له پوژی ۱۹۸۷/۴/۲۱ پاریزگای هه ولیر/ دۆلی باليسان کیمیا باران کرا

۹. له پوژی ۱۹۸۷/۵/۱ پاریزگای دهوک گوندى (زیوه) بوردومانی کیمیايي

کرا چه ندین پیشمه رگه شه هید بوون

۱۰. له پوژی ۱۹۸۷/۵/۲۲ پاریزگای هه ولیر گونده کانی (مه له کان، گوره شیر،

که ندوک، بلن، بردون) کیمیا باران کران

۱۱. له پوژی ۱۹۸۷/۵/۲۲ پاریزگای کهرکوک گونده کانی (تومار، گورگان،

قه مه ر) کیمیا باران کران.

۱۲. له پوژی ۱۹۸۷/۵/۲۷ پاریزگای هه ولیر گونده کانی (مه له کان، بله ی خواروو،

بله ی سه روو، تارینا، که ندوک، گوره شیر، نازهنین، دۆلی سماقۆلی) کیمیا باران

کران له ئه نجامدا هه شت ۸ شه هیدو ۲۳ بهرکه وتوو، به پپی هه واله کان فرۆکه

جه نگیه کان بیست ۲۰ هیرشیی کیمیا یان ئه نجام داوه له و پوژه دا.

۱۳. له پوژی ۱۹۸۷/۶/۵ پاریزگای دهوک گونده کانی قه زای ئامیدی بومباران

کران یه ک شه هیدو سه د بهرکه وتوو.

۱۴. له پوژی ۱۹۸۷/۶/۲۷ پاریزگای سلیمانی گوندى (زیوی) بناری

شاخی پیره مه گرون کیمیا باران کراوه، ۳۵ که س بهرکه وتن .

۱۵. له پوژی ۱۹۸۷/۶/۲۸ پوژه ه لاتی کوردستان شاری سه رده شت

بوردومانی کیمیايي کرا، زیاتر له ۱۳۰ که سی مه دهنی شه هید و ۸۰۲۵ بریندار

که وتن، فرۆکه کان بومبه کانیا ن له قه ربالځ ترین شوینی شاردا، له و کاته دا

سه رده شت وه ک بهر هیه کی دواوه ی جهنگی لیها تنبوو له شه ری عیراق- ئیراندا.

۱۶. له پوژي ۱۹۸۷/۹/۳ پاريزگای سلیمانی گونده کانی (بهرگه لو ، یاخسه مه ر) به چه کی کیمیایی بوردومان کران له نه نامدا ۴ پيشمه رگه شه هیدو چه ندین که س بهرکه وتن .

۱۷. له پوژي ۱۹۸۷/۹/۱۴ پاريزگای سلیمانی ناوچه ی (میترگه پان) بومبارانی کیمیایی کرا جه نین که س بهرکه وتن

۱۸. له پوژي ۱۹۸۸/۲/۲۵ پاريزگای سلیمانی گونده کانی (سه رگه لو ، یاخسه مه ر ، هه له دن ، گويزيله) بوردومانی کیمیایی کران ، چه ندین که س بهرکه وتن .

۱۹. له پوژي ۱۹۸۸/۲/۲۶ پاريزگای سلیمانی ، هه مان ناوچه و گوندی پوژي پيشو (سه رگه لو ، یاخسه مه ر ، هه له دن ، گويزيله) بوردومان کران ۸ شه هیدو ۲۰۱ که س بهرکه وتن .

۲۰. له پوژي ۱۹۸۸/۲/۲۷ پاريزگای سلیمانی گونده کانی (ته کیه ، به له کچار ، به لڅه ، گومه ته) له ناوچه ی قه رداخ کیمیاباران کرا به ژه هری خه رده ل ، له لایه ن فرۆکه جه نگیه کانی پژیمه وه که ژماره یان نزیکه ی ۶ فرۆکه ده بوو ، ده یان پيشمه رگه بریندار بوون که مه زنده ده کرا به ۴۰ که س ، به هو ی کاریگه ری برینه که یانه وه ۲ که سیان شه هید بوون که چه کداری نه نجومه نی بالای ئیسلامی بوون بهر په گز عه رب ، نیشانه کانی بریندار بوون بریتی بوو له سوتانه وه ی چاو قورگ لوت و ئاو هاتنه خواره وه پژمین و کوکه ، کزبونی بینایی و کویر

بون، سوتانه وهی پیستی شوینه ههستیارهکانی لهش، (خۆم شاهید حالی ئەو بۆمبارانه بووم لهوئ پیشمه رگه بووم)

بۆمبارانی ئەمجاره تایبتهت بوو به بارهگاکانی مهلبهندی یهک (ینک) له گوندهکانی تهکیه و به لکجار که هه موو بریندارهکان لهوی بوون.

۲۱. له پوژی ۱۹۸۸/۳/۹ پارێزگای سنه. مه ریوان گوندی قه لاجی (پوژی ۱۹ اسفندی ۱۳۶۶ بۆمباران کرا)، به گازی خه رده ل، ۳ شه هیدو زیاتر له ۳۰ به رکه وتوو. (زریوار خبر).

۲۲. له پوژی ۱۹۸۸/۳/۱۶ پارێزگای هه له بجه، ناوهندی قه زای هه له بجه و شاره دی و گوندهکانی ده وره به ری به چه کی کیمیایی بۆمباران کران (۵۰۰۰ هه زار شه هید) و ده یان هه زار که س بریندار و ئاواره ی وه لاتی ئیران بوون. له ئەنجامی هی رشیکی به ر بلاوی سوپای پاسدارن ی ئیران و به هاوکاری پیشمه رگهکانی به ره ی کوردستانی بۆ سه ر قه زای هه له بجه ی ئەوکاته، له چه ندین قۆله وه له پوژانی ۱۹۸۸/ ۳/۱۴ به دواوه، پاش داگیر کردنی ناوچه که به ته واوی و رژی م دهستی کرد به بۆردومانی ناوشاری هه له بجه سه ره تا به بۆمبی ئاسایی کاترمیری ۱۱،۳۵ دهستی پی کرد، تاخه لک به زو رترین ژماره خۆی هه شار بدات و کۆ ببنه وه، له ژیر زه مینو هه شارگهکاندا. ئینجا دهستی کرد به بۆمبارانی کیمیایی له ریگای فرۆکه وه، مه زهنده ئەکرئ هه موو جو ره گازهکانی به کار هیتابی وهک تاقیگه یهک (خه رده ل، فۆسجین، سارین، تابون، سیانید، فی ئیکس)، بۆمباران به رده وام بوو تا خه لک له شار هه له ات و ئینجا له ویش له ریگادا به رده وام بۆمباران ده کران، به مه به سستی به ته واوی له ناو بردنیان، ریگاکانی ده رچونی له شار هه مویی بۆردومان ده کران، پوژانی دواتریش بۆمبارانی کیمیایی به رده وام بوو، (ریگای عه نه ب، بیاوی له، خه رپانی، جه ليله، عه بابه یلی، شنروئ سازان، بالامبو، ناوچه ی نه ورۆلی، گولان، ریگای هاوار، بیاره، ئەحمه داوا و چه می زه لم ...هتد) .

۲۳. لە پۆژی ۱۹۸۸/۳/۱۷ پاریزگای کرماشان /هه‌ورامان شارهدی (نۆدشه
که‌وته به‌ره‌ی‌رشی کیمیایی ، (۱۰۴) شه‌هیدو زیاتر له ۷۰۰ که‌س به‌رکه‌وتوو،
هه‌روه‌ها له رۆژی ۱۹۸۸/۳/۲۴ دا جاریکی تر ، وله ۱۹۸۸/۴/۲ بۆجاری سیهه‌م
بۆردومان کرا، شانیدیکی نه‌ته‌وه یه‌گرتوه‌کان بۆمه‌به‌ستی لیکۆلینه‌وه سه‌ردانی
ئه‌م شاره یان کردو سه‌لماندیان که چه‌کی کیمیایی له‌جۆری خه‌رده‌ل له‌و شاره
دراوه.

۲۴. لە ڕۆژی ۱۹۸۸/۳/۱۷ ڕۆژانی دواتریش /پاریزگای سنه / مەریوان، گوندەکانی (دەرەناخی، زەکەرەیا، ڕیگای نیوان مەرزى دزلی و بیەکەرە) کە ڕیگای هاتوچۆی خەلکی ئاوارەى هەلەبجەو هەورامان و ناوچەکانی تر بوو، پڕژیم جاریکی تر لە ڕیگاو بەوردومانی کردن، جەندین کەس بەرکەوتن و کەسیک شەهید بوو بەناوی (زۆراب ئازیز گۆلپی)،

۲۵. لە ڕۆژی ۱۹۸۸/۳/۲۲ پاریزگای سلیمانی ناوچەى قەرەداخ گوندی (سیوسینان)، ئیوارە دواى بانگی مەغریب (کاتژمیری ۶،۳۰) کاتی پشودان و نان خواردن ی خەلکی گوندەکە، لە گەل تاریک بونی هەوا پڕژیم لە نزیک دەر بەندیخانەو هە گوندی کانی ساردەو بە ڕاجیمەى چل چل و بەچەکی کیمیایی جۆری دەمار (سارین و تابون) بۆردومانی ناو دى سیوسینانی کرد، دەس بەجی ۶۸ کەسى سقیل لە ژنو منال و پیر شەهید بوون، یەک کەسیان پێشمەرگە بو، دواتر ژمارەى شەهیدەکان بوە بە ۷۱ بەهۆی گیان لە دەستدانی بریندارەکانەو هە ، سەدان کەسیش بەرکەوتن و زیاتر لە ۷۰ کەسیان بەهۆی تراکتۆرەو هە لە لایەن تیمی فریاکەوتنی نەخۆشخانەو هە گەیه نران و چارەسەریان بۆ کرا، بەهۆی هەول و کۆششی دکتۆرو یارمەتی دەری دکتۆر و پێشمەرگەکانی نەخۆشخانەى مەلبەندی یەک (ینک) توانرا گیانی هەموو بەرکەوتووەکان ڕزگار بکری، پاش کەمتر لە نیو کاتژمیر و گەیشتنی دوو بریندار لە گوندەى بەردی و خوار گوندی سیوسینان بۆمان پشت راسکرایەو هە کە گوندی سیوسینان بە چەکی کیمیایی بۆردومان کراو، یەکسەر تیمی پزیشکی لە خەستەخانەو هە دەسبەجی ڕۆشتن بۆ گوندەکە کە نزیکەى ۳۰ دەقیقە بەپێ ڕۆشتن دور بولیمان، توانرا بریندارەکان بەهینرینە

خه سته خانه و
چاره سه ريان بۆ
بكرى له ماوهى ۲-۳
رۆژ.. له ئىستادا مه زارگه
شه هيدانى كيميا باران له و
گونده ۶۸ كیل و روفاته، ۲۴
خانوش بۆ كه سوكارى قوربانى
ئه و تاوانه دروست كراوه .
خۆم وهك شايهت حالى
زيندوى تاوانه كه له
خه سته خانه ي
مه لبه ند دكتور
(بووم)
ئه مه ش

چەند وینەھەك لە مەزاری شەھیدان و مۆنۆمێنتی سیوسینان....

17

۲۶. له پوژي ۱۹۸۸/۳/۲۳ پاريزگای سلیمانی گونده کانی، ناوچه ی قهره داغ (دوکان، دوکهرؤ، ولیان جافهران) به شهو بومبارانی کیمیایی کرا به لام کهس شه هید نه بوه و دهیان کهس بهرکه وت، به هو ی ژه هراوی بونی هه وای ناوچه که. گوند نشینان که وتبونه خو یان و هو شیار بوبونه وه، بو یه گونده کانیان جی هیشتبوو له شاخ و ئه شکه وته کان ده مانه وه تا بهر چه کی کیمیایی نه که ون.

۲۷. له هه مان پوژدا ۱۹۸۸/۳/۲۳ پاريزگای سلیمانی گوندی (شاناخسی) له ناوچه ی شار باژیر به چه کی کیمیایی بوردومان کرا ۲۲ پیشمه رگه شه هید بوون و زیاتر له ۷۲۰ کهسی مه دهنی و پیشمه رگه بهرکه وتن. له و کاته دا گوندی شاناخسی یه کیک بوه له گونده ئاوه دانه کان و پر له خه لک و پیشمه رگه و نزیک سه ر سنور بوو بو یه رژی م به چه کی کیمیایی و به فرؤ که بومبارانی کرد، به پی پی به دوا داچونه کانم ئه م گونده پوژانی ۲۱ و ۲۲، ۱۹۸۸/۳/۲۳ بوردومان کیمیایی کرا وه. (کاروانی جیهاز یه کیک له پیشمه رگه برینداره کان ی ئه و گونده بوو، هه روه ها شایهت حالی دادگای بالای تاوانه کان بوو، که له پوژي ۲۰۱۵/۱۱/۲۶ گیانی به خشی له نه خو شخانه ی خرونکن له هو لاند)

۲۸. له پوژي ۱۹۸۸/۳/۲۴ پاريزگای سلیمانی گوندی (به له کجار) ناوچه ی قهره داغ، که باره گا سه ره کیه کانی مه لبه ندی لی بوو له کات ژمیری نو ی شه و به تاریکی، چه کی کیمیایی جوړی گازی ده مار بوردومان کرد، که گاز یکی بی بو ن و بی رهنگه، ناو دی و ده روه به ری باره گا کانی پیشمه رگه، له ئه نجامدا ته نها یه ک پیشمه رگه به ناوی هو شیاری جیهاز شه هید بوو، جه ندین پیشمه رگه ش بهر ژه هری کیمیایی که وتن.

۲۹. له پوژي ۱۹۸۸/۵/۳ پاريزگای سلیمانی گونده کانی (گوپته په، عه سکه ر، چه می ریزان، شونکه، ماهیله، سه دی، چنار، شیخان، گلّه شیر، حاجی ژیره به ره، کوچبلاخ، زرزی، کلّیسه) بومبارانی کیمیایی کران، روژي دواتریش ۱۹۸۸/۵/۴ رژی م هی رشی کرد گونده کانی هه موو ته ختی زه وی کرد. له ئه نجامدا سه ره تا زیاتر له ۲۰۰ کهس به هو ی ژه هره وه گیانیان سپارد، سه دانی تریش بهرکه وتن، تا کو ئیستا ژماره ی شه هیده کانیان که به هو ی برینداری چه کی کیمیایی وه گیانیان سپارده که یشتوته ۵۶۰ شه هید. له گوپته په مه زاریکی شه هیدانی هه یه که روفاتی ۱۰۵ شه هیدی تیدایه، سه رباری ئه وه ی که زیاتر له ۳۰۵ ئه نفالکراویان هه یه.

۳۰. له پوژي ۱۹۸۸/۵/۱۵ پاريزگای هوليير ئه م گوندانه به چه کي کيميايي بوردومان کران (قوناخي چوارهمی ئه نفال بوو) (کاموسه ک، سپينداره، عه لياوه ، به رکه که، که وه کيان، حه رير، سماقولي، مه لوک)، ئه م هيژشه بوته هو ي به رکه وتني سه دان که س .

۳۱. له پوژي ۱۹۸۸/۵/۱۵ به دواوه ۵/۱۸ پاريزگای سليمانی ، رانيه گونده کانی (وه ري ، گولان بو تي) بوردومانی کيميايي کران، پيچه وانه ي شوينه کانی تر ئه م سي گونده له ژيړ ده سه لاتی رژيما بون ، له گوندي وه ري زياتر له ۳۵ بريندار گه ينراو ته نه خو شخانه ي مه لبه ندي ۳ له خه تي بو چاره سه ر به لام ژنيک گيان له ده س ئه دا پاش گه يشتني به نه خو شخانه، هه روه ها ژماره ي شه هيدانی کيميا بارانی ئه م گونده ۳۶ که سه تو مار کران ، له گوندي بو تي (۲۳) پيشمه رگی کومه له ي زه حمه ت کيشان /پوژه هه لاتی کوردستان شه هيد که وتن به هو ي بوردومانی کيميايي ، زياتر له ۶۰ پيشمه رگه ش بريندار بوون ، له کاتيکدا ئه م گونده له ژيړ ده ستي پيشمه رگه دا نه بوو، برينداره کانينان سه ردانی نه خو شخانه ي حکومه تيان نه کرد له ترسي ئه نفالکردنيان و که شف بونی به کار هي تانی چه کي کيميايي.

۳۲. له پوژي ۱۹۸۸/۷/۲۰ پاريزگای هوليير بوردومانی کيميايي گونده کانی (سه رو چاوه ، سماقولي، گه ناو ، شارستينه ، خه تي، ده راش ، باليسان، نازه نين، گه ره وان) به هو ي هيژشي به ردوام و بومبارانی کيميايي وه له م کاته دا زور به ي گونده کانی ناوچه که چول کرابوو، ئه وه ي مابويه وه له چياو په نا گاگاندا خو يان حه شار دابوو، به ته نها هيژي پيشمه رگه له ناوچه که دا مابوو ئه وانيش له شه ردا بوون به هو ي شالو ي ئه نفال (۵، ۷، ۶) ۷ شه هيدو چه ندين به رکه وتوو .

۳۳. له پوژي ۱۹۸۸/۷/۲۲ پاريزگای کرماشان، ناوچه ي (دالا هو گوندي زه رده) بومبارانی کيميايي کرا ، له ئه نجامدا زياتر له ۳۰۰ که س شه هيد بوون، نزیکه ي هه زار که سيش به رکه وتن، دانيشتوانی گونده که ئه وکات ۱۷۰۰ که س بوه، تائيس تاش ئه و گونده به کاریگه ري ئه و چه که وه ده نالينن و چه ندين حاله تي شيړ په نجه سه ري هه لداوه

۳۴. له پوژي ۱۹۸۸/۷/۳۱ پاريزگای هوليير گونده کانی (سماقولي ، باليسان، هيران، گه ره وان) بوردومانی کيميايي کرا ، له ئه نجامدا ۵ شه هيدو چه ندين که س به رکه وتن (۷/۳۰)

۳۵. له پوژي ۱۹۸۸/۸/۲ پاريزگای هوليير گونده کانی (ناری ، سيرو، زه روا، هه دن، که کله، خيړزوکا، خه روان، بلی) به چه کي کيميايي بوردومان کراوه و (۶

(پيشمه رگه شه هيد و ۱۱۷ كەس بەر كەوتن، هەلبەت ئەم بۆردومانانە لە پوژەكانى پيشوتر و داوتر بەردەوامى هەبوە لە سەر ناوچە كە بە تايبەت لە و كاتەدا، شەرىكى قورس لە ئارادا بو لە ناوچەى سى سنور كە بە شەرى (خاكورك) ناوبانگە.

۳۶. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۴ پاريزگاي دھوك چيائى گارە و گوندى (زيوھشكان (بۆمبارانى كيميائى كرا ۱۰ پيشمه رگه شه هيد بوون.

۳۷. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك دەسپيكي قوناخى هەشتەم و كوتايى ئەنفال لە ناوچە كەدا بۆمبارانى كيميائى بۆ سەر ناوچەى ئاميدى و بەروارى بالا، گوندەكانى (وەرميلى، باپيرى، گەرەگو، هيسى، ئيكمالا، ئاسهى، بازى، ميسكا، توشمبىك، ميترگا چيا، كانى بە لاف، بريجىنى، تويكا) لە ئەنجامدا ۵ شەهيدو ۷۵ بەر كەوتن. هەر لەم پوژەدا چەندىن پەلامارى ترى كيميائى ئەنجام دراون لە ناوچە جياجياكانى كوردستان.

۳۸. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك / ئاميدى، سەرى گارە گوندەكانى (ئيكمالا، كيرى، بەلتي، باوھكا، بەر كە قرى، گركا، كوڤلينك، ردنيا، ساركى، زيوكا، شيرانە، بليجانى، بانى) كيميا باران كرا لە ئەنجامدا ۲ شەهيدو ۴۰ بەر كەوتن. هەر لەم شالاوھدا زياير لە ۴۶ گوندى دەر قەرى ئاميدى تەختى زەوى كران.

۳۹. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك، ئاميدى بەروارى ژيرى (خوارو) گوندەكانى (سپيندارى، سواری)

۴۰. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك، ئاميدى گوندەكانى (كانيا، باسكا، ئافوكى، بيمانش) بۆردومانى كيميائى كراو چەندىن كەس بەر كەوتن.

۴۱. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك، ئاكرى گوندەكانى (پريسە، جزگيرا، چەمچالى، چەمشرتى، چەم پەبەتكى، ميروكى، بلمباس) بۆردومان كران و چەندىن كەس بەر كەوتن.

۴۲. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك، زاخو گوندەكانى (تويكا، بليجان، زرھەوا) بۆردومان كران، لە ئەنجامدا ۱۴ شەهيدو ۱۵ بەر كەوتن.

۴۳. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي دھوك بۆردومانى كيميائى كرا لە گوندەكانى (بريجىنى، درگە لا شىخا، زيناڤا، دبانكى)، چەندىن بەر كەوتوو.

۴۴. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي هەولير ناوچەى (بە پوژ، بارزان، مزورى بالا) بۆردومانى كيميائى كران بەلام لە بەر سەختى ناوچە كەو ژمارەى قوربانين نەزانرۆه.

۴۵. لە پوژى ۱۹۸۸/۸/۲۵ پاريزگاي هەولير، شەقلاوھ گوندەكانى (هيران و نازەنين) بۆردومانى كيميائى كراون بەلام زيان نەزانراوھ، لە كوتا پوژەكانى

ئەنفال بوە لەو ناوچەییە.

۴۶. لەپوژی ۱۹۸۸/۸/۲۵ پارێزگای هەولێر، پرواندون، گوندەکانی (خەتی ، وەرتی) بۆ دواجار بۆمبارانی کیمیایی کران ، قوربانیەکان نەزانراوان.

۴۷. لەپوژی ۱۹۸۸/۸/۲۶ پارێزگای دھۆک ، ئامیدی گوندەکانی (سەری ئامیدی ، سپێر ، سینیا ، نیروە ، خەرەگول کوجرزکا ، خراپ ، زیوہ ، بەرچی ، کانی ، دیری ، دەرگەنی ، سیری ، سکیری ، سەرکەلی ، فیرستەک ، چیارەشک) بۆردومانی کیمیایی کران ، قوربانیەکان نەزانراوہ.

۴۸. لە پوژی ۱۹۸۸/۸/۲۷ پارێزگای هەولێر، مزوری بالا ناوچەیی (زی ی روشن) بۆردومانی کیمیایی کران ژمارەیک شەھیدو بەرکەوتە ھەبوہ.

۴۹. لەپوژی ۱۹۸۸/۸/۲۸ پارێزگای دھۆک ، لە نیروہ و ریکان گوندەکانی (شیقی ، ھیتوت ، کانی پینک ، باشی ، سەرنی ، گارہ ، گەرۆ ، باوانکی ، زیوہ ، گەلی کوتکی) بۆردومانی کیمیایی کران ، ژمارەیی قوربانیان نەزانراوہ.

۵۰. لەپوژی ۱۹۸۸/۸/۲۹ پارێزگای دھۆک ناوچەیی بەرواری بالا گوندی (بازی و گەلی بازی) بۆردومانی کیمیایی کران و ۲۹۸۰ کەس شەھید بوون و سەدان بەرکەوتە. ناکۆکی لەسەر ژمارەیی شەھیدەکان ھەییە، پێ دەچی ئەم ژمارەیی (بی سەروشوین و ئەنفال کران)

۵۱. لەپوژی ۱۹۸۸/۸/۲۹ پارێزگای دھۆک گوندی (بانکی) کیمیاباران کران زیاتر لە ۱۰۰۰ شەھید و سەدان بەرکەوتوو ھەبوہ.

لە سەرۆختی شالای ئەنفالدا پزیم ھەموو گوندەکان و ناوچەکانی بادینان و کوردستان بە بۆمی کیمیایی بۆردومان کردوہ نەمان توانیوہ ناوی ھەموو گوندەکان بەینین. بە پێ بەلگەنامەکانی سوپا لە ئەنجامی بۆردومانی کیمیایی و ھیرشی بەرفراوانی سوپا لە قوناخێ ھەشتەمی ئەنفال ، زیاتر لە ۱۶۰۰۰ کەس لە سنور پەڕینەوہو چوہ ناو خاکی باکوری کوردستان و لە ولاتی تورکیا بوہ پەنا بەر و ۶۶ گوند وێران کران و زیاتر لە ۱۷۰۰ کەس بی سەروشوین کران.

تېببىنى:

وشەى بەرکەوتتووم بەکار ھىناوھ لەجىياتى برىندارى چەكى كىمىيائى. ھەر وھەا بەھۆى نەشارەزائىم لە ناوى گونەھکانى بادىنان، ئەگەر ھەلەيەك ھەبى داواى لى بوردن دەكەم، بەھىوام بەھەولى دلسۆزانەى ئۆھى خوئنەر راست بکرىنەوھ

سەرچاوھ:

- گوڤارى پىشەنگ ژمارە (١٦) كانونى دوھى سالى ١٩٨٩ دەرچوھ. وھە بناغەو بىرۆكەى نوسىنەكەم سووم لى وەرگرتوھ.
- لەتوئىشوى پزىشكىكى پىشمەرگەوھ (د.فائىق گولپى)
- مالىپەرى زىئوار خىر، كوردپا
- كۆمەلى وتارو يادەوھرى لە ئىنتەرنىتەوھ وھرم گرتوون كە بۆ يادەكان ئامادەكراوان لە لاىەن دەزگا فەرمىەكانى حكومەتەوھ
- پانۆراماى تاوانەكانى سەدام (عەدالەت عومەر)
- شايەت حالەكانى دادگای بالای تاوانەكان لەبەغدا، دۆسىيەى ئەنفال (تەھا سلیمان)
- يادەوھرىەكانى خۆم
- مالىپەرى مەلبەندى رىكخستنى پىشمەرگە (ئەمپۆ لەمىژوودا)
- رىكار مزورى، پۆلا ھەمد

ئامادەکردنى : دکتۆر ناجح گولپى
٢٠١٦/٣/١

پانۆر اما و کیمیوارانو گور دهسانی

دکتۆ ناچح حمه گوڵپی
n.gulpy@gmail.com

دماو

هورگیسیای جهنگو ئېراق-ئېرانی سالھو «۱۹۸۰/۹/۲۲» که ههشت سالیپش خواينا و رۆ ۱۹۸۸/۸/۸ جهنگ مدرأ، به نونگهو پهشتگیری فرمو زل هیزهکا جههانی جه ئیراقی دژ و ئیرانی، پهی وهر بهس کهردهی شورشی ئیسلامی ئیرانی و نهکیاستهی فکری ئیسلامی پهی بهری و وهلاتا تهری، ههر پاسه فرمو وهلاته عمره بیه کایچ پهشتگیری ئیراقی کهرینئی بیججه (سوریا ی و لیبیا ی) که پهشتگیریو ئیرانی ببنی، به نونگهو وهرگه گرتهی وهلات و ئیرانی دهر قعت نامایش، ویرشا جه بهکار ناردهی چهکی کۆکوشی کهردۆ، نادییچ چهکی کیمیایی بی، سهر بارو ئانهی که ئیراق یۆ بئی چا سهدو ویس ۱۲۰ وهلاتیه که واژۆ پهیماننامهو ژنېف ش کهردن ساله و ۱۹۲۵ که باس جه قهذهغه کهردهی چهکی کیمیایی کهرۆ، دماو ئانهی ئیراق چهکی کیمیایی دس کهوت و چنی ماده خامهکا دروس کهردهیش، ئیتر گلۆپی سهروش پهی گیسیا نه و بهکارش ئاورد مهیدانهکا جهنگینه دژو ئیرانی، تهنانهت سهر وازی ئیراقیچ وهرگنئی، و مخته کارینه بهپاو یاسا نیوده وهلاتیه کاو یاسا کا جهنگی مهشو چهکی کۆکوش بهکار نهیۆ هیچ جهنگ دوبره کهیننه بهینو وهلاته کانه پهی یه کلایی کهردهیۆ جهنگی.

ئېمه مملئی سهر و باسه کهو وپما که باس جه بهکار ئاوردهو چهکو کیمیایی کهرۆ دژ و گهل و کوردی جه لاو سهدامیوه، لاو فرهمیوه ئاشکران رژییم و سهدامی شوقینست و رهگهز پهرست بی، گهرکش بی نه تهوه و کوردی دلی عمره بینه تاو نووه و تورمش برۆ، پهی ئینهی جوره ها راو کهردهوش کهردی، پیسه:

«فاریۆ» کوردهکا جه دهگاو زیڤ و باو باپیریشانه پهی یاگی تهری، دووروسته یۆ، تا به دل ویش دابهش بیهو دانیشتوانی فارۆ.

«به عهر ب کهردهی» یۆ جه سیاستهکا تهری به عسی بی خهلکی عهر ب جا نشین و ناوچه کورد نشینهکا کهری.

«به به عسی کهردهی» سیاستی تهر و سهدامی بی گهرکش بی گرکس فکر و به عسی بلۆنه مهژگش.

ئی سیاستو کهردهوی نه تاواشا کوردی دلینه بهرا، دما کردوهش به کار ناردهی چهکی کۆکوش بی، به بههانی جهنگ و پاریزنای ئهمن و ئاسایش و وهلاتی ههرکس نهیار و دوژمنش بی به چهکی کیمیایی دپش وهنه تا ژمارئ فرهش چهنه کۆشۆ، پی جوره رژییم سهرهتاو ساله

۱۹۸۷ دەسش كەرد بە بۆمبارانى كىمىيىي ناوچە دەگاكا چېر دەسلەتات و پېشمەرگەي دەس نەپارىزنى جەكەسى ، ئىنسان، ئاژمەل ، پەلەمەر گەردش دلبەنە بەرد.

بەپاۋ بەلگە نامە دەس كەوتەكا رېژىم جە مانگە و (تشرىنى دوم) يانزەو سائە و ۱۹۸۳ چەكى كىمىيائىش دەس كەوتەن بەلام نونگەو بەكار ناردهيش نەمزانمى، تەنيا يەك جار جە بەرەو جەنگ و حاجى ھۆمەرانى بەكارش ئوردەن دژو ئىرانى. و ملتەر دەولەت و توركى جە سائەو ۱۹۳۷-۱۹۳۸ چەكى كىمىيائىش بەكار ئاردەن دژو شۆرش و دەرسىمى كوردهكا ، جە سائنامە و دەولەت و عوسمانىنە ئامان و باسش كەردەن.

رېژىم گەرد جۆرە چەكى كىمىياۋىش دژو گەلو كوردى بەكار ئورد، بە بالەفەر، بە موشەك، بەتۆپەي دور مەوژا، سەرنجە دەيمى فرەو ھىرشە كاش شەۋبەنە كەردىنى ، تا خەلگ نەۋىنۆ و فرەتەرىن ژمارە و خەلگى دلبەنە بەرۆ.

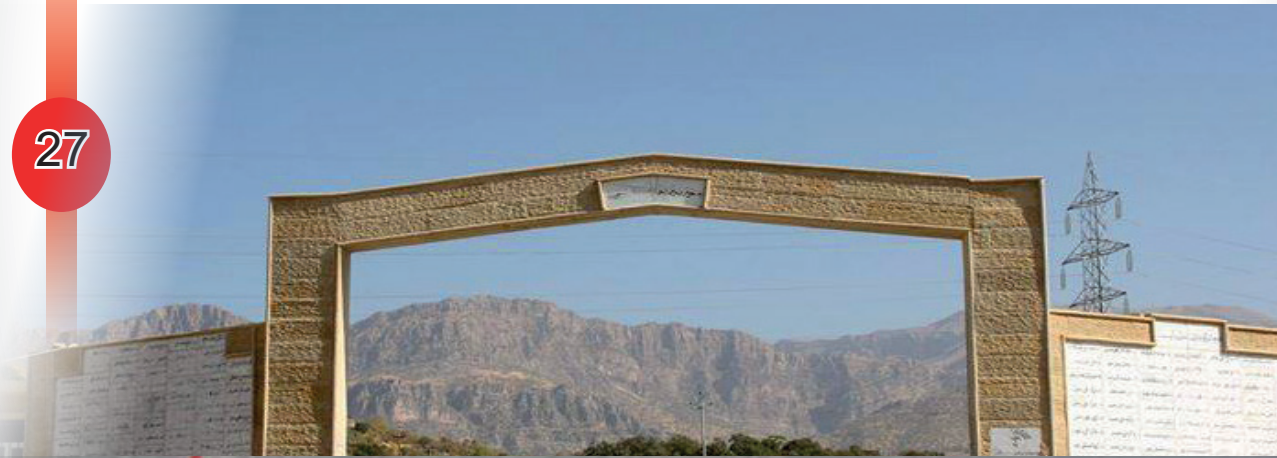
مەبەست جە نوپستەي ئى بابەتى بە چىن شېۋازى (نامىلكە، برۆشور، رۆژمار، فلىكس) پەي ئانەين كە بە پوختى و كۆلى تاوانو كىمىياۋارانى تۆمارو بە دۆكىومېنت كرىق ، و بەناسانى گنق وەردەس و وانەرەكاش، وگەرد ياگىنە ئىسفا دەش چنە بەرا، ھەركەس بۆ « بيانىيەكى يان وەچەي تازە پەنە ياۋا و كوردى» .

چى پانۆراماۋ كىمىيا وارانو كورژەسانىنە گەرەكمانە بە پوختى « ياگى ، ناوچە، دەگا ، پاربزاگا، ژمارەو قوربانىيەكا برىندارو شەھىد و رۆ كىمىياۋارەنەكەي تۆمار كەرمىنە.

۱. رۆ ۱۹۸۷/۴/۱۵ ي پاربزاگا سلبمانى ، دەگاۋ (ھەلەمەن، چالۋا، كانى توو، سەرگەلو ، بەرگەلو، ئاۋەژى، سىروان ، تۆلچەكە، چىرانى، شاخى گوجار) بۆمبارانى كىمىيائى كرىا، چنەھا كەسى مەدىنى و پېشمەرگە وەرەكەوتى و برىندارى بىي ، شايان و باس كەردەين ئى ھېرشە كىمىياۋىيە سەرۋەخت و جەنگو پېشمەرگەكاۋ يەكپتى نىشتمانى بى چىن رېژىمە بەعسى ، جەنگى سەخت و گەورە بەنامى «داستان و رزگارى» جە مەنتەقەكەنە (دۆل و جافايەتى) ش ماچا ، چى جەنگەنە رۋوبەرى فراۋان ئازاڭ كرىا، بەلام بە نونگەو بەكار ئوردەي چەك و كىمىياۋى ، جەنگەكە بە تەمامى نەپاۋا ئامانج و وېش، ۳۰ كەسى بە كىمىيائى برىندارى بىي و خەسەخانەو شۆرشى جەبەرگەلو جارەسەرشا كرىا، تاۋمى و اچمى ئىنە يەكەم ھىرش و پەلامارى كىمىيائى بى پەي سەرۋ ناوچە ئازاڭ كرىاكا پېشمەرگە و شۆرشى، داستان و رزگارى شەۋە و ۱۲ سەرۋ ۱۹۸۷/۴/۱۳ دەسش پەنە كەرد و ، ماۋەو يەرى ھەفتا زىياتەرىش خۋاينا، چى جەنگەنە زىياتەر جە (۱۰۵) پېشمەرگا شەھىدى بىي ، بەلام زانىارى نيا ئايا چنڈشا بە چەكى كىمىيائى شەھىدى بىبىنى ، ئەر سەرنجە دەيمى رېژىم فرەو بۆمبارانە كىمىيائىيەكەيش دان ئۆ دلى دەگاكا ، تا فرەتەر خەلگى بى دىفاع كوشو و ياگى ئىسراحتەو پېشمەرگەكا تېك بڈۆ.

۲. رۆ ۱۹۸۷/۴/۱۶ ي پاربزاگا ھەلپەرى دەگاكا (باليسان، شېخ وەسانان، كانى بەرد، زنجىرە شاخى دەرە شىر، زىنى بەلۆكواۋا، ناوچەي ساۋسىۋوكان) بۆمبارانى كىمىيائى

کریا، به دوانزه بالهفری جهنگی، ناوچهکه ئازاڭ بی چیرو دهسلات وپیشمهگهینه بی، ناومختی مهلبهئو یهری یهکتی نیشتمانی چاگه بی، نزیکو بالیسانی، ئائیسا «۲۸۰» هام وهلاتیی شههیدی بیبئی به نونگهو وهرکهوتهیشا به ژاری کیمیایی، ئهولهجار سهرتاوه ژماره شههیدهکا کهمتر بی، بهلام به نونگهو کاریگهری ژارهکیو ژمارشا زیادش کهرڭ، سهرمه زیاتهری بانه، ئیسا «۳۲۰» برینداری کیمیایی ههئی، موچه پهی « ۲۵۶» بریندارا بهسیان، و «۱۵۶» یانی پهی کهسوکارو شههیدهکا کرپینی، بریندارهکی ئی تاوانیه رومشا ئو ههولپر و شهقلاره و رانیه و شارهکا تهری کهرده، به نیازو خهسهخانهی و چارهسهری، بهلام فریشا جهلایهن رژیمیه دهس بهسهری کریی و زینده چالپشا کهردی، بهتاییهت نانی که لوی ههولپر، گردشا گرتی، ژهنو پیاشا جیا کهردو، دمای دهیان روا، ژهنهکی نازادی کریی، بهلام بهرکهوت پینکی سهربازگهو «رشکین» ی زینده چالپشا کهردی بیئی، دماو راپهرینی تهرم و «۶۶» کهساشا بهرئاردو و دمای جه بالیسان ئهسپهرده شا کهردی.

بردون) کیمیاوارانی کریئ، ژمارو قوربانیهکا نهزانیان.
 ۱۱. رِق ۱۹۸۷/۵/۲۲ ی پارېزگاؤ کسوکوکی، دهگاکا (تومار، گورگان، قهسمر) کیمیاوارانی کریئ.

۱۲. رِق ۱۹۸۷/۵/۲۷ ی پارېزگاؤ همولېری، دهگاکا (مصلهکان، بله ی خواروو، بله ی سهروو، تارینا، کهندوک، گوره شیر، نازهنین، دۆلی سماقولی) کیمیاوارانی کریئ، ههشت(۸) شهیددی و ۲۳ کسسی بیئ قوربانی، بهپاو ههوالهکا چی رونه بالهفرمکی (۲۰) ویس جارئ هور ئېستېنی په ی بموارانی.

۱۳. رِق ۱۹۸۷/۶/۵ ی پارېزگاؤ دهوکوکی، دهگاکا و قهزوا ئامیدی کیمیا وارانئ کریئ، یهک کس شهیدو سهژ کسسی برینداری بیئ.

۱۴. رِق ۱۹۸۷/۶/۲۷ ی پارېزگاؤ سلېمانی، دهگاؤ (زیوئ) بنارو ککش و پیره مگرونی کیمیاوارانه کریا، ۳۵ کسسی برینداری بیئ.

۱۵. رِق ۱۹۸۷/۶/۲۸ ی وهرکوت و کوردهسانی، شارو سردهستی کیمیاواران کریا، رژی م بومبکیش دئ ئو قهربالخترین یاگوشاری، تا فرتهترین خه لک کوشق، (۱۳۰) هاموله لاتیی شهیددی بیئ، زیاتهر جه ۸۰۲۸ کسسی برینداری بیئ، ئائیسهیچ بریندارمکی ئی تاوانیه، گرفتارپنی به ههورگه و ئی کیمیاوارنیو. سردهشت چا ومخته نه، پئیسهبئ بهرمو دماو جهنگی، په ربئ دام و دهزگای سهربازی دهولتو ئبرانی.

۱۶. رِق ۱۹۸۷/۹/۳ ی پارېزگاو سلېمانی، دهگاکا (بەرگهلو، یاخسه مەر) ی کیمیاوارانی کری، چوار پېشمەرگی شههیدی بی، چن کهسی برینداری بی.
۱۷. رِق ۱۹۸۷/۹/۱۴ ی پارېزگاو سلېمانی، ناوچه مېرگهپانی کیمیاواران کریا، دهیان کهسی وەرکهوتی.
۱۸. رِق ۱۹۸۸/۲/۲۵ ی پارېزگاو سلېمانی، دهگاکا (سەرگهلو، یاخسه مەر، ههلهدن، گوئزیهله کیمیاوارانی کری، چنان کهسی وەرکهوتی.
۱۹. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۶ ی پارېزگاو سلېمانی، ههمان دهگاو ناوچه و رِق وهلینی کیمیاوارانی کری (سەرگهلو، یاخسه مەر، ههلهدن، گوئزیهله)، ۸ ههشت کهسی شههیدی بی و ۲۰۱ کس برینداری بی.
۲۰. رِق ۱۹۸۸/۲/۲۷ ی پارېزگاو سلېمانی، دهگاکا (تەکیه، بهلهکجار، بهلخه، گومهته) کیمیاوارانی کری، به به غازو خسردهلی، به شش بالهفری بۆمهکپشا شانی، زیاتر جه (۴۰) پېشمەرگا برینداری بی، و (۲) چهکداری عهرمی ئهجو مهن و بالاو ئیسلامی، لهشکرو بهدري شههیدی بی (وېم شایذ و بۆمواران و نارۆیهنا، چون پېشمەرگه بېنی چاگه... د. ناجح گوئی) (گوئی)
۲۱. رِق ۱۹۸۸/۳/۹ ی پارېزگاو سنهی، مەریوان، دهگاو قهلاجی کیمیا واران کریا، (۱۹) اسفند و ساله ۱۳۶۶) زیاتر جه (۳۰) کەسا برینداری بی، و (۳) کهسی شههیدی بی (زرېوار خبر).
۲۲. رِق ۱۹۸۸/۳/۱۶ ی پارېزگاو ههلهبجهی، دلی شارو ههلهبجهی و شار و دهگاکا دهورووهریش کیمیا واران کریا، (۵۰۰۰ شههیدی و دهیان ههزار کهسی برینداری بی) (هزاران خانوادېچ ئاوارو وهلاتو ئبرانی بی، ههلهبجه بھونگمو هېرشی و هرفراوانو هاوبهش و سوپاو پاسدارا ئبرانی و پېشمەرگهکا کورڈهسانی (ینک، پدک، بزوتنهوی ئیسلامی، حسک) چېرو دھسو به عسینه بهرناما، پهلاماردای رِق ۱۹۸۸/۳/۱۴ ی دھسش پنه کهرد، جه ههرچوار تهرقو، شانزمو مانگی ههلهبجه گیریا، رژی م پهی تو له سانای شکسته کهپچ نهما بۆردومان و شاری و دهورو وهریش، نهولجار به بۆمی ناسایی داش نو شاری تاخه لک بلۆنه چیر زهمینهکا، دما تهر جه سهعات ۱۱،۳۵ بموارانی کیمیایی دھسش په نه کهرد به بالهفر، خه لک و دلی شاری کهزاناشا کیمیایی شنیان، راو بهریشا گرتنه وەر، به لام رژی م نه مدری راو بهریشو هاموه لاتیا بۆمواران کهری، دمانیمهرو، عهسر، ته نانته شهوئچ بهردهوام بی، رژی می گۆر بهگۆر گرد جوره چهکی کیمیایش تا قی کهردو ههلهبجه نه (خسردهل، فۆسجین، سارین، تابون، قی ئیکس)، ههتا روهکا دما یچ بهردهوام بی (راو عه نه ب و بیاوئله، خسرپانی، جهریله، عه بابیهلی، شنروئ، سازانه، گولان، باوه کۆچهک، مه نه ته قهو نهو رۆئی، هاوار، بیاری، راو ئه حمه ڈاواوی و دهروزه لمی... هتد).

31

33

۲۳. رۆ ۱۹۸۸/۳/۱۷ ی پارېزگاؤ کرماشانی، هورامان، دهگا شارو نؤدشهی بؤموارانی کیمیایی کریا (۱۰۴) کەسی شههید و زیاتوهر جه (۷۰۰) کەسا برینداری بیی، دیسان رۆ ۱۹۸۸/۳/۲۴ جارئ تهر کیمیواران کریا، پهی جاری یهرمی رۆ ۱۹۸۸/۴/۲ ی ههمدیسان کیمیواران کریا، لیژنیوه جه نهتهوه یوگرتهکا سهردانو ئی شاریشه کهرد و سهلهمناش که چهکی کیمیایی خهردهلی دریان ئو ئی شاریه.

۲۴. رۆ ۱۹۸۸/۳/۱۷ ی و چن رۆئ دمتهریچ، پارېزگاؤ سنهی، مهریوان، دهگاگا (دهرناخی، زهکهریا، راوله و بهینو دزلی و دهر بهند دزلی و بیهکههری) کیمیواران کریا، ئیگه راوله کاههک و ههلهبجهی و خورمالی بی وهختئ پهناشا بهرده ئودیم چیرو بؤموارانی بهردهوامینه، چن کەسئ برینداری بیئ، و کەسئ لاو دهرناخی شههید بی به نامی (زوراب عزیز گولپی).

۲۵. رۆ ۱۹۸۸/۳/۲۲ ی پارېزگاؤ سلېمانی، ناوچهو قهرهذخی، دهگاؤ (سیوسینان) ی کیمیواران کریا، ومختو مهغریبی و نان واردهی و پیرهگای بی، گرکەس لوابوه یانه، سهعات ۶،۳۰ بی، به موشهک و راجیمه ی چل دینهی بؤمواران کریا، جه سهربازگه و کانئ سارد و نزیک و دهر بهنیاخیوه تهقنیشا، یهکسەر ۶۸ کەسئ به ژاری کیمیایی گیانشا بهرشی و شههیدی بی، جه پیا و ژنو، زارولهی، گردو قوربانیهکا مهدهنی بیئ تهنیا یهک کەسشا پئشمەرگه بی، دمتهر ژماره شههیدهکا یاوا به ۷۱ کەس بههۆکارو برینداری سهختیوه، زیاتهر جه ههفتا کەسا برینداری بی، (۴۰) چل برینداری ئی دهگئ به هامکاری تیمی پزیشکی خهسهخانهر مهلبهند و یهک و (ینک) فریا کهوتیمئ و ئاردیما پهی خهسهخانهی به تراکتور، جه ماوه و ۳ روانه گردو بریندار هکاما چارهسهری سهرتهایی کهردئ و جه مهردهی رزگارشا بی، ئیساتئ

سیوسینان بیمن به ناحیه، مزارو ۶۸ شهیدا به شیوازی جوان دروسگریان ، (۲۴) دمی یانی و هش کرینی پی می که سوکارو شهیدا کیمیاوارانی، (ویم ناسرومخته دکتور و پیشمرگه و خسه خانو مهلبندی بینی و شایمتو نا مهرگساتیه بیمن) .

35

۲۶.

رڼو ۱۹۸۸/۳/۲۳ ی پارېزگاو سلېماني ،ناوچېو قهرمداخې، دهگاکا (دوکان،دوکهرؤ ولبان ،جافهران) کيمياواراني کړيې، ئيجار بؤموار نهکه دماو عيشاي بي ،هېچ کهسش نهکوشت،بهلام چندين کهسي وهرکهوتي، به نونگمو ئانهي رڼو وهلين سيوسيتان بؤمواران کريا ،خهلک دهگاشا جيا ئاسته لوي پهي دلې کهش و کؤ و مهرمکاء،تا وئشا شاراوو کيمياشا وهر نهگنؤ.

۲۷. ههمان رڼو ۱۹۸۸/۳/۲۳ ی پارېزگاو

سلېماني ، ناوچېو شاربازپيري دهگاو (شاناخسي) کيمياوارانه کريا، زياتهر جه (۲۲) پېشمهرگا شةهيدې بيېو (۷۲۰) کهسي جه مهدهني و پېشمهرگهي برينداری بيې، دهگاو شاناخسي چاو مخته نه ئاوه دانمو ياگي

ئوه سهايؤ پېشمهرگهي بي،سهر و سنوريوه بي،پؤکهي چن رڼو سهر و يؤي بؤموارانه کريا (رڼو ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۱۹۸۸/ ۳/ ۲۳) سهرمهره به باله فر، (کاروان جيهاز يؤ

جه پېشمەرگه بريندارهكا ئى دهگئى بى ههرياسه شايدو دادگاو بالاو تاوانهكا بى جهبهغدا ، رۆ ۲۰۱۵/۱۱/۲۶ به نونگهو كاريگهري زمخمينى كيميوارانى جه خهسهخانوه خرؤنگنى / هؤلهندا گيانتش بهرشى).

۲۸. رۆ ۱۹۸۸/۳/۲۴ ى پاريزگاو سلېمانى ، ناوچهو قهرهداخى، دهگاو (بهلهكجارى ، چنى بارهگاو مهلبهئند و يهك و پېشمهريه) ، سهعات نو شتوى كيميوارانشا كريا، به چهكى كيميابى دهمارى و به موشك و راجيمهى، تهنيا يهك پېشمهريه شههيد بى بهنامى (هوشيارى جيهاز) ، چن كهسى تهر بريندارى بىي.

۲۹. رۆ ۱۹۸۸/۵/۳ ى پاريزگاو سلېمانى ، دهگاك (گؤپتهپه، عهسكهر، چه مى ريزان، شونكه ، ماهيله، سهدي، چنار، شتيخان، گلشئير، حاجى ژير بهره، كوچبلاخ، زرزى، گلئيسه) كيميوارانى كرىي، رۆي دماين ۱۹۸۸/۵/۴ رزيم هبرشى زمينيش دهس پنه كهرد پهى ناوچهكهى كهپنهش ماچا (قهلا سيوكه) گردو دهگاكاش تهختو زمينى كهردى، زياتهر جه (۲۰۰) كهسى مهدهنى شههيدى بىي و سهدان كهسى تهريچ بريندارى بىي، تائيسا ژمارو شههيدهكا كه به نونگهو كاريگهري چهكى كيميابى گيانشا بهرشين ياوئىي (۵۶۰) شههيدى ، گؤپتهپه مهزارى شههيداش چهن روفات و (۱۰۵) كهسان ، سهربارو ئانهى ئى ناوچه زياتهر جه (۳۰۵) ئهفالكريئشا ههئى.

۳۰. ر.ق ۱۹۸۸/۵/۱۵ ی پاریزگاؤ ھولپری، دهگاکا و (کاموسک، سپینداره، عملیاوہ، بہر مکہ، کہوہکیان، حصریر، سماقولی، مہلوک) کیمیاوارانی کریں، و سمدان کھسی و مرکھوتی.
۳۱. ر.ق ۱۹۸۸/۵/۱۵ ی دما تریچ تا ۱۹۸۸/۵/۱۸ ی پاریزگاؤ سلپمانی، رانیہ دهگاکا (گولان، وهری، بوئی) کیمیاوارانی کریں، یاگی باسینہ ئی دهگئی چیرو دہسولات و حکومہتینہ بینی، پیچہوانہ دهگاکا تہری، کہچی ھہر کیمیاپیش دئ و منہ، خہلکو ئی دهگایا نہیاراشا بریندارمکاشا بہرا پھی شاری، چون و ملتہر ھہر برینداری کیمیاپی کہ لوان خہسہخانہکا رژیمی، دلپنہ شیہن، و مرو نانہی بریندارمکی روهشا نیا خہسہخانہو مہلبہندو یہری (ینک) ی جہ دهگاو خہتی، ۳۵ برینداری یاوئ خہسہخانہ، گرد خاسی بیئ، تہنیا یک پیرمژن گیانش بہرشی کہہنی دهگاو وهری بینی، دما تہر ۳۶ کہسیشا شہیددی بیی، بہلام دهگاو گولانی و بوئی بارہگاو پیشمرگہگاو کومہلہ زحمہتکپشانیش چنہ بی، کیمیاپیش دئ و منہ، دهگاو بوئی ۲۳ پیشمرگی کومہلہی گیانشا بہختہ کہرد، و زیاتہ جہ ۶۰ پیشمرگا برینداری بیی.
۳۲. ر.ق ۱۹۸۸/۷/۲۰ ی پارہیزگاؤ ھولپری دهگاکا (سماقولی، سہروچاوہ، گہناو، شارستینہ، خہتی، دہراش، بالیسان، نازہنین، گہرموان) کیمیا وارنی کریں، (۷) شہیددی و چندان کھسی برینداری بیی، ئی ھہرشہ و مختو سہرمناو قوناخ و ئہنفالی (پہنج و شش، و حہوت

ی بی) ولتەر خەلک ناگادار بیهی و دهگاکێ چۆلی کرێبێنی ،پۆکهی کوشتاری مهدهنی کهم بی.

۳۳. رۆ ۱۹۸۸/۷/۲۲ ی پارێزگاو کرمانشانی، ناوچهو دالاهۆی، دهگاو (زمرده) ی کیمیا وارانہ کریا، و زیاتەر جه (۳۰۰) کەسی شەهیدى و هەزار کەسی بریندارى بىی، نا و مخته خەلکو دهگئى ۱۷۰۰ کەسی بېنى، نا ئیسهیچ کار یگهرى چهکی کیمیایى سەرو خەلکو دهگئوه مەنەن، چندين حالەتى نەوشى شېرپەنجەى پێذا بىەن.

۳۴. رۆ ۱۹۸۸/۷/۳۱ ی پارێزگاو هەولېرى دهگاکا (سماقولى، باليسان، هيران، گهرهوان) کیمیا وارانى کرىی، (۷) کەسى شەهیدى و چن کەسى بریندارى بىی.

۳۵. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲ ی پارێزگاو هەولېرى دهگاکا (نارى، سېرو، زهروا، هەدن، کهکله، خېر زوکا، خەروان، بلى) کیمیا وارانى کرىی، (۶) پېشمەرگى شەهیدى و (۱۱۷) کەسى بریندارى بىی، هەلبەت ئى بۆموارانە روهکا و ملتەرى و دما تەرى بەردەوام بىەن، بە نونگەو هېرشو رژبمى پەى ناوچهو خواکورکى.

۳۶. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۴ ی پارێزگاو دهۆکى، کەش و (گاره ی و دهگاو زیوهشکانى) کیمیا وارانى کرىی، (۱۰) پېشمەرگى شەهیدى بىی.

۳۷. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى (دەسپنەکهردەى قوتناخ و ئەنفال و هەشتى «دمایى») کیمیا واران دەشش پنه کهرد سەرو ناوچهو ئامبدى، بەروارى باآلى و دهگاکا (وەر مېلى، باپىرى، گەرگه ، هېسى، نیکمالا، ئاسهى، بازى، مېسکا، توشمىیک ، مېرگا چیا، کانى بەلاؤ ، برجینى، توپکا) ، (۵) کەسى شەهید و (۷۵) برتیندرى بىی، هەر چى رۆنه چندان هېرشى کیمیایى کرىان سەرو ناوچهکا تەرى جهکور دەسانەنە.

۳۸. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى، ئامبدى و سەرو گاره ی، دهگاکا (نیکمالا، ک یرى، بەلپیتا، باوهکا، بەرکفرى، گرکا، کۆفلیک، ردىنیا، سارکى، زیوکا، شىرانە، بلیجانى، بالى) کیمیا وارانى کرىی، (۲) شەهیدى و (۴۰) بریندارى کهوتى، هەر چى رۆنه (۴۶) دهگئى قەزاو ئامبدى تەخت و زەمىنى کرىی.

۳۹. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى، ئامبدى، ناوچهو بەروارى وارىنى دهگاکا (سېندای ، سوارى) کیمیا وارانى کرىی.

۴۰. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى . ئامبدى دهگاکا (کنیا ، باسکا ، ئافوکئى، بېمانش) کیمیا وارانى کرىی و چندان کەسى وەر کهوتى.

۴۱. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى ، ئاکرى، دهگاکا (پریسه، چه مگىرا، چه مچالى، چه مشرتى ، چه م ربهتکى، مېرۆکى، بلمباس) کیمیا وارانى کرىی، چندها کەسى بریندارى بىی.

۴۲. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى ، زاخو دهگاکا (توپکا ، بلیجان، زرههوا) کیمیا وارانى کرىی، (۱۴) شەهیدى و (۱۵) بریندارى بىی.

۴۳. رۆ ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارێزگاو دهۆکى دهگاکا (برجینى ، دەرگه لا شىخا، زینافا، دبانکئى) کیمیا وارانى کرىی، و چن کەسى بریندارى بىی.

۴۴. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارېزگاو همولېری ناوچهو (بهرۆژ، بارزان، مزوری بالا) کیمیاوانی کریی، ژمارو قوربانیهکا نهزانیان.
۴۵. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارېزگاو همولېری، شهقلاوه، (هیران و نازمنین) کیمیاوارانی کریی، بهلام نادیارا قربانی چن بیهن، چونکه ناوچهکه چۆل بیهنو دمایي نامای قوناخ و ئهنفال و چواری بی.
۴۶. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۵ ی پارېزگاو همولېری، رِقواندوز، دگاکا (خهتی، وهرتی) کیمیاوارانی کریی، قوربانیهکی دیاری نیهنی، دمایي قوناخ و ئهنفالو چواری بی.
۴۷. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۶ ی پارېزگاو دهۆکی، ئامیدی، دهگاکا (سهری ئامیدی، سپتر، سینیا، نیره، خهرمگول، کوجزرکا، خراب، زیوه، بهرچی، کانی، دیری، دهرگهنی، سیری سکیری، سهرکهلی، فیرستهک، چپارهشک) کیمیاوارانی کریی، ژمارو قوربانیهکا نهزانیان.
۴۸. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۷ ی پارېزگاو همولېری، ناوچهو (زیی رۆشین) کیمیاواران کریان، چندهها شههیدو بریندری بیی.
۴۹. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۸ ی پارېزگاو دهۆکی، ناوچهو نیرهوه و ریکانی، دهگاکا (شیفی، هیتوت، کانیا پینک، باشی، سهرنی، گاره، گهرو، باوانکی، زیوه، گهلی کوتکی) کیمیاوارانی کریی، ژمارو قوربانیهکا نهزانیان.
۵۰. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۹ ی پارېزگاو دهۆکی، ناوچهو بهرواری بالای دهگاکا (بازی و گهلی بازی) کیمیاوارانی کریی، بهپاو رایاونه حزبیهکا ئاسهردهمی (۲۹۸۰) کهسی شههید و ههزران بریندری بیی، بهلام ئی ژماره ههلاهی پهشت رس نهیهنتو، رهنگا ئهنفالی کرییا.
۵۱. رِق ۱۹۸۸/۸/۲۹ ی پارېزگاو دهۆکی دهگاو (دبانکی) کیمیاوارانه کریا، ههزار (۱۰۰۰) شههیدو سهدان برینداربش ببنی.

سەرومختو ئەنفالینە پزۆیم گەردو دەگاگا ناوچەو بادینانیش کیمیوارانی کەردبەنی، بەلام نەتوانما نامی گەردو دەگا باری، بەپاو بەلگەنامەکا سوپاو پزۆیمی کە دماو وراي پزۆیم و بەعسی دەس کەوتبەنی، زیاتەر جە (١٦٠٠٠٠) سەدو شەس هەزار کەسی جە سنور پزۆینو و ناوارو وەلاتو توركیای بیینی، و (٦٦٤) دەگی تەختو زمینی کریی و ویرانی بیی، هەراسە زیاد جە (١٧٠٠) کەسابی سەروشتون ئەنفال کریینی.

سەرچەمە:

١. گۆقارو پېشەنگ ی ژمارە (١٦ سألەو ١٩٨٩ ی)،بناغەو پەیلوای هەرمائەکیم چینگۆ وەرگرتە.
٢. کتیب و (لەتویشوی پزیشکی پېشەمرگەو) د.فایق گۆلی
٣. پەلیانەو (زەبواری خەیر، کوردیا)
٤. کۆمەلە و تارێ و نوسیتە ی پە یادەگا جەلایەن حکومەتی دەربارەو ئەنفالی، جەئینترنېتۆ.
٥. پانۆراما و تاوانەکا سەدامی (عەدالەت عەر)
٦. شادەکا دادگا و تاوانەکا بەغدا ی، دۆزیەو ئەنفالی (تەها سلیمان)
٧. پەلیانەو مەلەبەندو ریکوزیاو پېشەمرگە ی (لەرۆژیکی وەک ئەمرودا)
٨. چن زانیارییە لاو (رێکار مەزوری، پۆلا حەمەد)
٩. وەرەوەرەکا ویم پېشەمرگە بێنی .

بانورما استخدام الاسلحة الكيميائية في كوردستان

بعد

اندلاع الحرب العراقية-اليرانية في ١٩٨٠/٩/٢٢ التي دامت مدة ثمانية اعوام ، وانتهت في ١٩٨٨/٨/٨ ، ذلك لمؤازرة دول القوى العظمى للعراق ضد الايران، وذلك لاحتواء الدولة الاسلامية وتصدير فكر الاسلامي الى خارج حدود البلاد، في هذا المنطلق قرر القوى الدول العظمى بمساعدة تامة للعراق، رغم مؤازرة الدول العربية ما عدا (سوريا و ليبيا) هما ساعدا الايران ضد العراق.

بعد ان رأوا مقاومة و صمود الايران في الحرب ، فكروا باستخدام اسمحة الدمار الشامل (الفتاكة) وهى الاسلحة الكيميائية ، رغم ان العراق من احدى الدول من ١٢٠ انظم و وقع اتفاقية جنيف سنة ١٩٢٥ التي قرر بحظر استخدام الاسلحة الكيميائية ، وبعد ان حصل العراق على الاسلحة الكيميائية و مواد الخامة ، انيرت له الاشارة الخضراء لاستخدامها ، رغم القوانين الدولية عن منع استخدام الاسلحة الدمار الشامل في الحروب ، الا انها استخدمت في جبهات (محاور) الحربية بين المقاتلى الايران والعراق ، حتى ان اصيب بها الجنود العراقيين.

من هنا لا نريد ان نتحدث عن استخدام الاسلحة الكيميائية ضد الايران ، بل ناتي الى حديثنا حول استخدام الاسلحة ضد الشعب الكردي.

انه لا يخفى عن احدنا ان نظام البعث ساد عليها الفكر الشوفيني ، كان يريد ان يصهر الكرد في بوتقة العرب وقضى عليها ، انه سار في هذا المسار ، ودرب عديد من الطرق المختلفة (الترحيل ، التبعيث ، تعريب المناطق الكوردية)، وخطوته الاخيرة هى استخدام الاسلحة الكيميائية ليقضى على اكبر عدد من الكرد و خصومه منهم خاصة.

من هذا المنطلق حارب النظام الذين يعيشون خارج سيطرته ، ويضربونهم باشد عنف وكان يتعامل معهم تعامل الحديد والنار والاسلحة الكيميائية ، صدر قراراً خاصاً لتحريم المناطق المحررة المتواجدة تحت سيطرة البشمركة، من ضمن هذا تم قصف المناطق المحررة تحت ايدى البشمركة بالاسلحة الكيميائية من دون رعاية لا الانسان ولا الحيوان ولا الطيور.

حسب التقارير المتوفرة لدينا ، ان النظام حصل على الاسلحة الكيميائية فى تشرين الاول العام ١٩٨٣ ، لكن لم يستخدمها فى جبهات الحرب لعوامل مجهولة، حيث ظهر انه استخدمها مرة واحدة فى محور الشمالى للحرب ضد الايران فى منطقة حاج عمران.

من المعلوم ان دولة الترك العثمانى استخدمت هذه الاسلحة من قبل ، كما جاء فى وثائق

الدولة العثمانية في سنتي ١٩٣٧-١٩٣٨ ضد ثورة درسيم. استخدم النظام جميع انواع الاسلحة الكيميائية ضد الشعب الكردي ، باستخدام الطائرات الحربية والصواريخ والقنابل والراجمات ، لوحظ انه شن معظم الغارات والهجمات ليلا ، لينجم عنها اكبر عدد من الضحايا .

القصد من وراء اعداد وكتابة هذه المقالة وتلك المادة، الاجندة والتقويم ،هو تسجيل جرائم استخدام الاسلحة الكيميائية من قبل النظام، بشكل سهل و ممتع ليكون وثائقياً، وليتعرف عليها الشعب الكردي والجيل الحديث ، ويستعان بها في الاوقات اللازمة كمصدر موجز ومختصر.

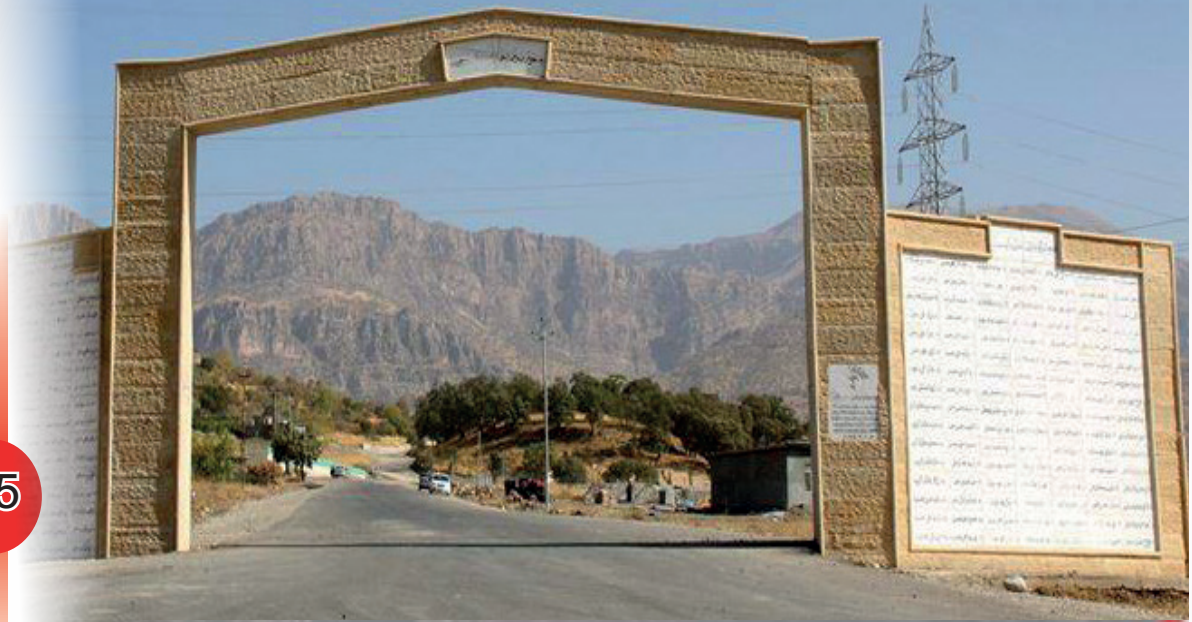
في هذا المشهد (بانوراما) نريد ان نحدد ” حسب مقدرتنا ” ايام الحملات والضربات الكيميائية على مناطق والاماكن ، وعدد ضحاياها :

١. في ١٩٨٧/٤/١٥ محافظة السليمانية ، تم قصف قرى (هلدن ،جالاوة ،كاني تو، سركلو ،بركلو ،ئاوه زى ، سيروان ،نولجكة، جنارنى ،جبل كوجار)، ادى الى جرح عشرات من المدنيين والبيشمركة، جدير بالذكر وقعت هذه القصف عقب عملية كبيرة من هجوم وحملة للبيشمركة الاتحاد الوطنى الكوردستاني على المنطقه وادى جافتى باسم (ملحمة زكاري)، رغم تحرير عديد من القرى والمناطق و مئات من الربيات والمعسكرات التابعة للنظام ،لكن الملحمة لم تسر مسارها حسب الخطة المرسومة لها ،ولم تصل النتيجة المرادة،لان النظام استخدم الاسلحة الكيميائية ضد المدنيين وقوات البيشمركة ، استمر القصف بالاسلحة الكيميائية ايام متتالية، اصيبت ٣٠ مواطناً ،نوموا واخذوا العلاج فى مستشفى الثورة فى بركلو .

يمكننا القول هذه هى الحملة الكيميائية الاولى على مناطق المحررة والبيشمركة ، بدأت ملحمة زكاري ليلة ١٣/١٢ -٤- ١٩٨٧ واستمرت ثلاثة اسابيع ، اكثر من ١٠٥ بيشمركة استشهدوا،اما ليس من المعروف كم منهم استشهدوا بالاسلحة الكيميائية ، لوحظ ان النظام استخدم السلحة الكيميائية كثيراً ضد القرى ليقتضى ويقتل اكثر من المواطنين العزل من دون الدفاع ، جاء فى الوثائق الجيش المحتل قصف وادى جافايتى (بركلو،سركلو) يوم ١٩٨٧/٤/١١ بالمدافع بعيدة المدى.

٢. فى ١٩٨٧/٤/١٦ محافظة اربيل ، تم القصف قرى (باليسان ، شيخ وسانان، كاني برد، سلسلة جبل درشير، زينى بلالوكاوه، منطقة ساوسيوكان) من قبل ١٢ طائرة بالاسلحة الكيميائية، من المعروف ان تلك المناطق من مناطق محررة تحت سيطرة البيشمركة وفيها مقر مركز الثالث ل(اتحاد الوطنى الكوردستاني)، اثر ذلك استشهد حتى الان اكثر من ٢٨٠ مواطناً، فى البداية كانت عدد القتلى قليل ، لكن نتيجة اصابتهم وقلة العلاج كان يكثر عدد الشهداء يوماً بعد يوم ،خصص حتى الان راتباً ل ٢٥٦ من المصابين بالاسلحة الكيميائية ، وهناك ٣٢٠ شخصاً آخر من المصابى الكيميائية ، فى سنة ١٩٨٧ وعقب القصف استشهد ١٠٩ شخصاً وظهر ٢٨١ مصاباً ، بعد ذلك بدأ اثار الاسلحة الكيميائية شيئاً فشيئاً ما ادى

الى كثرة عدد الضحايا ، اتجه مصابى هذه الجريمة الى اربيل وشقلاوة ، رانية و مدن اخرى
 لاختذ العلاج ، اما اعتقل النظام معظمهم و دفنهم حياً ، خاصة الذين لزموا مستشفيات اربيل
 ، تم فصل النسوة من الرجال ، بعد عشرات ايام من اعتقالهم فى معسكر (رشكين) قرب
 شقلاوة ، اطلقوا سراح النسوة و دفنوا الرجال قيد الحياة، بعد الانتفاضة ١٩٩١ تم اعادة رفات
 ٦٦ شخص فى هذا المعسكر ، كذلك تم بناء ١٥٠ بيتاً لعوائل ضحايا الاسلحة الكيمايية فى
 باليسان و شيخ و سانان.

٣. فى ١٧/٤/١٩٨٧ محافظة السليمانية ، تم قصف قرى (قزلى، بىركى، سنكر، ميولاكه) بالاسلحة الكيمايئة اصيب عدة اشخاص، نظراً لوقوع القصف فى ملحمة رزكارى للمناطق وقرى المجاورة للجبهة الحرب ، اختبأ الناس و حذروا ، فلم يكثر عدد الضحايا .
٤. فى ١٨/٤/١٩٨٧ محافظة السليمانية ، قصفت قرى (قيون ، كورنك، خجه لرزوك ،قوال، قوله جاخ ،جوخماخ، كوله ردى) بالاسلحة الكيمايئة ،ادى الى اصابة ٥٠ مواطناً.
٥. فى ١٩/٤/١٩٨٧ محافظة السليمانية قصفت قرى (ماوت ، قيون، بىرمكرون) بالاسلحة الكيمايئة ،واصيب عشرات الاشخاص .
٦. فى ٢٠/٤/١٩٨٧ محافظة السليمانية تم قصف مناطق المذكورة ليوم المقبل ، واصيب العشرات الاشخاص.
٧. فى ٢١/٤/١٩٨٧ محافظة السليمانية ، تم قصف ناحية قره داغ والقرى التابعة حولها بالاسلحة الكيمايئة ، فى هجوم يوم ١٩/٤/١٩٨٧ تم السيطرة على ناحية قره داغ من قبل بيشمركة كوردستان (اتحاد الوطنى ، حزب الشيوعى ، حزب الديمقراطى ،حزب الاشتراكى)بمساعدة القوة الشعبية للمنطقة ، وقع جميع المعسكرات والدوائر الحكومية تحت ايدى البيشمركة ، قام النظام بالقصف الناحية واطرفها انتقاماً لهذه الهزيمة ، لكن لم يؤثر عليها نظراً للانتباه و استعداد البيشمركة ، الا اصابة عدد قليل من المقاتلين البيشمركة بالاصابت خفيفة، منذ ذلك تحررت ناحية قره داغ.
٨. فى ٢١/٤/١٩٨٧ محافظة اربيل، تم قصف وادى باليسان .
٩. فى ١/٥/١٩٨٧ محافظة دهوك، تم قصف قرية(زيوة شيكاتو) بالاسلحة الكيمايئة ، قتلت عنصران من بيشمركة حزب الشيوعى واصيب ١٤٨ شخصاً أخر، استخدمت الاسلحة الكيمايئة لأول مرة فى المنطقة ، لذلك لم يعرف الناس ما الموقع ،ادى الى عدد كثير من المصابين (اخذت المعلومات من البيشمركة موجود هنا انذك -بولا) .
١٠. فى ٢٢/٥/١٩٨٧ محافظة اربيل ،تم قصف قرى (ملكان ،كورشير،كندول، بلة، بردون)بالاسلحة الكيمايئة
١١. فى ٢٢/٥/١٩٨٧ محافظة كركوك قرى (تومار، كركان ،قمر) قصفت بالاسلحة الكيمايئة.
١٢. فى ٢٧/٥/١٩٨٧ محافظة اربيل ،تم قصف قرى (ملكان ،بلة السفلى ، بلة العليا ،تارينا، كوروشير ، نازنين ، وادى سماقولى) بالاسلحة الكيمايئة ، اسفر عنها ٨ شهداء و ٢٣ مصاباً ، ان الطائرات الحربية قامو بتنفيذ ٢٠ حملة فى ذلك اليوم .
١٣. فى ٥/٦/١٩٨٧ محافظة دهوك ،تم القصف القرى التابعة لقضاء عمادية (ثاميدى) اسفرعن شهيد واحد و مئة مصاب.
١٤. فى ٢٧/٦/١٩٨٧ محافظة السليمانية قصفت قرية (زيوى) فى سفح جبل بىرمكرون بالاسلحة الكيمايئة ، اصيبت ٣٥ شخصاً
١٥. فى ٢٨/٦/١٩٨٧ شرق كوردستان ،تم قصف مدينة سردشت بالقنابل الكيمايئة ،

استشهد ١٣٠ مدني واصيب ٨٠٢٥ اشخاص (جريح) ، القت الطائرات القنابل تجاه المناطق المكتظة بالسكان في المدينة، حين ان سردشت تتمثل كمحور خلفي لحرب العراقية-اليرانية.

١٦. في ١٩٨٧/٩/٣ محافظة السليمانية ، تم قصف قرى (بركلو،ياخسمر) بالاسلحة الكيميائية ،والنتيجة استشهاد ٤ مقاتلين ببشمركة واصابة عدد من الاشخاص.
١٧. في ١٩٨٧/٩/١٤ محافظة السليمانية ، تم قصف متطقة (ميركة بان) بالاسلحة الكيميائية ،اصيب اشخاص عدة.
١٨. في ١٩٨٨/٢/٢٥ محافظة السليمانية ، تم قصف قرى (سركلو، ياخسمر، هلدن ،كوزيلة، جالاوة،سيدر، سيكانيان ،دولة بي، هومرقوم، قلم باشا، قرانكوي) بالاسلحة الكيميائية ، اصيب عدد بالجرحى واستشهد ٣ اشخاص في قرية قرانكوي.
١٩. في ١٩٨٨/٢/٢٦ محافظة السليمانية ، تم قصف الاماكن والقرى المذكورة ليوم امس مع (سركلو،ياخسمر،هلدن،كوزيلة،ولاخلو، بالخ، مالومة،زيوكة، كه لالة) ضحيته ٨ شهداء و ٢٠١ مصاباً .
٢٠. في ١٩٨٨/٢/٢٧ محافظة السليمانية ، منطقة قره داغ ، قرى (تكية، بلكار ، بلخة ، كومتة) تم قصفهن بغاز الخردل من قبل ٦ طائرات التابعة للنظام ، اصيب عشرات من الببشمركة تقدر ب ٤٠ فرد ، استشهد اثنين منهم ، وهما من مقاتلي المجلس الاعلى الاسلامي (العراقي) من جنسيا عربية، من علامات الاصابة (حرق العينين والحلق والانف ،سيلان الانف،العطاس،السعال ، انخفاض الرؤية حتى العمى ،حرق الجلد الاعضاء الحساسة) وانا كنت شاهداً عياناً، رأيت هذا المشد لانني كنت ببشمركة هناك، في هذه المرة تم قصف مقرات مركز الاول لاتحاد الوطني الكردستاني في قرى تكية و بلكار .
٢١. في ١٩٨٨/٣/٩ محافظة سنندج ، مريوان ،قرى (قلعة جي، قلعة كا) ،قصفها النظام بغاز الخردل (١٩ اسفد ١٣٦٦) ادى الى استشهاد ٣ اشخاص و ٣٠ مصاب....(زريوار خير).
٢٢. في ١٩٨٨/٣/١٦ محافظة حلبجة - تم قصف مركز القضاء والقصابات والقرى من اطرافها بالاسلحة الكيميائية مما ادى الى ٥٠٠٠ شهيداً، واصابة وتشريد عشرات الاف الى الايران ، نتيجة حملة واسعة لحرس الثورة الاسلامية بالتعاون مع ببشمركة الجبهة

الكرديستانية على قضاء حلبجة انذاك فى جهات عديدة ايام ١٩٨٨/٣/١٤ فصاعداً ، بعد الاحتلال الكامل للمنطقة قام النظام بقصف مركز المدينة بالقنابل الاعتيادية ليجتمع الناس اكبر تجمع ويختبئوا فى الملاجئ ، بعد ذلك بدأ القصف الكيمايى بالطائرات الحربية،ربما استخدم جميع غازات السامة ك (الخردل ،السارين ، الفوسجين ،التابون، السيانيد، فى اكس) جعل المدينة مختبراً لاختبارها ، استمر القصف حتى ان خرج الناس و غادروا المدينة ،لكن لم ينتهى الامر ولم ينجوا من القصف ، قصف النظام جميع الطرق المؤدية خارج المدينة ليقتل اكبر عدد من المواطنين .

49

٢٣. يوم ١٧/٣/١٩٨٨ محافظة كرماشان / هورامان وقعت قصفية نودشة تحت قصف الكيمائي راح ضحيتها ١٠٤ شهيد واكثر من ٧٠٠ جريحاً ،قصفها النظام تارة اخرى يوم ٢٤/٣/١٩٨٨ ، وللمرة الثالثة في ٢/٤/١٩٨٨ ، جاء وفد من الامم المتحدة الى هذه القصفية للمباحثة ، اقروا على ضربها بالاسلحة الكيمائية من نوع الخردل .

٢٤. في ١٧/٣/١٩٨٨ والايام القادمة ،محافظة سنندج ،مريوان ،قصف النظام قرى (دره ناخي، زكريا، طريق ما بين بيه كره و معبر دزلى) وهى طريق مرور لنازحي الحلبجة وهورامان والمناطق الاخرى ، قصفهم النظام فى هذه الطريق مرة اخرى ، اصيب عدة اشخاص واستشهد شخصاً باسم زوراب عزيز كولبى.

٢٥. فى ٢٢/٣/١٩٨٨ محافظة السليمانية ، منطقة قره داغ ،تم قصف قرية سيوسينان ليلاً عقب صلاة المغرب ، قام النظام بالاطلاق الراجمات والصواريخ محملة بالاسلحة الكيمائية من نوع السارين والتابون، من قرية كانى سارد قرب دربندخان تجاه قرية سيوسينان ،استشهد رأساً ٦٨ مدنياً ، اطفالاً ونساء وشيوخاً، بينهم بيشمركة فقط ، بعد ذلك بلغ عدد الشهداء ٧١ شهيداً نتيجة لموت الجرحى ، واصيب مئات اخرى ، تم نقل ٧٠ منهم الى مستشفى بالتراكتور واخذوا العلاج ، استطاع انقاذ جميع المصابين بجهود الاطباء ومعاونهم ومقاتلى البيشمركة لمركز الاول ل(او ك) . بعد اقل من نصف ساعة و وصول مصابين من قرية (بردى) جنوب قرية سيوسينان ، تاكدنا من قصف الكيمائي على قرية سيوسينان ، فعجل فريق الطبى من المستشفى الى القرية التى يبعد منا ٣٠ دقيقة مشياً بالاقدام ، استطاع نقل الجرحى والمصابين الى المستشفى ، تم علاجهم خلال ٢-٣ ايام .

الان تضم ضريح شهداء بالقصف الكيمائى لهذه القرية ٦٨ رفاتاً، و بنى ٢٤ بيتاً لعائلة وارثى الضحايا ، وانا شاهد حال عيان وكنت طبيباً فى مستشفى المركز، اصبحت هذه القرية الان قسبة (ناحية) .

٢٦. في ١٩٨٨/٣/٢٣ محافظة السليمانية ، منطقة قرعة داغ ، تم قصف قرى (دوكان ، دوكرو، وليان، جافران) بالاسلحة الكيماوية ليلاً ،اصيب العشرات دون الشهيد، لان اهالى القرى حذروا حذرهم وغادروا قراهم ولزموا ولجأوا الجبال والكهوف خوفاً من تعرضهم بالغاز الكيماوى.

٢٧. نفس اليوم ١٩٨٨/٣/٢٣ محافظة السليمانية، قصفت قرية شاناخسى بمنطقة شاربازير بالاسلحة الكيماوية ، بلغ عدد الشهداء ٢٢ بيشمركة واصابة اكثر من ٧٢٠ من البيشمركة والمدنيين ، فى حين ان قرية شاناخسى تعد من القرى العامرة مكتظة بالسكان والبيشمركة انذاك ، وتقع على حدود ، لذلك قصفها النظام .

-حسب معلوماتى -قصفت بالاسلحة الكيماوية ايام ٢١، ٢٢، ٢٣، ١٩٨٨/٣/٢٣ ، كاروان الجهاز هو من احدى مقاتلى البيشمركة المصابة فى هذه القرية،كذلك كان شاهداً عياناً فى المحكمة الجنائيات العليا فى بغداد ، الذى مات فى مستشفى خرونكن /هولاند بتاريخ ٢٦/١١/٢٠١٥ اثر اصابته الكيماوية.

٢٨. فى ١٩٨٨/٣/٢٤ محافظة السليمانية ، تم قصف قرية بلكار / منطقة قرعة داغ ، التى كانت تقع فى حولها مقرات الرئيسية للمركز الاول (اوك)، فى الساعة الثامنة مساءً بالاسلحة

الكيميائية من نوع غاز الاعصاب (مركز القرية واطرافها من مقرات البيشمركة) فى النتيجة استشهد بيشمركة باسم هوشيار الجهاز واصيب عدد اخر بالسموم الكيميائية. ٢٩. فى ١٩٨٨/٥/٣ محافظة السليمانية ، تم قصف قرى (كوب تبة ،عسكر ،جمى ريزان ،شونكة، ماهيلة، سدي ،جنار، شيخان ،كله شير ،حاجى زيرة برة ،كوجبالخ ،زرزى، كليسة) بالاسلحة الكيميائية ، وفى يوم التالى هاجم الجيش النظام عليها ودمر القرى جمعاء، استشهد اكثر من ٢٠٠ شخص فى البداية اثر السموم ، واصيب مئات اخرى ، تبلغ الان عدد الشهداء بالاسلحة الكيميائية ٥٣٠ شهيداً ، وهناك ضريح للشهداء فى كوتبة فيها ١٠٥ رفاتاً ، رغم عدد المؤنفلين البالغ عددهم ٣٠٥ شخص .

٣٠. فى ١٥/٥/١٩٨٨ محافظة اربيل قصفت تلك القرى بالاسلحة الكيماوية (بداية حملة مرحلة الانفال الرابع) (كاموسك ،سييندار، علياوة ، بركة ،كوةكيان ، حرير ، سماقولى ،ملوك) ادت الى اصابة مئات اشخاص .

٣١. فى ١٥/٥/١٩٨٨ حتى ١٨/٥/١٩٨٨ محافظة السليمانية / قضاء رانية ، تم قصف قرى (وري، كلان ، بوتى) بالاسلحة الكيماوية ، حين وقعت تلك القرى تحت سيطرة النظام و لم تكن تحت سيطرة البيشمركة ،تم نقل اكثر من ٣٥ جرحى فى قرية وري الى مستشفى مركز الثالث فى (ختى) ، بل استشهد امرأة بعد وصولها الى مستشفى ،تم تسجيل ٣٦ شهيدا جراء قصف الكيماوى على هذه القرية،وقتل ٢٣ مقاتلاً من حزب كادحى شرق كوردستان (كومه له) فى بوتى ، واصيب اكثر من ٦٠ ببيشمركة ، ولم تزور مصابيهم المستشفيات الحكومية خوفا من كشف استخدام الاسلحة الكيماوية ومن الانفال.

٣٢. فى ٢٠/٧/١٩٨٨ محافظة اربيل ، تم قصف قرى (سروجاوة، سماقولى ، كناو، شارستين ، ختى، دراش، باليسان، نازنين ،كروان)بالاسلحة الكيماوية ، معظم القرى انذاك اصبحوا فارغين نتيه احتمالات والغارات المستمرة، والباقون لجؤا المخابئ والجبال ، بقيت قوات بيشمركة فى المنطقة فحسب ، وهم فى حالة القتال ، مما ادى الى استشهاد ٧ بيشمركة وعديد من المصابين (حملة الانفال ٥,٦,٧).

٣٣. يوم ٢٢/٧/١٩٨٨ محافظة كرماشان /منطقة دالاهو قرية زرده ، قصفت بالاسلحة الكيماوية،مما ادى ٣٠٠ شهيد و الف ١٠٠٠ مصاب ، حين ان نسمة السكان وصل ١٧٠٠ نسمة،تعانى هذه القرية حتى الان بأثار هذه الاسلحة، ظهر عديد من حالات المرضى بالسرطان.

٣٤. فى ٣١/٧/١٩٨٨ محافظة اربيل ، تم قصف قرى (سماقولى،باليسان،هيران، كروان) بالاسلحة الكيماوية ،بلغ عدد الضحايا ٥ شهيد وعدة مصابين .

٣٥. فى ٢/٨/١٩٨٨ محافظة اربيل ،تم قصف قرى (ئارى،سيرو،نروا،هدن ،ككلة، بلى، خروان، خيزوكا) بالاسلحة الكيماوية ادى الى استشهاد ٦ من البيشمركة واصابة ١١٧ فردا، استمرت هذه الحملة ايام الماضية والمقبلة لهذا اليوم،خاصة ان هناك معركة عنيفة فى المنطقة (حدود ثلاثة دول) التى اشتهرت بمعركة خاكورك .

٣٦. فى ٢٤/٨/١٩٨٨ محافظة دهوك ، تم قصف جبل كاره وقرية(زيوه سكان) بالاسلحة الكيماوية ،استشهد ١٠ من البيشمركة.

٣٧. فى ٢٥/٨/١٩٨٨ محافظة دهوك (بداية مرحلة الثامنة وخاتمة الانفال) قصف النظام منطقة العمادية و بروارى العليا ، قرى (ورميلى،بايبرى ، كركو ،هيسى ، ئيكمالا ،ئاسهى،بازى، ميسكا، توشمبيك ،ميركا جيا ، كانى بلاف ،برجيني، تويكا) بالقنابل الكيماوية اسفر عن ٥ شهيد و ٧٥ مصابا ،فى هذا اليوم تم تنفيذ حملات اخرى بالاسلحة الكيماوية فى مختلف مناطق كوردستان.

٣٨. فى ٢٥/٨/١٩٨٨ محافظة دهوك ، تم قصف العمادية و رأس كارة ، قرى (ئيكمالا،

كيرى، بليتى، باوكا، بركفرى، كركا، كوفلينك، ردينيا، ساركى، زيوكا، شيرانة، بليجانى، بانى) بالاسلحة الكيمايئة، بلغ عدد الضحايا شهيدين و ٤٠ مصابا، فى هذه الحملة دمرت اكثر من ٤٦ قرية التابعة للعمادية.

٣٩. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة دهوك، العمادية، بروارى السفلى، قريتى (سبيندارى، سوارى).

٤٠. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة دهوك، العمادية، قصفت قرى (كانيا، باسكا، ثافوكى، بيمانش) بالاسلحة الكيمايئى، راح ضحيتها عدة مصابين.

٤١. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة دهوك، عقره، قرى (بريسه، جزغيرا، جمجانى، جمشترتى، جم ربتكى، ميروكى، بلمباس) اصيب عدد بالجرحى.

٤٢. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة دهوك، زاخو، تم قصف قرى (تويكا، بليجان، زرهاوا) بلغ عدد الضحايا ١٤ شهيدا و ١٥ مصابا.

٤٣. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة دهوك، تم قصف قرى (بريجينى، دركلا شيخا، زينافا، دبانكى)، اصيب عدد من الناس.

٤٤. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة اربيل تم قصف مناطق (بروز، بارزان، مزورى العليا) بالقنابل الكيمايئة والضحايا غير معروف نظرا للقساوة المنطقة الجبلية.

٤٥. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة اربيل، شقلاوة، قصفت قريتى (هيران ونازنين) بالاسلحة الكيمايئة، لم تعرف اضرارها، وقعت هذه الحملة فى اواخر ايام الانفال.

٤٦. فى ١٩٨٨/٨/٢٥ محافظة اربيل، رواندوز، قصفت قريتى (ختى، ورتى)، للمرة الاخيرة بالاسلحة الكيمايئة، عدد الضحايا غير معلوم.

٤٧. فى ١٩٨٨/٨/٢٦ محافظة دهوك، العمادية، تم قصف قرى (سرى عمادية، سبير، سينا، نيروه، خرکول، كوجزرکا، خراب، زيوه، برجى، كانى، ديرى، دركنى، سيرى، سكيرى، سرکلى، فيرستک، جيا رشک) بالاسلحة الكيمايئة، عدد الضحايا غير معروف.

٤٨. فى ١٩٨٨/٨/٢٧ محافظة اربيل قصفت منطقة مزورى العليا، زى روشين، بالاسلحة الكيمايئة، هنك عدد من المصابين.

٤٩. فى ١٩٨٨/٨/٢٨ محافظة دهوك، منطقة نيروه وريكان، تم قصف قرى (شيفى، هيتوت، كانيا بينك، باشى، سرنى، كاره، كرو، باوانكى، زيوه، كلى كوتكى) بالاسلحة الكيمايئة، عدد الضحايا غير معروف.

٥٠. فى ١٩٨٨/٨/٢٩ محافظة دهوك، منطقة بروارى العليا، قريتى (بازى و كلى بازى) قصفت بالاسلحة الكيمايئى، استشهد ٢٩٨٠ واصيب مئات اخرى، هناك اختلاف حول عدد الشهداء، ربما هذا عدد المؤنفلين.

٥١. فى ١٩٨٨/٨/٢٩ محافظة دهوك، قرية بانكى قصفت بالاسلحة الكيمايئة، بلغ عدد الضحايا اكثر من ١٠٠٠ شهيد و مئات المصابين.

قصف النظام عقب حملة الانفال جميع القرى و مناطق بادينان و كوردستان بالقنابل الكيميائية ، لم نستطيع ان نأتى باسم جميع القرى والمناطق.

نتيجة القصف الكيميائى وحملات واسعة للجيش،حسب وثائق الجيش فى مرحلة الثامنة للانفال عبر اكثر من ١٦٠٠٠٠ مئة وستون الفا الحدود ودخلوا اراضى شمال كوردستان ،اصبحوا نازحين فى الدولة التركية،ودمرت ٦٦٤ قرية واخفى اكثر من ١٧٠٠ شخصا.

المصادر:

- مجلة بيشه نك ، رقم ١٦ كانون الثانى لسنة ١٩٨٩ استفدت منها كفكرة لكتابتى هذا.
- كتاب (مذكرات طبيب بيشمرکه) د.فائق كولى
- صفحة زريبار خبر
- مجموعة من الخطب والمذكرات من الانترنت،اعدت للذكريات من قبل الاجهزة الرئيسية للحكومة
- بانوراما جرائم صدام - عدالت عمر
- شهود عيان للمحكمة الجنائت العليا -بغداد - ملف الانفال -طه سليمان
- مذكراتى الخاصة
- صفحة مركز تنظيم البيشمرکه (اليوم فى التاريخ)
- ريکار مزورى ، بولا حمد

اعداد : الدكتور ناجح كولى

پانورامای استفاده
از سلاحهای شیمیایی
در کوردستان

با آغاز جنگ ایران و عراق در تاریخ ۱۹۸۰/۹/۲۰ که هشت سال طول کشید در تاریخ ۱۹۸۸/۸/۸ به پایان رسید، به علت همکاری و پشتیبانی کشورها و قدرتهای بزرگ از عراق بر علیه ایران، که آن هم به منظور مقابله با ترویج و پیشرفت دولت اسلامی و صادر کردن فکریت اسلامی به آنسوی مرزها بود، از این دیدگاه قدرتهای بزرگ با همه امکانات پشتیبانی و همکاری عراق را میکردند، هم زمان همه دولت‌های عربی نیز به غیر از (سوریه و لیبی) که با ایران هم پیمان بودند، به علت مقاومت و مقابله سرسختانه ایران تصمیم به بکارگیری سلاحهای کشتار جمعی و آنهم استفاده از سلاحهای شیمیایی گرفتند.

در حالیکه عراق یکی از صدویست کشوری بود که تعهدنامه ی ژنف در سال ۱۹۲۵ را امضا کرده بود، که بحث از منع بودن سلاحهای شیمیایی میکنند، بعد از اینکه عراق سلاح شیمیایی و مواد و ابزار تهیه و استفاده از آن را به دست آورد، چراغ سبزی برای استفاده از آن سلاحها برایشان روشن شد، این درحالی بود که باتوجه به قوانین بین المللی نمی بایست از سلاحهای کشتار جمعی در جنگها استفاده و بکار برده شود، ولی در میدانهای جنگ ایران و عراق به فراوانی استفاده میشد که حتی گاهی سربازان عراقی نیز مجروح و یا کشته میشدند توسط همین سلاحها، اینجا ما قصد نداریم که صحبت از بکارگیری سلاحهای شیمیایی بر علیه ایران کنیم بلکه طرف صحبت ما بکار گیری سلاحهای شیمیایی بر علیه ملت کورد است.

برای بسیاری از ما روشن است که فکر شیونیزی بر رژیم بعث عراق غالب بود، و هدفی جز محو و نابودی ملت کورد نداشت که برای همین هدف هم قدمهای بسیاری را برداشت از جمله ” تبعید کردن، بازور بعثی کردن، از بین بردن و سوزاندن مناطق کورد نشین، که آخرین اقدام آنها بکارگیری و استفاده از سلاحهای کشتار جمعی که همان سلاح شیمیایی بود به منظور اینکه بیشترین کورد را قتل و عام کند بخصوص کوردهای که بر علیه رژیم بعث مبارزه میکردند ” .

از این رو رژیم بعث هر کس که با او نبود را دشمن خود میدانست و با تمام امکانات و قدرتی که داشت با آن مقابله میکرد، دستور قطعی داد که تمام مناطق آزاد شده را مناطق ممنوعه (مناطق محرمه) نامگذاری کرد، به همین دلیل از آغاز سال ۱۹۸۷

بسیار وحشیانه به بمباران شیمیایی مناطق آزاد شده زیر تسلط پیشمرگه های مبارز پرداخت که منجر به مسمومیت نه تنها انسانها بلکه حیوانات و پرندگان شد. با استناد به اسناد کشف شده در دوم سال ۱۹۸۳ سلاح شیمیایی بدست آورده است، ولی بدلائل ناگفته شده در جنگها از آن سلاحها بکار برده نشده، اما آشکار شده که یک بار در جبهی شمال بر علیه ایران بکار گرفته شده، در منطقه حاجی عمران. قبل از سالهای ۱۹۳۷-۱۹۳۸ دولت ترک بر علیه کورد در انقلاب درسیم سلاح شیمیایی بکار برده است که در سالنامه دولت عثمانی به آن اشاره شده است. رژیم بعث در جنگ با کورد از انواع سلاح های شیمیایی استفاده کرده است، از طریق هواپیماهای جنگی و موشک و بمبهای بزرگ و دراز مدت، قابل توجه است که بیشتر حمله ها را شبانه انجام میدادند برای اینکه بیشترین تلفات را داشته باشد. قصد ما از نوشتن این موضوع به صورت روز شمار این است که جنایات بکارگیری سلاحهای شیمیایی بطور آسان ثبت و نوشته شود، و ملت کورد و نسلهای آینده آگاه گردند و مثل یک منبع از آن استفاده کنند. در این پانوراما می خواهیم با دقت زیاد روز و مناطق بمباران شده را بطور کامل برای شما بیان کنیم:

۱- در روز ۱۵/۴/۱۹۸۷ استان سلیمانیه روستاهای (سه‌رگه‌لو، هه‌ل‌دن، چالاوه، کانی توو، به‌رگه‌لو، ناوه‌ژی، سیروان، نو‌لچکه، چنارنی، شاخی گو‌جار)، شمار قربانیان و مجروحان دهها تن از افراد مدنی و پیشمرگ بود، قابل ذکر است که این بمبارانها در زمان حمله پیشمرگهای اتحادیه میهنی کوردستان بود به آن منطقه با نام (داستانی رزگاری)، اما متأسفانه با آنکه چندین روستا و منطقه و غنیمت های بیشماری از تانگ و توپ که به دست مبارزان افتاد ولی به نتیجه دلخواه نرسید و متأسفانه به شکست انجامید، چون رژیم سفاک عراق بر علیه مردم و پیشمرگها از سلاح های شیمیایی استفاده کرد که این بمباران و حملات شیمیایی چند روز ادامه داشت که منجر به زخمی شدن (۳۰) سی نفر از افراد مدنی منطقه شدن که در بیمارستان شورش در (به رگه لو) معاینه و بستری و درمان و مداوا شدند.

میتوان گفت که این اولین حمله شیمیایی به مناطق آزاد شده و پیشمرگه بود، داستانی رزگاری در شب ۱۲ /۴/ ۱۹۸۷ شروع و به مدت سه هفته ادامه داشت، در این جنگ نابرابر ۱۰۵ پیشمرگ جان خود را فدا کردند که معلوم نیست که از این تعداد چند نفر بر اثر استعمال مواد شیمیایی جان خود را از دست دادند، لازم به ذکر است که رژیم سلاح شیمیایی را بیشتر بر علیه روستاها بکار برده است تا شمار بیشتری از مردم بی دفاع را مورد هدف قرار دهد و بقتل برساند.

۲- در تاریخ ۱۶ /۴/ ۱۹۸۷ در استان اربیل (هه‌ولیر) روستاهای (باليسان، شیخ وه‌سانان، کانی به‌رد، زنجیره چپای ده‌رشیر، زینی به‌لالو‌کاو، ناوچه‌ی ساو سیوکان) بمباران شدند

توسط دوازده هواپیمای جنگی بمب شیمیایی پرتاب کردند، البته باید گفت که این مناطق بمباران شده مناطق آزاد شده بودند و در دست پیشمرگ ها بود که در آن پایگاه ناحیه سه اتحادیه میهنی کوردستان در آنجا بود ، در نتیجه این بمبارانها بیشتر از ۲۸۰ شهروند مدنی شهید شدند، ابتدا شمار شهیدان کمتر بود اما به دلیل استعمال مواد شیمیایی و کمبود درمان و امکانات پزشکی روز به روز بر شمار جانباختگان افزوده میشود. در حال حاضر حقوق و مزایا برای دویست و پنجاه و شش نفر (۲۵۶) در نظر گرفته شده، که تعداد سیصد و بیست نفر دیگر مجروح شیمیایی داریم. (در زمان بمباران در سال ۱۹۸۷ نزدیک به صدونه (۱۰۹) نفر شهید شدند و بیشتر از دویست و هشتاد (۲۸۱) نفر مجروح شدند و آن زمان نام آنها در لیست مجروحان شیمیایی نوشته شد ولی بعدها آشکار شد که شمار مجروحین خیلی بیشتر از این آمار است و متأسفانه زهرهای شیمیایی را استعمال کرده بودند، شماری از این قربانیان و مجروحان به قصد درمان به شهرهایی مثل اربیل و شه قلاوه رانیه و شهرهای دیگر رفتند که رژیم عراق آنها را دستگیر و زنده به گور کردند، مخصوصاً کسانی که به بیمارستانهای اربیل رفته بودند، زنها و مردها را از هم جدا کرده زنها را آزاد کرده و مردها را زنده به گور کردند که بعد از انقلاب از یک سربازخانه جسد شصت و شش (۶۶) نفر را بیرون آوردند ، لازم به ذکر است که صدوپنجاه (۱۵۰) خانه مسکونی برای خانواده های قربانیان سلاح شیمیایی در منطقه باليسان و شیخ وه سان ساخته شده است و تحویل آنها داده شده است.

- ۳ - در تاریخ ۱۷/۴/۱۹۸۷ در استان سلیمانیه روستاهای (قزله، بیرکی، سنگر، میولا که) بمباران شیمیایی شد، چندین زخمی به جای گذاشت، اما چون این مناطق مداوم بمبارن میشد مردم خود را پنهان کرده بودند به همین دلیل شمار قربانیان کم بود.
- ۴ - در تاریخ ۱۸/۴/۱۹۸۷ استان سلیمانیه روستاهای (قهیوان، کۆره‌نگ، خه‌جه‌له‌رزۆ ک، قه‌وال، قوله‌جاخ، چۆخ‌ماخ، کۆله‌ردی) با سلاح شیمیایی بمباران شد که منجر به زخمی شدن پنجاه (۵۰) نفر از مردم مدنی مورد اصابت واقع شدند.
- ۵ - در تاریخ ۱۹/۴/۱۹۸۷ استان سلیمانیه روستاهای (ماوه‌ت، پیره‌مه‌گرون) توسط سلاحهای شیمیایی بمباران شده و دهها مجروح برجای گذاشت.
- ۶ - تاریخ ۲۰/۴/۱۹۸۷ مناطقی که روزهای قبل بمباران شده بودند دوباره مورد هجوم قرار گرفت و بمباران شد و دهها زخمی برجای گذاشت.
- ۷ - در تاریخ ۲۱/۴/۱۹۸۷ در استان سلیمانیه ناحیه قه‌رداخ و روستاهای اطراف با سلاحهای شیمیایی بمباران شد، در تاریخ ۱۹/۴/۱۹۸۷ نیروهای پیشمرگ (ی ن ک؛ ح ش ع، پ د ک،، ح س ک) با همکاری نیروی پشتیبانی در یک حمله پیروزمندانه تمام ناحیه و مناطق (قه‌ره‌داخ) آزاد کرده و به تصرف خود در آوردند، و همه پادگانها و سربازخانه‌ها و پایگاههای به دست پیشمرگها افتاد، رژیم عراق در یک اقدام تلافی جویانه اقدام به بمباران تمامی آن مناطق و درووبر کرد ولی خوشبختانه به دلیل آگاهی پیشمرگها افراد بسیار کمی مجروح شدند که تعداد چند نفر بیشتر نبود. که از آن به بعد مناطق و ناحیه قه‌ره‌داخ آزاد شد.
- ۸ - در تاریخ ۲۱/۴/۱۹۸۷ استان اربیل دره‌بالسا بمباران شد.
- ۹ - تاریخ ۲۲/۵/۱۹۸۷ استان دهوک روستای (زیۆه) بمباران شد.
- ۱۰ - به تاریخ ۲۲/۵/۱۹۸۷ استان اربیل (هه‌ولێر) روستاهای (مه‌له‌کان، گۆره‌شیر، که‌ندۆل، بلی، بردون) بمباران شیمیایی شد.
- ۱۱ - در تاریخ ۲۲/۵/۱۹۸۷ استان کرکوک روستاهای (تۆمار، گورگان، قه‌مه‌ر) بمباران شدند.
- ۱۲ - در تاریخ ۲۷/۵/۱۹۸۷ استان اربیل (هه‌ولێر) روستاهای (مه‌له‌کان، بله‌ی خواروو، بله‌ی سه‌روو، تارینا، که‌ندۆک، گۆه‌شیر، نازنین، دۆلی سماقولی) بمباران شیمیایی شدند، بر اثر این بمبارانها هشت نفر (۸) شهید و بیست نفر مجروح برجای گذاشت، بنا بر گزارشها و اخبار آن زمان طی بیست حمله توسط جگنده‌های نظامی در همان روز بمباران شده‌اند.
- ۱۳ - تاریخ ۵/۶/۱۹۸۷ استان دهوک به روستاهای شهرستان آمید (تامیدی) بمباران شدند، که یک شهید و صد زخمی برجای گذاشت.
- ۱۴ - به تاریخ ۱۷/۶/۱۹۸۷ در استان سلیمانیه روستای (زیۆی) دامنه‌کوه پیره‌گرون (پیره‌مه‌گرون) بمباران شد که سی و پنج زخمی بجای گذاشت.

۱۵ - در تاریخ ۱۹۸۷/۶/۲۸ در شرق کوردستان شهر سردشت بمباران شیمیایی شد که بیشتر از صدوسی (۱۳۰) نفر از مردم غیر نظامی شهید و هشت هزار و بیست و پنج (۸۰۲۵) زخمی برجای گذاشت، در این حمله هواپیماها بمبهای خود را در شلوغترین مکانهای شهر ریختند، در آن زمان شهر سردشت به پشت جبهه در زمان جنگ ایران و عراق تبدیل شده بود.

63

KOORD.com

۱۶ - تاریخ ۱۹۸۷/۹/۳ استان سلیمانیه روستاهای (بهرگه‌لو، یاخسه‌مه‌ر) با سلاح شیمیایی بمباران شد که طی این حمله چهار پیشمرگ شهید و تعدادی نیز زخمی شدند.

۱۷ - تاریخ ۱۹۸۷/۹/۱۴ استان سلیمانیه منطقه (میرگه‌پان) بمباران شیمیایی شد و چندین زخمی برجای گذاشت.

۱۸ - تاریخ ۱۹۸۸/۲/۲۵ استان سلیمانیه روستاهای (سه‌رگه‌لو، یاخسه‌مه‌ر، هه‌ل‌دن، گوئی‌زی له) بمباران شیمیایی شد و چندین مجروح برجای گذاشت.

۱۹ - تاریخ ۱۹۸۸/۲/۱۶ استان سلیمانیه همان منطقه و روستاهای روز قبل (سه‌رگه‌لو، یاخسه‌مه‌ر، هه‌ل‌دن، گوئی‌زیله) بمباران شدند که این بمباران هشت شهید (۸) و دو بیست و یک (۲۰۱) مجروح برجای گذاشت.

۲۰ - در تاریخ ۱۹۸۸/۲/۲۷ استان سلیمانیه روستاهای (ته‌کیه، به‌لکه‌چار، به‌ل‌خه، گو‌مه‌ته) در منطقه قرداخ با بمبهای شیمیایی خردل توسط شش هواپیمای جنگی بمباران کردند، دهها پیشمرگ زخمی شدند که تعدادشان به چهل نفر بیشتر می‌رسید، از این تعداد مجروح دو نفر از پیشمرگ که از انجمن اسلامی بودند و عرب بودند شهید شدند بر اثر استعمال زیاد به شهادت رسیدند. نشانه‌های مجروحان سوزش چشم، آبریزش بینی، عطسه، سوزش چشم و گلو و بینی، سرفه، دید کم و کوری شدن، سوختگی پوستی جاهای حساس بدن (آلات تناسلی) لازم به یادآوریست که (من خود شاهد آن بمباران و حال زخمیها بودم چون آن زمان خودم پیشمرگ بودم و در آنجا حضور داشتم) این بمبارانها با هدف بمباران مقررها و پاسگاههای آن منطقه انجام شد که اتحادیه میهنی کوردستان (ی ن ک) در آنجا مستقر بودند که مجروحا همگی در روستاهای (ته‌کیه و به‌لکه‌چار) بودند.

۲۱ - در تاریخ ۱۹۸۸/۳/۹ استان سنندج، مریوان روستای (قه‌لاچی) در تاریخ ۱۳۶۶/۱۲/۱۹ خورشیدی) بمباران شد با گاز خردل که سه (۳) شهید و بیشتر از سی (۳۰) مجروح برجای گذاشت. منبع (زریوار خبر)

۲۲ - تاریخ ۱۹۸۸/۳/۱۶ استان هلبجه، مرکز شهرستان هلبجه و شهرک و روستاهای اطراف آن با سلاح های شیمیایی بمباران شد، که حاصل این بمباران پنج هزار (۵۰۰۰) شهید و ده ها هزار مجروح و آواره شدن هزارها نفر و سرازیر شدن به ایران را بدنبال داشت، به دلیل حملات گسترده سپاه پاسداران ایران و همکاری پیشمرگه‌های کورد به شهرستان هلبجه در آن زمان از چندین جهت مختلف از روزهای ۱۹۸۸/۳/۱۴ به بعد پس از تصرف تمام آن مناطق رژیم اقدام به بمباران داخل شهر حلبجه کرد، ابتدا با بمبهای عادی در ساعت (۱۱،۳۰) شهر را بمباران کرد تا مردم بتوانن خود را به پناهگاههای خود برسانند که بیشتر این پناهگاهها زیر سطح زمین بودند و مردم بیشتری جمع شوند در این مخفیگاهها، بعدا شروع کرد به بمباران شیمیایی توسط هواپیماهای جنگنده، در این بمبارانها از بیشتر و انواع بمبهای شیمیایی استفاده کرد انگار میخواست این سلاحها را مورد آزمایش قرار دهد، این گازها عبارت بودند از (خردل، فوسیژن، سارین، تابون، سیانید، وی ایکس)، این

بمبارانها ادامه داشت و حتی مردم در حال فرار را در مسیر فرار آنها بمباران میکرد با هدف کشتن تمامی آنها، تمامی راههای فرار مردم را بمباران کرد.

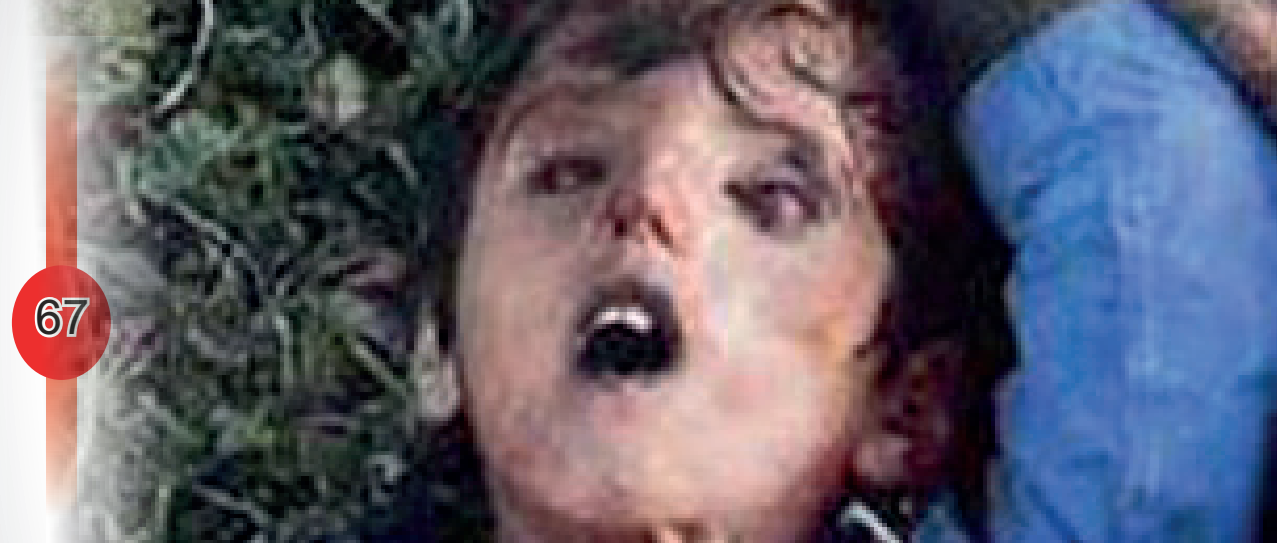
65

67

۲۳ - تاریخ ۱۹۸۸/۳/۱۷ کرمانشاه /هورامانات شهرک (نؤدشه) مورد حملات بمبارانهای شیمیایی رژیم قرار گرفت و در این حملات نیز صدوچهار(۱۰۴) شهید و بیشتر از هفتصد(۷۰۰) نفر مجروح شدند، در روز ۱۹۸۸/۳/۲۴ برای بار دوم و در تاریخ ۱۹۸۸/۴/۲ برای بار سوم بمباران شیمیایی شد، یک هیئت از سازمان ملل به منظور تحقیق به این شهر رفتند و ثابت کردند که از بمب شیمیایی نوع خردل در بمباران این شهر بکار برده شده است.

۲۴ - در ۱۹۸۸/۳/۱۷ وروزهای بعد از این تاریخ نیز استان سنندج روستاهای شهرستان مریوان (دهرناخ،زه کهریا) و مسیر راه مابین مرز دزلی و بیکره(دزلی و بیه کهره) که مسیر رفت و آمد آواره های هلبجه و هورامان و مناطق دیگر بود برای بار دیگر مورد حمله قرار گرفت و بمباران شد و یک شهید با نام (زوراب نازیز گوئی) و چندین مجروح برجای گذاشت.

۲۵ - در تاریخ ۱۹۸۸/۳/۲۲ استان سلیمانیه منطقه قرداخ روستای (سوئسان) همزمان با اذان مغرب وقتی که همه درحال استراحت و خوردن شام بودند با تاریک شدن کامل هوا رژیم نزدیک دربندیخان و روستای (کانی سارد) با موشک چلچله و سلاح شیمیایی از نوع اعصاب (سارین و تابون) داخل روستا را بمباران کرد ، که باعث شهید شدن (۶۸) شصت و هشت نفر از مردم مدنی از زن و بچه و کهنسالان بودند که از این تعداد فقط یک نفر پیشمرگ بود. البته شمار شهدا بعدا به بیش از (۷۱) هفتاد و یک تن رسید ، و صدها نفر مجروح شدند که تعداد هفتاد نفر از مجروحان با تراکتور منتقل وبه بیمارستان برای مداوا برده شدندو مورد مداوا قرار گرفتند.با تلاش مستمر پزشکان و پیشمرگهای بیمارستان ناحیه یک (ی ن ک) توانستن جان بیشتر زخمیها را نجات دهند، بعد از کمتر از نیم ساعت و آمدن دو مجروح از روستای بردی پایینتر از روستای سوئسیان با سلاح شیمیایی بمباران شد که فورا تیم پزشکی از بیمارستان اعزام شدند به آن روستا که نیم ساعت از آن مسیر را پای پیاده طی کردند ، اما باتلاش بسیار توانستن مجروحان را به بیمارستان انتقال داده و آنها را طی دو سه روز مداوا کنند، در حال حاضر تعداد شصت و هشت قبر در قبرستان شهدای بمباران شیمیایی در آن روستا وجود دارد. بیست و چهار (۲۴) مسکن برای خانواده های قربانیان آن فاجعه ساخته شده است.(خودم به عنوان شاهد زنده آن فاجعه انسانی بودم چون در آن زمان خودم در آن بیمارستان دکتر بودم).

۲۶- تاریخ ۱۹۸۸/۳/۲۳
استان سلیمانیه روستاهای

(دوکان، دوکەرۆ، ولیان، جافهران)
شبانە مورد حمله قرار گرفت و بمباران شد
اما کسی شهید نشدولی ده ها زخمی برجای
گذاشت، به علت آلوده شدن هوای روستاهایشان
روستا نشینان روستاهای خود را ترک کرده و به

کوهها و غارهای آن مناطق پناه گرفته بودند و همانجا میماندند برای اینکه در امان بمانند.

۲۷ - در همان روز ۱۹۸۸/۳/۲۳ استان سلیمانیه روستای (شناخسی) از منطقه شاربازیر با سلاح شیمیایی بمباران شد که متأسفانه منجر به شهید شدن بیست و دو (۲۲) پیشمرگ و بیش از هفتصد و بیست (۷۲۰) از مردم عادی و پیشمرگ مجروح شدند، در آن زمان روستای شناخسی یکی از روستاهای آباد آن منطقه بوده و پر از مردم و پیشمرگ بود در نزدیکی مرز، به همین دلیل رژیم با سلاح شیمیایی وبا هواپیماهای جنگی آن را بمباران کرد. با توجه به تحقیقاتی که انجام داده ام این روستا روزهای بیست و یک و بیست و دو (۲۱ و ۲۲) و ۱۹۸۸/۳/۲۳ بمباران شیمیایی شده است. (کاروان جیهاز یکی از پیشمرگهای مجروح از آن روستا بود که یکی از شاهدین دادگاه عالی جرائم بود، که در تاریخ ۲۰۱۵/۱۱/۲۶ جان به جان آفرین تسلیم کرد در بیمارستان خرونکن در هلند).

۲۸ - ۱۹۸۸/۳/۲۴ روستای سلیمانیه روستای (به لکه جار) ناحیه قرداخ که پایگاههای اصلی در آنجا بود در ساعت بیست و یک (۹) شب با سلاح شیمیایی نوع اعصاب بمباران شد که گازی بی بو و بی رنگ است، داخل روستا و اطراف پایگاههای پیشمرگها مورد حمله قرار گرفت که فقط یک پیشمرگ بانام (هوشیار جیهاز) شهید شد و چندین پیشمرگ نیز آلوده به زهر شدند.

۲۹ - در تاریخ ۱۹۸۸/۵/۳ استان سلیمانیه روستاهای (گوپته په، عه سکه، چه می ریزان، شونکه، ماهیله، سه دی، چنار، شیخان، گله شیر، حاجی ژیره بهر، کوچبلاخ، زرزی، کلنسه) را بمباران شیمیایی کرد، روز بعد نیز (۱۹۸۸/۵/۴) رژیم حمله شدیدی به این روستاها

کرد و همه
این روستاها
را با خاک
یکسان

ساخت ، در نتیجه این
حملات در ابتدای حمله دویست
نفر (۲۰۰) بر اثر استعمال و
آلوده شدن به زهر شیمیایی
جانشان را از دست دادند، و
تعداد زیادی نیز مجروح گشتند
که آمارها نشان میدهد که شمار

زیادی از این

مجروحین بعدها جان خود را از دست داده اند که تعداد شهدا به پانصد و شصت (۵۶۰)
نفر رسیده است. در گوپته په زیارتگاهی وجود دارد که تعداد صد و پنچ (۱۰۵)
نفر در آن خفته اند البته ناگفته نماند که بیشتر از سیصد و پنچ (۳۰۵) شهید انفال
نیز در این زیارتگاه دفن شده اند.

۳۰ - به تاریخ ۱۹۸۸/۵/۱۵ استان هولیر (اریل) این روستاها با سلاحهای شیمیایی
بمباران شدند (همزمان بود با شروع مرحله چهارم انفال کوردها) روستاهای (کام
وسه ک، اسپینداره، عه لیاوه، به ره که، که وه کیان، حه ریر، سماقولی، مه لوک)، این حملات
باعث زخمی و شهید شدن صدها نفر.

۳۱ - تاریخ ۱۹۸۸/۵/۱۵ تا ۱۹۸۸/۵/۱۸ استان سلیمانیه، رانیه روستاهای (وه‌ری، گولان، بوتی) بمباران شیمیایی شدند، برعکس جاهای دیگر بمباران شده این دو روستا در تصرف خود رژیم بود، از روستای وه‌ری بیشتر از سی و پنج (۳۵) نفر مجروح شدن و به بیمارستان ناحیه سه در ختی منتقل و تحت مداوا قرار گرفتند، متأسفانه یک زن جان خود را از دست داد و شهید شد. تعداد شهدای به ثبت رسیده در این روستا در حملات شیمیایی سی و شش (۳۶) نفر است، در روستای بوتی (۲۳) نفر جان باخت، و بیشتر است (۶۰) پیشمرگ زخمین شدند، که از پیشمرگان سازمان زحمتکشان کوردستان ایران (شرق کوردستان) بودند بمباران شیمیایی شدند در حالیکه این روستا در کنترل پیشمرگها نبود، لازم به ذکر است که زخمیها و مجروحان این بمبارانها به بیمارستانهای زیر نظر دولت نمیرفتند به دلیل اینکه مورد شناسایی افراد رژیم به دلیل بکارگیری سلاح شیمیایی قرار نگیرند و یا انفال نشوند.

۳۲ - در روز ۱۹۸۸/۷/۲۰ استان هه‌ولیر (اربیل)

روستاهای (سه‌روچاو، سماقولی، گه‌ناو، شارسیتینه، خه‌تی، ده‌راش، بالیسان، نازنین، گه‌ره وان) بمباران شدند ولی در آن مردم روستاها خانه‌های خود را ترک کرده بودند و به پناهگاهها و کوهها پناه برده بودند و فقط پیشمرگها حضور داشتند که به دلیل انفال مردم پیشمرگها در حال جنگ بودند بارژیم (انفال، ۵، ۶، ۷)، که هفت نفر شهید و تعداد زیادی نیز آلوده شدند.

۳۳ - ۱۹۸۸/۷/۲۲ استان کرمانشاه، منطقه دالاهو روستای (زه رده) بمباران شیمیایی شد که در نتیجه این بمباران بیشتر از سیصد (۳۰۰) نفر شهید شدند و بیش از هزار (۱۰۰۰) نفر آلوده به زهر شدند، جمعیت این روستا آن زمان هزار و هفتصد (۱۷۰۰) نفر بود، که تا حالا نیز این بر اثر آلوده بودن به مواد شیمیایی هنوز هم بیمارند و انواع سرطانها در این روستا مشاهده شده است.

۳۴ - در تاریخ ۱۹۸۸/۷/۳۱ استان هه‌ولیر (اربیل) روستاهای (سماقولی، بالیسان، ه‌یران، گه‌ره‌وان) بمباران شیمیایی شدند که باعث شهید شدن پنج (۵) نفر و چندین مجروح شدند.

۳۵ - ۱۹۸۸/۸/۲ استان هولیر روستاهای (ناری، سیرو، زه‌راو، هه‌دن، که‌کله، خیرزوکا، خه‌روان، بلی) با سلاحهای شیمیایی بمباران شدند که متأسفانه شش (۶) پیشمرگ شهید و صد و هیفده (۱۱۷) نفر مجروح شدند. البته در روزهای قبل و بعد همان روز همچنان آن مناطق بمباران میشد چون جنگ بسیار سنگینی در جریان بود در منطقه سی‌سنور که بعدها به جنگ (خواکورک) معروف شد.

۳۶ - ۱۹۸۸/۸/۲۴ استان دهوک کوه‌گاره و روستای (زیوه‌شکان) بمباران شیمیایی شد و ده (۱۰) پیشمرگ شهید شدند.

۳۷ - ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک آغاز مرحله هشتم و پایانی انفال در منطقه که بمباران شیمیایی بود به مناطق آمید (ثامیدی) و (به‌رواری بالا) و روستاهای (وهر میلی، باپیری، گه‌ره‌گوه، هیسسی، می‌رگاه‌چیا، کانی به‌لاف، برجینی، توپکا) که باعث شهادت پنج (۵) نفر و هفتاد و پنج (۷۵) آلوده به زهر شدند، در همین روز چندین حمله شیمیایی دیگر به مناطق دیگر کوردستان انجام شد.

۳۸ - ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک/ثامیدی سه ری گاره روستاهای (ئی‌کمالا، کو‌قلینگ، ردینیا، سارکی، زیوکا، شی‌راه، بلدجانی، بانج) بمباران شیمیایی شد که دو نفر (۲) شهید و چهل (۴۰) مجروح برجای گذاشت، در همین حملات بیش از چهل و شش (۴۶) روستای منطقه تاختی زه وی بمباران شدند.

۳۹ - ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک ثامیدی، برواری پایین (خوارو) روستاهای (سپیندار، سواری) بمباران شیمیایی شدند.

۴۰ - در تاریخ ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک، ئاکرئی روستاهای (پریسه، جزگیرا، چه‌مچمالی، چه‌مشرتی، چه‌م ربه‌تکی، میروکی، بلمباس) بمباران شدند و چندین نفر آلوده شدند.

۴۱ - ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک، شهرستان زاخو روستاهای (تویکا، بلیجان، زره‌وا) بمباران شدند و چهارده (۱۴) شهید و پانزده (۱۵) مجروح بر جای گذاشت.

۴۲ - در روز ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان دهوک بمباران شیمیایی شد در روستاهای (بریج نی، درگه‌لا شیخا، زینافا، دبانکی) چندین نفر آلوده شدند.

۴۴ - تاریخ ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان هولیر (ارییل) مناطق (به‌پروژ، بارزان، مزوری بالا) بمباران شدند ولی به دلیل سبب العبور بودن آن نواحی شمار قربانیان مشخص نیست.

۴۵ - ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان هولیر، شه قلاوه روستاهای (هیران و نازهنین) بمباران شیمیایی شدند ولی متأسفانه آمار دقیقی از شمار قربانیان در دست نیست ولی میدانیم که در روزهای پایانی انفال در آن مناطق بوده است.

۴۶ - در تاریخ ۱۹۸۸/۸/۲۵ استان هولیر، رواندوز روستاهای (خه‌تی و وهره‌تی) برای بار دیگر بمباران شدند. آمار قربانیان در دسترس نیست.

۴۷ - ۱۹۸۸/۸/۲۶ استان دهوک، ثامیدی روستاهای (سه‌ری ثامیدی، سپیر، سین یا، نیرو، خه‌ره‌گول، کوجرزکا، خراپ، زیوه، به‌رجی، کانیدیری، ده‌رگه‌نی، سیری، سکیری، سه‌رکه‌لی، فیرسته‌ک، چیاره‌شک) بمباران شدند. آمار از شمار قربانیان این بمبارانها در دسترس نیست.

۴۸ - ۱۹۸۸/۸/۲۷ استان هولیر، مزوری بالا منطقه (زی‌ی روشین) بمباران شیمیایی شدند و تعدادی مسموم شدند.

۴۹ - تاریخ ۱۹۸۸/۸/۲۸ استان دهوک در نیره وه و ریکان و روستاهای (شیفی، ه

یتوت، کانیاپینک، باشی، سه‌رنی، گاره، گه‌رو، باوانکی، زیوه، گه‌لی کوتکی (بمباران شیمیایی شدند و آمار قربانیان در دسترس نیست.

۵۰. در روز ۱۹۸۸/۸/۲۹ استان دهوک منطقه برواری بالا روستاهای (بازی و گه‌لی بازی) بمباران شیمیایی شد، که در نتیجه این بمباران دوهزارونهدصدو هشتاد (۲۹۸۰) نفر شهید و صدها نفر نیز آلوده به مواد سمی شدند، تناقض در شمار شهیدان وجود دارد و احتمال دارد که این تعداد مفقود و یا انفال شده باشند.

۵۱. در تاریخ ۱۹۸۸/۸/۲۹ استان دهوک روستای (بانکی) کیمیا باران شد و بیش از هزار (۱۰۰۰) شهید و صدها مجروح برجای گذاشت. همزمان با انفال رژیم همه روستاها و مناطق بادینان و کوردستان را بمباران شیمیایی کرده است و ما نتوانستیم اسامی همه روستاها را در اینجا نام ببریم، با توجه به اسناد سپاه و در نتیجه بمبارانهای شیمیایی و حملات وسیع سپاه در مرحله هشتم انفال بیش از صدوشصت هزار (۱۶۰۰۰۰) نفر از مرزهای شمال کوردستان گذشتند و وارد خاک شمال کوردستان در ترکیه شدند پناهنده شدند، تعداد ششصدوشصت و چهار (۶۶۴) روستا ویران شدند و بیش از هزار و هفتصد نفر مفقود شدند.

منابع:

- مجله پیشه نگ شماره شانزده (۱۶) سال کانون دوم ۱۹۸۹ انتشار یافته است.
- * از دفتر خاطرات یک پزشک پیشمرگ بانام فایق گولپی.
- * وبلاگ زیریوار خبر، کوردپا و تعدادی مقاله و خاطرات از انترنت گرفته ام که برای سالگردها از طرف ادارات رسمی حکومت پخش شده اند.
- * پانورامای جنایات صدام (عدالت عمر)
- * شاهدان دادگاه عال در بغداد، پرونده انفال (طاها سلیمان).
- * خاطرات خودم.
- * ریکار مزوری، پولاد حمد

تهیه کننده و نویسنده: دکتر ناجح گولپی
ترجمه از کوردی به فارسی: فرزانه رضوی

Kani, Diri, Dergeni, Siri, Skiri, Serkeli, Firstek och Chiareshk)
Inga uppgifter om skadade och martyrer

48. 1988-08-27 Erbil län, Mizuri bala (Zey rushin)

Några martyrer och skadade

49. 1988-08-28 Duhok län, Nerwe och Rekan och byarna (Shivi, Hitut, Kania pink, Bashi, Serni, Gare, Geru, Bawanke, Zewe och Geli kutke)

Inga uppgifter om skadade och martyrer

50. 1988-08-29 Duhok län, Berwari bala område och byarna (Baze och Geli baze)

Antalet martyrer: 2980

Antalet skadade: hundratals

51. 1988-08-29 Duhok län, Banke byn

Antalet martyrer: 1000

Antalet skadade: hundratals

Under Anfal attackerna Saddams regim har bombat alla byar i Badinan och Kurdistan med kemiskt vapen men vi kunde inte veta alla namn. Enligt armés dokumenter under kemisk bombning och Anfal attackerna mer än 160000 civila flydda till norra Kurdistan och Turkiet. 664 byar jämnades med marken och 1700 personer bortrövade och utan information vad har hänt dem.

translat: hawre hirany

30. 1988-05-15 Erbil län

Byar: (Kamusek, Spindare, Eliawa, Berek, Kewekian, Herir, Simaquli och Meluk)

Antalet skadade: hundratals

31. 1988-05-15 Slêmani län, Rania staden

Byar: (Werê, Gula och Bote)

De här byarna var under regims kontroll

Antalet martyrer och skadade: en kvinna i Werê och mer än 36 skadade.

Antalet martyrer i Bote: 23 Peshmarga från Komala(östra Kurdistan)

Antalet skadade: 60 Peshmarga som vågade inte att gå på sjukhusen för att inte bli bortrövade och dö.

32. 1988-07-20 Erbil län

Byar: (Serwuchawe, Simaquli, Genaw, Sharstene, Xete, Derash, Balisan, Nazanin och Gerewan)

Antalet martyrer: 7 Peshmarga

Antalet skadade: flera

26. 1988-03-23 Slêmanî län
Byar: (Dukan, Dukero, Wlian jaferan) bomades på natten.
Antalet skadade: tiotals.
Byborna hade redan information om kemiskt vapen därför blev inte många skadade.

27. 1988-03-22 Slêmanî län, Shanaxse byn bombades med Kemiskt vapen
Antalet martyrer: 22 Peshmarga
Antalet skadade: mer än 720 Peshmarga och civila
Enligt vad jag utredde byn bombades 21, 22 och 23 mars 1988 med kemiskt vapen.
En av skadade(Karwani Jihaz) som misste livet i Grongen i Holland den 26 november 2015 var vittne i högste brott domstolet i Irak.

28. 1988-03-24 Slêmanî län, Belekjar byn, som var högkvarter för PUKs tredje region bombades med luktlös gas kl 21:30 på kvällen.
Antalet martyrer: 1 Peshmarga (Hoshiari jihaz)
Antalet skadade: flera Peshmarga

29. 1988-05-03 Slêmanî län
Byar : (Goptepe, Asker, Chemi Rezan, Shunke, Mahile, Sedi, Chinar, Shexan, Gilesher, Haji Zhire bere, Kochbilax, Zirzi och Klese)
Dagen efter jämnade regim styrkorna byarna med marken.
Antalet martyrer: 560
Antalet skadade: hundratals
Antalet civila i Anfal attackarna : 305
I Goptepe byn finns ett monument för martyrer som innehåller kvarlevor av 105 martyrer.

23. 1988-03-17 Östra Kurdistan, Kirmashan län/Hewraman (Nodshe staden)

Antalet martyrer: 104

Antalet skadade: mer än 700

Samma stad blev bombad igen den 24 mars 1988 och 2 april 1988. En delegation från FN besökte staden och bekräftade att kemiskt vapen (senap gas) användes.

81

24. 1988-03-17 och flera dagar efter det. Östra Kurdistan, Sine län, Merwian staden.

Byar: (Dernaxe, Zekeria, vägen mellan Dizil och Bikere) vägen som var flyktväg för Halabja och Hewraman flyktingar.

Antalet martyrer: 1 flykting från Halabja (Zorab Naziz Gulpi)

25. 1988-03-22, Slêmanî län, Qeredax området, Sewsenan by. Byn bombades på kvällen från Kani Sard byn i Derben-dixan med missiler byn. Jag var själv i byn när bombningen hände och var läkare i PUKs första regions sjukhus.

Antalet martyrer: 71

Antalet skadade: mer än 70 som blev räddade av peshmarga och läkarna i rgionen.

Byn är nu en stad och KRG har byggt 24 hus för offren.

22. 1988-03-16: Halabja län: Halabja staden, städer och byar omkring Halabja bombades efter att Iranska styrkor och Kurdiska partier har befriat området i 1988-03-14 först med vanliga bomber för att folk ska gömma sig i källare och under marken sedan började kemisk bombning kl. 11:20 den 16 mars 1988 (troligen alla gaser användes som ett labb). Bombningen fortsatte tills folk började lämna staden då började flygplanen att bomba även flyktvägarna för att utrota folket.

Antalet martyrer: 5000

Antalet skadade: tiotusentals

16. 1987-09-03 slêmanî län:
Byar: (Yaxsemer och Bergelu)
Antalet martyrer: 4 peshmarga
Antalet skadade: många

17. 1987-09-14 slêmanî län:
Mergepan området bombades, många skadades

18. 1988-02-25 slêmanî län:
Byar: (Sergelu, Yaxsemer, Heledin, Gwezile, Chalawa, Seder, Sekanian, Dolebi, Homer qewm, Qelem pasha och Qirankoy)
Antalet martyrer: 3 från Qirankoy byn
Antalet skadade: Många

19. 1988-02-26 slêmanî län: Samma byar plus byar (Wilaxlu, Balix, Malume, Zewke och Gelale)
Antalet martyrer: 8
Antalet skadade: 201

20. 1988-02-27 slêmanî län:
Byar: (Tekiye, Belekjar, Belxe och Gomete) bombades med senap gas av sex flygplan
Antalet martyrer: 2 arab opposition medlemmar
Antalet skadade: 40
Jag var själv Peshmarga och bevittnade bombningen, skadade hade olika symptomer som, ont i ögonen, halsen, nysning, hosta, förlorad syn, brännskador.

21. 1988-03-09 Östra kurdistan, Sine staden, Meriwan och byarna Qelaje och Qelaga bombades med senap gas
Antalet martyrer: 3
Antalet skadade: mer 30 (källa :Zrewar xeber)

11. 1987-05-22 Kirkuk län:
Byar: (Tomar, Gurgan och Qemer) bomabdes.

12. 1987-05-27 Erbil län:
Byar: (Melekan, Biley xwaru, Biley seru, Tarina, Kendok, Goresher, Nazenin och Smaquidalen)

Antalet martyrer: 8

Antalet skadade: 23

Enligt källor från området flygvapnet genomförde 20 attack den dagen.

13. 1987-06-05 Duhok län:
Amedi staden och byar omkring

Antalet martyrer: 1

Antalet skadade: 100

14. 1987-04-20 slêmanî län:

15. 1987-06-28, Östra Kurdistan: Staden Serdesht bomabdes i de mest befolkade områden. Under Irak-Iran kriget Serdesht var som en bakfront

Antalet martyrer: mer än 130

Antalet Skadade:8025

3. 1987-04-17 slêmanî län:
Byra: (Qizler, Birke, Singr och Mewlaka). Byarna bombades med kemiskt vapen i samband med (Rizgari slaget av PUK) då byborna gömde sig i bergen så antalet offer var inte högt.
4. 1987-04-17 slêmanî län:
Byar: (Qeiwan, Koreng, Xejelerzok, Qewal, Qoljax, Choxmax och Kolerdi)
Antalet skadade: 50 civila
5. 1987-04-19 slêmanî län:
Byar: (Mawet, Qeiwan och Piremegrün)
Antalet skadade: tiotals.
6. 1987-04-20 slêmanî län:
Samma byar bombades och tiotals skadades.
7. 1987-04-21 slêmanî län:
Qeredax staden och byarna omkring bombades. Bombningen kom efter att Peshmarga styrkor (PUK, ICP, PDK och HSK) har befriat staden. Bombningen orsakade mindre antal lätt skadade eftersom Peshmarga styrkorna var förbereda.
8. 1987-04-21 Erbil län:
Balisan dalen blev bombad.
9. 1987-05-01 Duhok län:
Zewey shikatooby byn bombades och 2 ICP (Iraks kommunistiska parti) miste live och 148 skadades. Många skadades eftersom var det första gången att kemiskt vapen användes i området och folk visste inte om det (källa för detta från en Peshmarga som befanns sig där)
10. 1987-05-22 Erbil län:
Byar: (Melekan, Goresher, Kendol, Bile och Birdon) bombades.

början antalet martyrer var mindre, men i brist av mediciner-
ing antalet martyrer ökar varje dag. 256 personer får bidrag
från KRG och ca 320 personer är skadade(år 1987 bara 109
martyrer och 281 skadade var identifierade men med åren
antalet offer ökade). De som blev skadade av bombningen
gick till sjukhusen i Rania, Sheqlawa, Erbil och andra städer,
men Regimen grep dem alla och i militärbasen (Rishken)
särade män och kvinnorna, de kvinnorna blev frigivne och
männen begravdes levande. Efter upproret i 1991 mer än 66
kvarlevor av martyrer togs tillbaka från (Rishken) basen.
KRG byggde 150 hus för offren i Shex wesan och Balisan.

Haji Omeran mot Iranska soldater samma år.

Enligt Turkiets dokument Turkiska armen använde kemiskt vapen mellan åren 1937-1938 mot det kurdiska folket i Der-sim.

Regimen använde kemiska vapen via flygplan, missilar, stora bombar och batterier ofta under natten för att inte synas och orsaka mera förluster.

Syftet med denna artikel är att dokumentera och arkivera brotten och informera kurdiska folket och världssamfundet om dem, samt att använda de som källor for information.

Här berättar vi om datum, plats och förluster så detaljerad som möjligt:

1. 1987-04-15 Silêmanî län:

Byar (Heledin, Chalawa, Kani too, Sergelu, Bergelu, Awezhe, Serwan, Nulchke, Chinarne, Shaxe och Gojar)

Antalet förluster: tiotal skadade av Civila och Peshmarga

Bombningen skede efter PUKs Peshmarga attackerade regi-mens styrkor i området(Rizgari slaget) som gick inte som var planerat för på grund av kemisk bombning av regimen.

Den första bombningen började natten den 12 april 1987 och fortsatte i tre veckor. 105 Peshmarga medlemmar miste livet

men finns ingen information hur många av dem blev dödade av kemiskt vapen. Det som konstateras att regimen använde kemiskt vapen oftare mot byar och civila befolkningen för att

orsaka mer förluster, enligt armens dokument den 11 april både byarna (Bergelu och Sergelu) blev bombad av artil-leripjäser.

orsaka mer förluster, enligt armens dokument den 11 april både byarna (Bergelu och Sergelu) blev bombad av artil-leripjäser.

orsaka mer förluster, enligt armens dokument den 11 april både byarna (Bergelu och Sergelu) blev bombad av artil-leripjäser.

2. 1987-04-17 Erbil län:

Byar: (Balisan, Shex wesan, Kani berd, Deresher fjäll, Zini belalukawe och Saw swekan området)

12 stridsflygplan bombade områden som var under Pesh-marga (PUKs tredje region). Mer än 280 civila miste livet. I

Under Irak-Iran kriget 1980-09-22 tom 1988-08-08, hade Irak stöd av majoriteten av supermakterna mot Iran för att hindra expanderings av den Islamiska regimen och exportering av Islams ideologi. Samtidigt hade Irak stöd från arabstaterna förutom (Syrien och Libyen) som stötte Iran. Under kriget användes kemiskt vapen av Irakisk armén.

Trots att Irak var bland de 120 länder som skrev på Genèvekonventionen 1925 som förbjuder användning av kemiskt vapen i krig, kemiskt vapen användes stort av Irak mot Iranska soldater och även Irakiska soldater av misstag. Här vill vi inte diskutera användning av kemiskt vapen mot Iranska soldater utan mot det kurdiska folket.

Det är klart för majoriteten av oss att Saddams regim hade en chauvinistisk ideologi och ville assimilera det kurdiska folket, för detta regimen använde sig av olika metoder, tvångsmedlemskap i al Baath partiet, arabisering av kurdiska områden och sista metoden var användning av kemiskt vapen för att bli av med så många kurder och motståndare som möjligt.

Saddams regim använde alla blodiga metoder mot de som inte var under sin kontroll och förklarade förbjudna zoner (befriade zoner utanför Saddams kontroll) där människor och djur drabbades av kemisk bombning.

Enligt skaffade dokument, Saddams regim har skaffade kemiskt vapen redan i oktober 1983 den användes en gång i

A photograph of a stone wall with a blue door. In the foreground, a body is lying on the ground, partially covered by a dark jacket and some white fabric. The scene appears to be the aftermath of a conflict.

Kemiskt vapen an- vändning panorama i Kurdistan

the result of the bombardment of the chemical weapon and the military attack in the eight step of Anfal over 160000 people crossed the border and entered the land of Northern Kurdistan in Turkey and stayed there as refugees, also 664 villages were destroyed and over 1700 people were lost too.

Note: I used the word (affected) instead of (wounded with chemical weapon). I was not quite familiar with the names of the villages of Badinan, so if there is any mistake, I am really sorry. I hope you would correct the mistakes with your loyal attempts as a reader.

References:

- * Peshang magazine, No 16, issued in January 1989. I took benefits from it as a basic thought to my writings.
- * From a Pshmerga's knowledge who was (Dr. FayaqGullpy).
- * Zrewar news page, Kurdpa.
- * I took some speeches and memories from the Internet which were prepared for the ceremonies by the formal apparatus of government.
- * The panorama of Saddam's crimes by Adalat Omer.
- * The witnesses in superior criminal court in Bagadad, Anfal dossier by Taha Hussain.
- * My memories.
- * The site of Peshmarga organizing center (today in history).
- * Rekar Mzwry and Polla Ahmad.

Prepared by:
Dr. Najih Gullpy

44: On 25/08/1988 Hawler governorate, the areas of (Barozh, Barzan and MzwryBalla) were bombarded with the chemical weapon, but because of the rugged areas the number of the victims is not known.

45: On 25/08/1988 Hawler governorate (Shaqlawa) the villages of (Hiran and Nazanin) were bombarded with the chemical weapon but the numbers of the victims are not known. This bombardment happened at the final days of Anfal in the area.

46: On 25/08/1988 Hawler governorate (Rawandwz) the villages of (Khate and Warte) finally were bombarded with the chemical weapon and the numbers of the victims are not known.

47: On 26/08/1988 Duhok governorate (Amedy) the villages of (Sary-Amedy, Sper, Sinya, Nerwa, Kharagul, Kwjrzka, Khrap, Zewa, Barchy, Kany, Diry, Dargany, Siry, Skiry, Sarkaly, Firstak and ChyaRashk) were bombarded with the chemical weapon and the numbers of the victims are not known.

48: On 27/08/1988 Hawler governorate (MzwryBala) the area of (ZeyRwshin) was bombarded with the chemical weapon and there is a number of martyred and affected people.

49: On 28/08/1988 Duhok governorate in (Nerawa and Rekan) the villages of (Shivy, Hitwt, Kanya pink, Bashy, Sarny, Gara, Garw, Bawanke, Zewa and GallyKwtke) were bombarded with the chemical weapon and the numbers of the victims are not known.

50: On 29/08/1988 Duhok governorate in (BarwaryBalla) area and the villages of (Baze and GallyBaze) were bombarded with the chemical weapon and 2980 people were killed and hundreds of people were affected too. There are different ideas about the numbers of the martyrs. Perhaps they were lost and anfalized.

51: On 29/08/1988 Duhok governorate, the village of (Banke) was bombarded with the chemical weapon. Over 1000 people were killed and hundreds of people were affected.

In Anfal time the Regime bombarded all the villages and areas of Badinan and Kurdistan with chemical weapon. We weren't being able to mention the names of the villages. According to the military documents,

ment was continued in that place especially when there was a serious fight in Sesnwr area which is known as Khwakwrk fight.

36: On 24/08/1988 Duhok governorate, Gara Mountain and (Zewashkan or Zewashikatw) village were bombarded and 10 Peshmargas were martyred.

37: On 25/08/1988 Duhok governorate, at the beginning of eighth step and the end of Anfal, the bombardment started in the areas of Amedy and BarwaryBalla and the villages of (Warmily, Bapiry, Garagwa, Hissy, Ekmalla, Ashy,Baze, Miska, Twshmbik, MergaChya, kanyBalav, Brjiny and Tweka) and as a result, 5 people were killed and 75 were affected. In the same day many chemical attacks were occurred in the different places of Kurdistan.

38: On 25/08/1988 Duhok governorate, Amedy, SarayGara and the villages of (Ekmala, Kiry, Balty, Bawaka, Barkavry, Grka, Kovlink, rdinya, Sarky, Zewka, Sherana, Blejany and Bane) were bombarded with the chemical weapon and as a result, 2 people were killed and 40 were affected. In this bombardment over 46 villages in Amedy district were destroyed.

39: On 25/08/1988 Duhok governorate, Amedy, barwaryZhery (Kharwarw) and the villages of (Spindary and Swary) were bombarded.

40: On 25/08/1988 Duhok governorate, Amedy and the villages of (Kanya, baska, Avoke and Bimnansh) were bombarded with the chemical weapon and many people were affected.

41: On 25/08/1988 Duhok governorate, Akre and the villages of (Prisa, Gzgira, Chamchally, Chamshty, Cham Rabaty, Mirwky and Blmbas) were bombarded and many people were affected.

42: On 25/08/1988 Duhok governorate (Zakho) the villages of (Twika, Blijan and Zrhawa) were bombarded and as a result, 14 were killed and 15 were affected.

43: On 25/08/1988 Duhok governorate, the villages of (Brinjy, DrgallaShekhan, Zinava and Dbanky) were bombarded with the chemical weapon and many people were affected.

wa, Baraka, Kawakyan, Harir, Smaqully and Maluk) it was the beginning of the anfal's fourth step. This attack caused affecting hundreds of people with the chemical weapon.

31: On 15/05/1988 Sulaimanyah Governorate, in Rania the villages of (Ware, Gullan and Bote) were bombarded with the chemical weapon. These three villages unlike the other ones were under the Regime power. In (Ware) village over 35 people were rushed to the hospital of centerthree so as to be treated but a woman died after staying at the hospital. The number of the martyrs from the chemical weapon is estimated to 36 people. In Bote village 23 Peshmergas belonged to Zahmatkeshan group in Eastern Kurdistan were died by the chemical weapon and over 60 Peshmergas were affected while this village was not under the Regime power. The wounded people did not visit the government hospital because they had fear of being anfalized and known as affected wounds from the chemical weapon.

32: On 20/07/1988 Hawler governorate, the villages of (Sarwchawa, Smaqully, Ganaw, Sharstena, Khate, Darash, Balisan, Nazanin and Garawan) were bombarded with the chemical weapon and because of continues bombardment most of these villages were emptied, the ones who did not leave hid on the mountains and shelters. Only the Peshmerga forces were remained in the area because they were fighting, and because of the Anfal attack of (5,6 and 7) 7 people were died and many of them were affected.

33: On 22/07/1988 Krmashan governorate, the area of (Dallaho/ Zarada village) was bombarded as a result, over 300 people were killed and about 1000 people were affected too. The population of the village was 1700 people. So far the effects of the chemical weapon still can be seen and a lot of people suffer from cancer disease.

34: On 31/07/1988 Hawler governorate, the villages of (Smaqully, Balisan, Hiran and Garwan) were bombarded. As a result, 5 people were killed and many were affected.

35: On 31/07/1988 Hawler governorate, the villages of (Ary, Serw, Zarwa, Hadn, Kaklla, Kherzwka, Kharwan and Ble) were bombarded with the chemical weapon and 6 Peshmergas were killed and 117 people were affected too. Of course in the previous days the bombard-

lot of Peshmergas were affected with the chemical weapon.

29: On 03/05/1988 Sulaimani governorate, the villages of (Goptapa, Askar, ChamyRezan, Shwnka, Mahila, Sady, Chnar, Shekhan, Gllasher, HajyZhira Bara, Kwchbllakh, Zrze and Kllesa) were bombarded with the chemical weapon. The day after on 04/05/1988 the Regime attacked and destroyed all the villages. As a result, over 200 people were killed because of the chemical and hundreds were affected. So far, the number of the martyrs who died because of the wounds by the chemical weapon reached 560 persons. In Goptapa, there is a martyred shrine which contains 105 over 305 Anfal people.

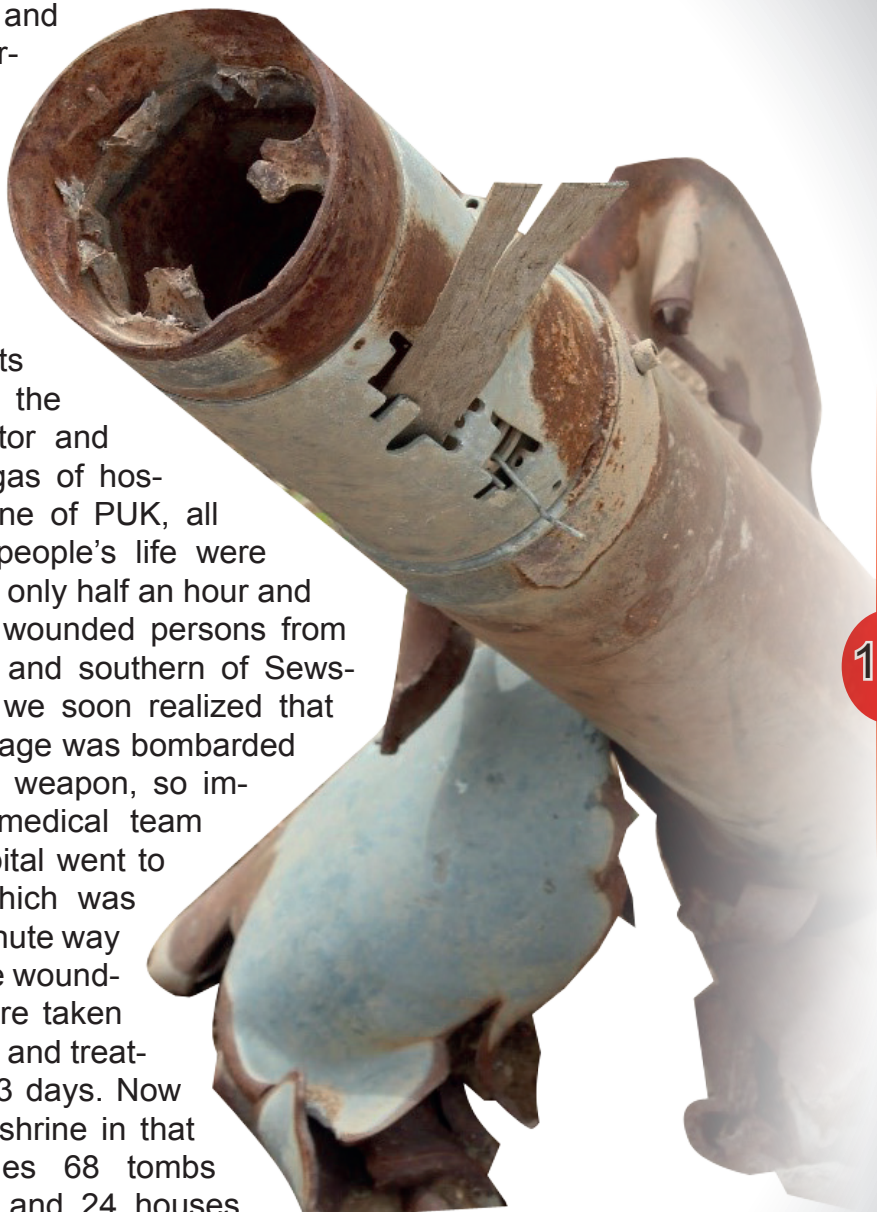
26: On 23/03/1988 Sulaimani governorate, qaradagh ,the villages of (Dukan, Dukaro, Wlyan and Jafaran) were bombarded with the chemical weapon at night. A lot of people were affected but fortunately no one was killed. The air of the area was biocide and the villagers left their villages and stayed on the mountains and in the caves so as not to be affected with the chemical weapon.

27: In the same day on 23/03/1988 Sulaimani governorate, the village of (Shanakhse) in Sharbazher area was bombarded and 22 Peshmargas were martyred and over 720 civilian and Peshmerga people were affected. At that time the village of Shanakhse was one of the crowded villages and full of Peshmerga and civilian people and it was near the borders that's why the regime bombarded it with the chemical weapon through using the combat aircrafts. According to my analyses, this village on 21, 22, and 23/03/1988 was bombarded with the chemical weapon. (Karwan Jihaz who was one of the wounded Peshmargas from the village and a witness in the superior criminal court died on 26/11/2015 in Khrwngn hospital in Holand.

28: On 24/03/1988 Sulaimani governorate, the village of (Balakjar) in Qaradakh area, which the main head quarters of PUK center were there, was bombarded at night with the chemical weapon in the type of nerve gas, which had no smell and no color. Inside the village and the areas around the Peshmerga stockades were bombarded too. As a result, only one Peshmerga was martyred named Hoshyar Jihaz and a

Peshmerga but later the number of the martyrs increased to 71 people because of dying the wounded ones, hundreds of people were affected with the chemical weapon and over 70 persons were rushed to the hospital by Tractor and treated there. Because of exerting attempts of the doctor, the assistant doctor and the Peshmergas of hospital center one of PUK, all the affected people's life were rescued. After only half an hour and reaching two wounded persons from Barde village and southern of Sewsenan village, we soon realized that Sewsenan village was bombarded with chemical weapon, so immediately a medical team from the hospital went to the village which was about a 30 minute way far on foot, the wounded people were taken to the hospital and treated in only 2, 3 days. Now the martyred shrine in that village includes 68 tombs and corpses, and 24 houses were built for the families of the victims. (I myself witness the event and I was a doctor in the hospital center of PUK too). Now the village is made to be a town.

23: On 17/03/1998 Krmashan governorate, Hwraman (Nodsha) was attacked with the chemical weapon and 104 people were martyred and over 700 people were affected with the chemical weapon. On 24/03/1988 again and on 02/04/1988 for the third time the city was bombarded. A (U.S staff) visited the city and after an investigation they proved that Khardal as a chemical weapon was used in the city.

101

24: On 17/03/1988 and the days later, Sna governorate, in Mariwan the villages of (Daranakhe, Zakarya) and the way between Dzly entrance and Bikara which was the main way of the homeless people from Halabja, Hawraman and other areas, the regime bombarded them again on the way. A lot of people were affected and one person was killed, named (Zorab Aziz Gullpy).

25: On 22/03/1998 Sulaimani governorate, the village of (Sewsenan) in Qaradakh area in the evening and at the time of Maghrib call and eating dinner, the Regime in KanySard village near Darbandikhan started bombarding Sewsenan village by cannon 40 × 40 and using chemical weapon in the type of (Sarin and Tabun) and 68 civilian people including women, children and old men were martyred, only one of them was

barded and 8 people were martyred and 201 other people were affected.

20: On 27/02/1988 Sulaimani governorate, the villages of (Takya, Balakjar, Balkha and Gumata) in Qaradakh area were bombarded by 6 combat regime aircrafts with a type of chemical weapon which was Gas Khardal, and a lot of Peshmerga were wounded who were about 40 Peshmergas, because of their wound influences 2 of them were martyred who were from the high Islamic armed counsel with Arab nationality. The symptoms of their wounds were burning eye, throat, nose, sneezing coughing, impairing vision blindness and burning the skins of the sensitive parts of their bodies. (I myself am a witness of that bombardment as a Peshmerga). This bombardment was to the head quarter of first center of PUK in the villages of Takya and Balkjar which all the wounded people were there.

21: On 09/03/1988 Sina governorate, Mariwan and the two villages of Qallage and Qallaga were bombarded with Gas Khardal which the result was 3 martyred and 30 affected people. Zarivar News

22: On 16/03/1988 Halabja governorate, the center of Halabja district and the villages around were bombarded with the chemical weapon and (5000 people) were martyred and thousands of people were wounded and became homeless and went to Iran. After 14/03/1988 and from different directions, the Iranian forces with the help of the Peshmergas of Kurdistan attacked Halabja district and after invading the area completely, the regime started bombarding the town center of Halabja. At first they used simple weapons at 11:35 that day so as to let the people to hide in the cellars and basements, but after that they started using chemical weapon by the aircrafts and it can be said that they used all the types of the gases as a test such as (Khardal(Mustard), Phosgene, Sarin, Tabun, Cyanide, V X) the bombardment was continued till the people fled from the city and they were even bombarded on their way of fleeing in order to be killed completely as a genocide. The ways for fleeing from the city were also bombarded.

magrunMountain was bombarded with the chemical weapon and 35 people were affected.

15: On 28/06/1987 Sardasht city in eastern Kurdistan was bombarded with the chemical weapon, over 130 civilian people were martyred and 8025 were wounded. The combat aircrafts exploded the bombs in the most crowded place of the city. At that time Sardasht city was just like a backward field in Iraq- Iran war.

16: On 03/09/1987 Sulaimani governorate, the villages of (Bargallu and Yakhsamar) were bombarded and as a result 4 Peshmarga were martyred and some other people were affected too.

17: On 14/09/1987 Sulaimani governorate, Mergapan area was bombarded with the chemical weapon and some people were affected too.

18: On 25/02/1988 Sulaimani governorate, the villages of (Sargallu, Yakhsamar, Haladen, Gwezila, Challawa, Sedar, Sekanyan, Dollaby, HomarQawm, Qalam Pasha and Qrankoy) were bombarded with the chemical weapon and a lot of people were affected which three of them were from Qrankoy village.

19: On 26/02/1988 Sulaimani governorate, the same villages and areas of the previous days including (Sargallu, Yakhsamar, Haladen, Gwezila, Wllakhlw, Ballkh, Maluma, Zewka and Gallala) were bom

a lot of people were affected.

6: On 20/04/1987 the same areas of the previous days were bombarded and a lot of people were affected too.

7: On 21/04/1987 Sulaimani governorate, the town of Qaradakh and the villages around were bombarded with the chemical weapon. On 19/04/1987 Kurdistan Peshmargaforces (YNK, PDK,Hsk and hash) with the help of the supporting forces from the area in an attack they controlled the whole town of Qaradakh, all the offices and the military camps of the government were controlled by Peshmarga too.

8: On 21/04/1987 Hawler governorate, the valley of Balisan was bombarded with the chemical weapon.

9: On 01/05/1987 Duhok governorate, the villages of (ShekatooZewe) was bombarded with the chemical weapon and 2 communist Peshmarga were martyred, and 148 people were affected too. It was the first time that such kind of weapon was used and so many people didn't know what it is that's why there were lots of wounded and affected people with the chemical. (This information was taken from a Peshmarga who himself was there).

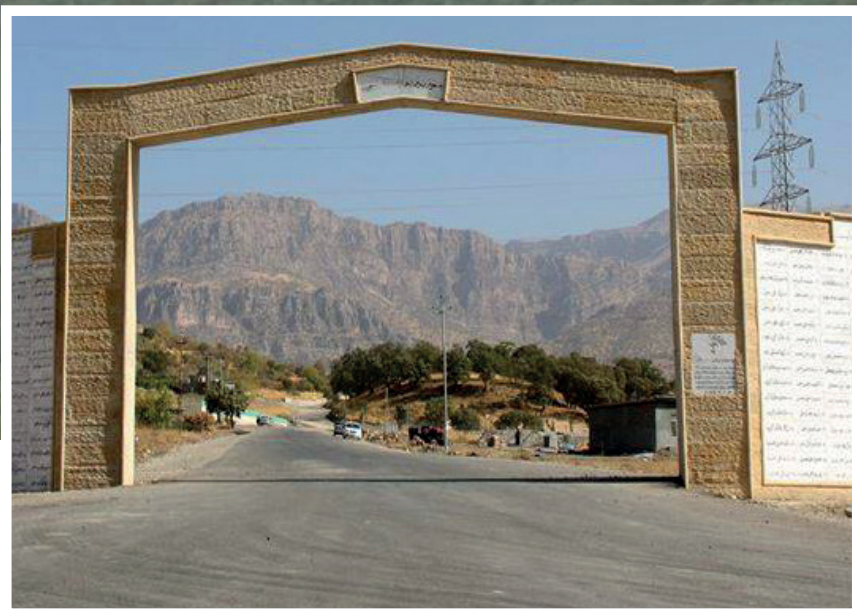
10: On 22/05/1987 Hawler governorate, the villages of (Malakan, Gora Sher, Kandol, ble and brdwn) were bombarded with the chemical weapon.

11: On 22/05/1987 Karkuk governorate, the villages of (Tomar, Gurgan and Qamar) were bombarded with the chemical weapon.

12: On 27/05/1987 Hawler governorate, the villages of (Malakan, BlayKhwarw, BlaySarw, Tarina, Kandok, Gora Sher, Nazanin and Smaquully valley) were bombarded with the chemical weapon and as a result, 8 people were killed and 23 were affected. According to the news, the combat aircrafts attacked with the chemical weapon for 20 times in the same day.

13: on 05/06/1987 Duhok governorate, the villages of Amedy district were bombarded and the result was 1 martyr and 100 affected people with chemical weapon.

14: On 27/06/1987 Sulaimani governorate,Zewe village near Pira-

3: On 17/04/1987 Sulaimani governorate, the villages of (Qzlar, Birke, Sngr and Mewlaka) were bombarded with chemical weapon. A lot of people were affected because the bombardment was at the time of the Rzgary victory. Most of the villages, areas and the war frontlines were bombarded. People were hiding and always ready to attack that's why there were fewer martyrs.

4: On 18/04/1987 Sulaimani governorate, the villages of (Qaiwan, Korang, Khajalarzok, Qawall, Qullajakh, Chokhmakh and Kollardy) were bombarded with the chemical weapon and 50 people were affected.

5: On 19/04/1987 Sulaimani governorate, the villages of (Mawat, Qaiwan and Piramagrun) were bombarded with the chemical weapon and

used more chemical weapons against the villages so as to kill a great deal of number of defenseless people. In the documents of the conquer armies, it's being mentioned that on 11/04/1987 Jafayaty valley (Sargallu – Bargallu) was bombarded by cannons.

2: On 16/04/1987 Hawler governorate, the villages of (Balisan, Shekh Wasanan, Kany Bard, Darasher mountains, Ziny Ballalwkawa, Saw Sewkan area) were bombarded by 12 combat aircrafts with chemical weapon. As it is clear those places were liberated areas under the Peshmarga forces which the head quarter of center three was there. As the result of the chemical attack 280 people were martyred. At first the martyrs were a few people, but later the number increased because they were affected by the chemical weapon and had ill-treatments too. So far, 256 of the affected people with the chemical weapon have been provided with salaries and nearly 320 other people are the chemical weapon affects. (At the time of the bombardment and in 1987 nearly 109 people were martyred and there were over 281 affected people with the chemical weapon, and gradually the effects of the chemical and the martyrs were realized. The affected people of the chemical went to Hawler, Ranya and the other cities in order to be treated but the regime caught most of them and buried alive especially those who went to Hawler hospital. They separated the women from the men in "Rsh-ken" military camp and after being taken over for a long time, they freed the women and buried the men alive. After the uprising, they brought back the bodies of 66 dead people from the military camp and also 150

animals.

According to the achieved documents the regime accomplished chemical weapon in Nov of 1983, but they didn't use it in the frontlines of the wars by unknown reason, once they used it in the north war against Iran in (Hajy Omaran) area.

Previously, in 1937 – 1938 Turkish republic used chemical weapon against the Kurds in Dersim uprising as it's mentioned in the documents of Othman republic.

The Regime used all the types of chemical weapon against Kurdish People through using combat aircrafts, rocket, huge bombs, cannons and launchers. It's being noticed that most of the chemical attacks happened at night so as not the people see the damage and bloodsheds. The purpose of preparing this subject as a historical topic is to show the felony of using chemical weapon and be documented easily so as to let the new generation and Kurdish people to be aware of it and take benefits from those documents whenever it's needed.

In this panorama, we want to point out the date of spreading the chemical weapon over the areas and the number of the victims in details.

1: On 15/04/1987 Sulaimani governorate, the villages of (Halladen, Chalawa, Kanitw, Sargallu, Bargallu, Awazhe, Serwan, Nolchka, Chnarne and ShakhyGojar) were a great number of victims and wounded Peshmarga and civilian people. It's worth mentioning that these bombardments were taken place when a huge attack of Peshmarga patriotic union started in the areas which is known as (Rzgary victory) and they also liberated hundreds of villages, areas and the military camps of regime but unfortunately, the victory's result was not the way as they had planned for, because the regime used chemical weapon constantly against civilian people and Peshmarga. As a result, 30 people were wounded and they were treated in Shorsh hospital in Bargallu.

We can say this is the first chemical attack for the liberated areas and Peshmarga. Rzgary victory started at night on 12, 13/04/1987 which was continued for three weeks. Over 105 Peshmargadied for their homeland (Kurdistan) but it hasn't being known how many of them were killed by the chemical weapon. One can notice that the Regime

After breaking out the war between Iraq – Iran on September 22st, 1980 which continued for eight years ended on August 8th, 1988. Because of the support of most of the dominant countries for Iraq against Iran, and that was because of putting obstacles to the development of Islamic state and spreading Islamic theories in the areas around. In this observatory, the superior countries with all their attempts supported Iraq, at the same time most of the Arabian countries backed Iraq except for (Syria and Libya) which were helping Iran. Due to the struggle of Iran against all of them, they thought of using massacre weapon, and that was of course the chemical weapon. Despite that, Iraq was one of those 120 countries that signed the Geneva agreement in 1925 about preventing the use of chemical weapon. After attaining the chemical weapon and the producing elements (materials), Iraq was allowed to use it though according to the international laws massacre weapon is impermissible to be used in wars. Iraqi troops used this chemical weapon excessively in the frontlines of the war between Iraq and Iran, and even the Iraqi soldiers were being affected. Here we do not aim to talk about the use of chemical weapon against the Iranian forces; we turn to our main topic which is using chemical weapon against Kurdish people. It is all clear to us that the Baath regime was influenced by the chauvinist thoughts. They wanted to remove the Kurds in the Arabian world. For this purpose they tried different ways such as displacement, Arabization and made them Baath by force especially in the Kurdish areas, the last step of using massacre weapon was chemical so as to kill a wide range of Kurdish people. Any people who were not under the Baath regime were hurt by iron, fire and chemical weapon, they introduced new rules for the liberated places known as prevented areas. So, at the beginning of 1987 they cruelly started bombarding the liberated areas under the Peshmarga forces and they didn't even care about birds and

The panorama of chemical attack in Kurdistan

**Prepared by:
Dr. Najih Gullpy**

zê) biçekênkîmyayîhatinebombebarankirin û di encamê de 2980 kesşehîdbûnû bi sedan kesjîberketin. Nakokîderbarêhejmaraşehîdanh eye, wisaxuyayekuevhejmar (wendahî û enfalkirî bin).

52. Roja 29.08.1988'ê

ParêzgehaDuhokê, gundê (Bankê) biçekênkîmyayî hate bombebarankirin û zêdetirî 1000 şehîs û bi sedan berketîhebûne.

Di serwextaproseyaEnfalagelê Kurd de rejîmêhemûgund û navçeyênBehdînan û Kurdistanê bi giştîbiçekênkîmyayîbombebarankiriye, me nekariya nave hemûgundanbînin. Ligorbelgenomeyênartêşê di encamabombebaranabiçekênkîmyayîû êrişaberfireh a artêşêdi pêvajoyaheştem a Enfalêde, zêdetirî 160000kes ji sinorderbazbûn û çûnenavaxaBakurêKurdistanê û li welatêTirkiyêbûnepenaber. 664 gundhatinewêrankirin û zêdetirî 1700 kesjîwenda û bêser û şûn in.

Têbînî:

Min li şûnapeyvabirîndarêncekênkîmyayî, berketîbikaraniye. Herwihajiberşarezanebûna minderbarêgundêdeveraBehdînan, ge rşasitiyekhebeyannavekbişaşîhatibenivîsandinlêborîndêdixwazim. Hêvîdarim bi hewladilsozaneya we xwînerênhêjaevşasîfîbêneserarstk irin.

Çavkanî:

- KovaraPêşenghejmar (9) kanûnaduyem a sala 1989'ê. Wekebingeh û bîrokeyavênivîsînê min mifahjêwergirtiye.
- Le TiwêşuyPizîşkêkîPêşmerge (Dr.FayiqGullpî)
- MalperaZirîwarXeber, Kurdpa
- Komelekgotar û bîranînkû min ji înternetêwergirtine û di demabîranînan de ji aliyê sazî û dezgehênfermîyên hikûmetêvehatinesazkirin.
- PanoramaytawanekanîSedam (EdaletUmer)
- ŞayethalekanîdadgayBallaytawanekan le Bexda, dosyeyEnfal (TehaSilêman)
- Bîranînen min bi xwe
- MalperamellbendarêkxistinaPêşmerge (Îro di dîrokê de)
- RêkarMizûrî

Amadekar: Dr. NacihGullpî
Ji Soranî: DêrsimOremar

43. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaDuhok/Zaxo, gundên (Tiwîka, Bilîcan,Zirhewa) hatinebombebarankirin û di encamê de 14 kesşehîdbûn û 15 kesjîberketin.

44. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaDuhok, gundênBir^cînî, DergelaŞêxa, Zînava, Debankê) biçekênkîmyayîhatinebombebarankirin û di encamê de çendkesberketin.

45. Roja25.08.1988'ê

ParêzgehaHewlêrê, navçeya (Beroj, Barzan, Mizûrîbala) biçekênkîmyayî hate bombebarankirin. Jiberasêbûnaherêmêhejmaraqurbaniyannehatezanîn.

46. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaHewlêr/ Şeqlawe,gundên (Hîran û Nazenîn) biçekênkîmyayîhatine bombe barankirin, lêhejmaraqurbaniyannayêzanîn. Evrêkeft-birojêndawiyêyaproseyafenfalê re hevdembû.

47. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaHewlêr/Rewandiz, gundên (Xetê, Wertê) bocaradawiyêhatinebombebarankirin, hejmaraqurbaniyannehatiyezanîn.

48. Roja 26.08.1988'ê

ParêzgehaDuhok/Amêdiyê, gundên (SerêAmêdiyê, Spêr, Sîniya, Nêrwe, XeregulKuczirka, Xirap, Zêwe, Berçî, Kanî, Dîrî, Dergenî, Sîrî, Sikîrî, Serkelî, Fîrtek, Çiyareşik) biçekênkîyayîhatinebombebarankirin, lêhejmaraqurbaniyannayêzanîn.

49. Roja 27.08.1988'ê

ParêzgehaHewlêr/MizûrîBala, navçeya (ZêyaRuşîn) biçekênkîmyayî hate bombebarankirin, hejmarekeşehîd û berketiyanhebûye.

50. Roja 28.08.1988'ê

ParêzgehaDuhokê/li Nêrwe û Rêkanê, gundên (Şîvî, Hêtût, KaniyaPînk, Başî, Sernî, Gare, Geru, Bawankê, Zêwe, GelîKutkê) biçekênkîmyayî hate bomberankirin, hejmaraqurbaniyannayêzanîn.

51. Roja29.08.1988'ê

ParêzgehaDuhokê/navçeyaBerwarî Bal, gundên (Bazê û GeliyêBa-

36. Roja 02.08.1988'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Arî, Sêru, Zerwa, Heden, Kekle, Xêrzuka, Xerwan, Bilê) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û di encamê de 6 pêşmerge şehîd bûn û 117 kes jî berketin, helbet bombebaran herêmê di rojên pêştir û paştir de jî berdewam bûn, bi taybet di heman demê de şerekî giran li navçeya sê sinor hebû ku bii şerê (Xwakurkê) binav û bange.

37. Roja 24.08.1988'ê

Parêzgeha Duhokê, çiyayê gare û gundê(Zêweşkan) bi çekên kîmyayî hate bombebaran kirin û di encamê de 10 pêşmerge şehîd bûn.

38. Roja 25.08.1988'ê

Parêzgeha Duhokê, bi destpêka pêvajoya heştam û dawiya Enfalê li herêmê, gundên (Wermîlî, Bapîrî, Gereguh, Hîsî, Yêkmala, Ashê, Bazê, M^sika, Tuşibîk, Mêrga Çiya, Kanî Belav, Bircînî, Tiwêka) li navçeyên Amêdî û Berwarî Bala bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û di encamê de 5 kes şehîd bûn û 75 kes berketin. Di heman rojê de çend êrişên din bi çekên kîmyayî li navçeyên cuda duda pêkhatin.

39. Roja 25.08.1988'ê

Parêzgeha Duhok/Amêdiyê, Serê Gare, gundên (êkmala, Kîrî, Belîtî, Baweka, Berkevîrî, Kovlînk, Ridîniya, Sarkî, Zêwka, Şêrane, Bilêcanî, Banê) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û di encamê de 2 kes şehîd bûn û 40 kes berketin. Di heman proseyê de zêdetîr 46 gundên devera Amêddiyê bi erdê re hatine rast kirin.

40. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaDuhokê, AmêdîBerwarîJêrî, gundên (Spîndarî, Suwarî).

41. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaDuhok/Amêdiyê, gundên (Kaniya, Baska, Acokê, Bîmnaniş) biçekênkîmyayîhatinebombebarankirin û di encamê de çendkesberketin.

42. Roja 25.08.1988'ê

ParêzgehaDuhok/Akrê, gundên (Pirîse, Cizgîra, Çemçalî, Çemşirtî, Çemrebetkî, Mîrukî, Bilimbaz) hate bombebarankirin û di encamê de çendkesberketin.

31. Roja 15.05.1988'ê

Parêzgeha Hewlêrê, (Kamusek, Spîndare, Eliyawê, Bereke, Kewekyan, Herîr, Simaqulî, Meluk) ev gund bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin (destpêka pêvajoya çarem a Enfalê bû). di encama van êrişan de bi sedan kes berketine.

32. Roja 15.05.1988'ê heya 18.05.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê/Raniye, gundên (Werê, Gullan, Botê) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin, berovajî cihên din ev sê gund di destê rejîmê de bûn, ji gundê Werê zêdetirî 35 birîndar jibo çareseriyê gihandine nexweşxaneyê melbenda 3 li Xetî, lê jinekî jiyana xwe di nexweşxanê de ji dest da herwiha hejmara şehîdên kîmyabarana vî gundî 36 kesin ku hatine tomar kirin. Li gundê Botê di encama bombebrana kîmyayî (23) pêşmergeyên Komela Zehmetkêşan/ ya Rojhilatê Kurdistanê şehîd bûn, (60) birîndar, di demekî de ku ev gund di destê hêzên pêşmerge de nebû, lê birîndarên vê êrişê ji tirsê enfalkirî û aşkera nebûna bikaranîna çekên kîmyayî serdana nexweşxaneyê hikûmetê nekirin.

33. Roja 20.07.1988'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Serçawê, Simaqulî, Genaw, Şarsitêne, Xetê, Deraş, Valîsan, Nazenîn, Gerewan) ku piraniya gundên vê navçeyê jiber êrişê berdewam a bi çekên kîmyayî hatibûne çol kirin, yên mayî jî li çiyayan û dinava stargeh û çeperan de xwe veşartibûn, bi tenê hêzên pêşmerge li navçeyê mabûn jiber pêla Enfalê di şer de bûn (5.6.7) 7 şehîd û çend berketî.

34. Roja 22.07.1988'ê

Parêzgeha Kirmanşan, navçeya (Dallaho, gundê Zerde) bi çekên kîmyayî hate bombebaran kirin, di encamê de zêdetirî 300 kes şehîd bûn, nêzî hezar kesan jî berketin. Şênîyên gund ku vê demê 1700 kes bûn, heya niha jî ev gund di bin bandora bikaranîna wan çekan de maye û çend haletên zêdebûna nexweşiya penceşêrê serî hildaye.

35. Roja 31.07.1988'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Simaqulî, Balîsan, Hîran, Gerewan) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin, di encamê de 5 şehîd û çend kes jî berketin. (30.07)

Goktepê mezareke şehîdan heye ku rufatê 105 şehîdan têdeye, tevî ku zêdetirî 305 enfalkiriyên jî heye.

117

27. Roja 23.03.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Dukan, Dukedo, Wiliyan Caferan) bi şev bi çekên kîmyayî hate bombebaran kirin, di encama êrişê de kes şehîd nebû lê jiber pîs bûna seqaya navçeyê bi dehan kes berketin. Şêniyên gund şiyar bûn û gund terikandibûn û li çiya û şikeftan de diman.

28. Di heman rojê de 23.03.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundê (Şanaxsê) li navçeya Şarbajêr bi çekên kîmyayî rastî êrişê hat û di encamê de 22 pêşmerge şehîd bûn û zêdetirî 720 kesên sivîl û pêşmerge berketin. Di van salan de gundê Şanaxsê yek ji gundên avedan û tije xelk û pêşmerge bû û jiber ku nêzî sersinor bû, rejîmê bi çekên kîmyayî û firokeyan bombebaran kir. Ligor lêkolînên min ev gund di rojên 21,22 û 23.03.1988'ê de bi çekên kîmyayî hatiye bombebaran kirin. (Karwan Cîhaz yek ji pêşmergeyên birîndar yê vî gundî bû, herwiha yek ji şahidên Dadgeha Bilind a Tawan li dijî cinayetên rejîmê de weke şahid beşdar bû. mixabin navbirî di roja 26.11.2015'ê li nexweşxaneyê Xirungin a bajarê Hollendê jiyana xwe ji dest da).

29. Roja 24.03.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundê (Belekcar) a navçeya Qeredaxê, ku yek ji baregahên sereke ya Mellbendê bû, di demjimêr 9:00'ê şevê de bi çekên kîmyayî (cureya demarê- ku bê bêhn û bê reng e) hate bombebaran kirin, di encamê de nava gund û derdora baregaha pêşmergeyan tenê pêşmergeyek bi navê Hoşiyar Cîhaz şehîd bû, çend pêşmerge jî berketin.

30. Roja 03.05.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Goptepe, Esker, Çemî Rêzan, Şunke, Mahîle, Sedî, Çinar, Şêxan, Gilleşêr, Hacî Jêrebere, Kuçbillax, Zirzî, Killêse) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin. Roja paştir jî wate 04.05.1988'ê rejîmê êriş kire ser gundan û hemû bi axê re kirin yek. Di encamê de destpêkê zêdetirî 200 kesan jiber jehrê jiyana xwe ji dest dan, bi sedan kesên din jî berketin. Heya niha hejmara şehîdên ku jiber birînen çekên kîmyayî jiyana xwe ji dest dane gihiştiye 560 kesan. Li

gihîştina du birîndarên ji gundê Berdê û xar gundê Sêwesînan jibo me aşkera bû ku gundê SêweSînan bi çekên kîmyayî hatiye bombebaran kirin. Tîma pişîşkî dem li dest rîya gund girtine ber û nêzî 30 deqeyan bi piyan meşiyayin, me karî birîndaran bo nexweşxanê veguhêzin û di nava 2-3 rojan de ligor pêwîst çareserîya wan bikin. Niha mezargeha şehîdên kîmyabarane li wî gundî 68 kêlin. 24 avahî jî jibo kesûkarên qurbanîyên vê tawanê hatine avakirin. (Ez bi xwe yek ji şahîdên vê tawanê me û li nexweşxaneyê Mellbendê diktor bûm).

24. Roja 17.03.1988'ê

Parêzgeha Kirmanşan/Hewraman – Bajarokê (Nodşe) kete ber êrişê û di encamê de 104 kes şehîd bûn û zêdetirî 700 kes jî berketin. Herwiha di roja 24.03.1988'ê de cardin û di 02.04.1988'ê de bo cara sêyem hate bombebaran kirin. Şandekê Netewên Yekgirtî bi mebesta lêkolînê serdana cihê bûyerê kir û derket ku çeka kîmyayî ya Xerdelê li dijî şênîyên bajêr hatiye bikar anîn.

25. Roja 17.03.1988'ê

Û çend rojên din jî Parêzgeha Sine/Merîwanê, gundên (Derenaxê, Zekerîya, Riya dinavbera sinorê Dizlî û Bîkere) ku riha hat û çûya xelkê awareyê Helebce, Hewraman û navçeyên din bû, di encamê de çend kes birîndar bûn û kesekî bi navê Zorab Azîz Gulpî şehîd bû.

26. Roja 22.03.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, Navçeya Qeredax gundê (Sêwsînan), ber êvarê û di dema banga mexribê de, bi tarîbûna rojê re rejîmê li nêzî Derbendîxanê û li gundê Kanîsardê bi katûşayên 40-40 û bi çekên kîmyayî ya curê (sarîn û tabun) nava gundê Sêwsînan bombebaran bike. Di encama êrişê de 68 kesên sivîl ku ji jin, zarok û kesên bi temen pêkdihatin dem lîdest jiyana xwe ji dest dan, di nava wan hemûyan de tenê yek pêşmerge hebû. Piştî hejmara şehîdan gihîştê 71 kesan. Bi sedan kes jî berketin û zêdetirî 70 kes ji wan bi riya terekorê ji aliyê tîmên pijîşkî ve bo nexweşxanê hatine veguhestinû çareser kirin, Bi hewil û têkoşîna dîktor û hevkarên dîktor û pêşmergeyên nexweşxaneyê Mellbenda YNK'ê hemû berketî hatine rizgar kirin. Piştî nîv demjimêran û

123

pêşmergeyên Eniya Kurdistanê bo ser qezaya Helebce ya vê demê, li çend aliyên ve ji roja 14.13.1988'ê û piştê jî û piştî dest biser girtina tevahiya herêmê. Rejîma Îraqê demjimêr 11:35 yê de berê bi bombeyên asayî dest bi bombebaranê nava bajêrê Helebce kir, da xelk di demeke kêr de di nava jêr erdê malê û stargehan de li dora hev kom bibin û xwe veşêrin. Piştî vê dest bi bombebaranê kîmyayî kir, tê texmîn kirin di vê êrişê de hemû cure bombeyên kîmyayî (Xerdel, Fosfîn, Sarîn, Tabun, Sanid, V-X) hatibine ceribandin. Bombebaran hêştê jî berdewam bû û dema hin kesên ku ji êrişê kîmyayî rizgar bibûn, direvîn liser rê û tevahiya riyên derketina ji bajêr hatine bombebaran kirin.

18. Roja 14.09.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, navçeya (Mêrgepan). Di encamê de çend hevvelatîyên sivîl ber êrişê ketin.

19. Roja 25.02.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Sergelo, Yaxsemer, Helledin, Giwêzîle).

Di encamê de çend hevvelatîyên sivîl ber êrişê ketin.

20. Roja 26.02.1988'ê

Cardin heman navçe û gundên roja berê (Sergelo, Yaxsemer, Helledin, Giwêzîle) hatine bombebaran kirin. Di encamê de 8 şehîd û 201 kes jî berketin.

21. Roja 27.02.1988'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Tekiye, Belekcar, Bellxe, Gumete) li navçeya Qeredaxê bi çekên kîmyayî û jehra Xerdelê ji aliyê 6 firokeyên şerker yên Îraqê ve hatine bombebaran kirin û di encamê de bi dehan pêşmerge birîndar bûn (tê texmîn kirin 40 kes) bûn û jiber kûriya birînan 2 kes ji wan şehîd bûn ku çekdarên Encûmena Bilind a Îslamî û bi eslê xwe Erebi bûn. Nîşaneyên birîna bi jehra Xerdelê, şewitîna çav, qirik, poz û av berbûna di dema bênişînê de, kuxik, kêmbûna bînahiya çavan û kore bûn, şewata pîstê cihên hestiyarên laş. (Ez bi xwe ku vê demê pêşmerge bûm, yek ji şahidên vê bombebaranê bûm).

Bombebaranê vê carê taybet bû bi baregahên mellbenda YNK'ê li gundên Tekiye û Belikcar ku hemû birîndar li wêderê bûn.

22. Roja 09.03.1988'ê

Parêzgeha Sine û Merîwanê, Rojhilatê Kurdistanê. Gundê (Qellacî) bi gaza Xerdelê hate bombebaran kirin û di encamê de 3 şehîd û zêdetirî 30 berketiyên hebûn. (Çavkanî: Zerîwar Xeber).

23. Roja 16.03.1988'ê

Parêzgeha Helebce, navenda qezaya Helebce û bajarok û gundên girêdayî wê bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û di encamê de 5000 kes hatine şehîd kirin û bi dehan hezar birîndar û berketiyên êrişê li welatê Îranê bûne penaber.

Di encama êrişêke berbelav a Sipaha Pasdaranê Îranê bi hevkarîya

15. Roja 27.06.1987'ê

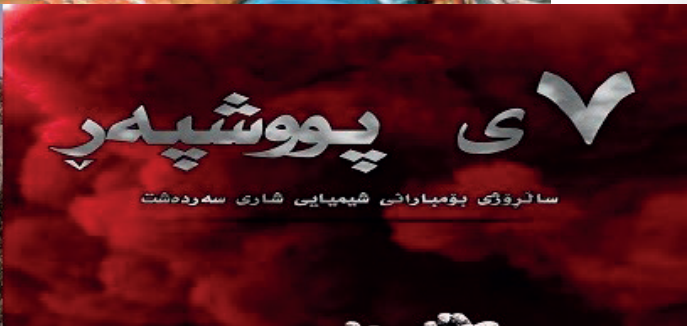
Parêzgeha Silêmaniyê, gundê (Zêwê) qontara çiyayê Pîremegun. 35 kes berketin.

16. Roja 28.06.1987'ê

Rojhilatê Kurdistanê, bajarê Serdeştê bi çekên kîmyayî ji aliyê rejîma Beisa Îraqî ve hate bombebaran kirin. Di encamê de zêdetirî 130 hevvelatîyên medenî şehîd bûn û 8025 kes jî birîndar bûn. Firokeyên şerker yê Îraqî qerebalixtirîn cihê bajarê Serdeştê bombebaran kirin. Vê demê bajarê Serdeştê weke eniya paşîn a şerê Îraq-Îranê dihate hesabandin.

127

17. Roja 03.09.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Bergelo, Yaxsemer). Di encama bombebaranê de 4 pêşmerge şehîd bûn û çend hevvelatîyên medenî jî berketin.

Heman navçeyên berê cardin hatine bombebaran kirin û bi dehan hev-welatî berketin.

8. Roja 21.04.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê/ Nahiya Qeredax û gundên derdorê. Di roja 19.04.1987'ê de hêzên pêşmergeyên Kurdistanê (YNK, HŞÎ, PDK, HSK)ê bi hevkarîya hêza piştewaniya navçeyê di oparasyoneke hevbeş de hemû Nahiyeya Qeredaxê rizgar kirin û hemû bingeh, baregah û fermangehên hikûmetê keftine jêr destê pêşmergeyan, di tolhildana vê şikestinê de rejîmê bi çekên kîmyayî, nahiye û derdora wê bombebaran kir, lê jiber hişyarî û amadebûna hêzên pêşmerge vê êrişê encam û bandoreke mezin liser wan nebû û tenê çend pêşmerge bi sivikî ber êrişê ketin, êdî ji vê rojê û pêde navenda nahiyeya Qeredaxê hate rizgar kirin.

9. Roja 21.04.1987'ê

Parêzgeha Hewlêrê/Dola Balîsanê bi çekên kîmyayî hate bombebaran kirin.

10. Roja 01.05.1987'ê

Parêzgeha Duhokê, gundê (Zêdwe) bi çekên kîmyayî hate bombebaran kirin û di encamê de çend pêşmerge şehîd bûn.

11. Roja 22.05.1987'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Melekan, Gorre şêr, Kendol, Bilê, Birdun) hatine bombebaran kirin.

12. Roja 22.05.1987'ê

Parêzgeha Kerkûkê, gundên (Tomar, Gurgan, Qemer).

13. Roja 27.05.1987'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Melekan, Biley xwarû, Biley serû, Tarîna, kendok, Gorre şêr, Nazenîn, Dollî Simaqolî). Di encama bombebaranê de heşt kes şehîd û 23 kes jî berketin. Ligor nûçeyan firokeyên şerker di vê rojê de 20 êrişên bi çekên kîmyayî encam dane.

14. Roja 05.06.1987'ê

Parêzgeha Duhokê, gundên qezaya Amêdiyê. Di encama êrişa kîmyayî de yek şehîd û sed kes jî berketin.

3. Roja 17.04.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Qizler, Bîrkê, Singir, Mêwlake) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û çend kes berketin. Jiber ku êriş di dema Destana Rizgariyê de bû, piraniya gund û deverên eniyên şer dihatine bombebaran kirin, xelkê xwe veşartibû û di haziriyê de bûn, jiber vê sedemê hejmara qurbanîyên vê êrişê kêm in.

4. Roja 18.04.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Qeywan, Koreng, Xecelerzok, Qewall, Qullecax, Çoxmax, Kollederî) bi çekên kîmyayî hatine bombebaran kirin û 50 hevwelatî berketin.

5. Roja 19.04.1987'ê

6. Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Mawet, qeywan, Pîremegrun). Bi dehan kes berketin.

7. Roja 20.04.1987'ê

firokeyên şerker ve hatine bombebaran kirin. Xuyaye evder jî navçeyên azadkirî bûn û di bin desthilata hêzên pêşmerge de bûn. Baregaha Melbenda 3 ya YNK2ê lê bû. di encama kîmiyabaranê de heya niha zêdetirî 280'ê hevvelatî şehîd bûne, berê hejmara şehîdan kêmtir bû, lê jiber bandora çekan li xeklê û çaresernekirina wan hejmara qurbaniyan her ku diçe zêdetir dibe, heya niha meaş jibo 256 berketiyên çekên kîmyayî hatiye birîn û nêzî 320 kesên din berketiyên çekên kîmyayî ne. (di dema bombebaranê de û di sala 1987'ê de nêzî 109 kes şehîd bûn. Zêdetir ji 281 berketiyên aşkera hebûn, piştî hêdî hêdî bandora çekên kîmyayî derket û hejmara qurbaniyan zêdetir bû). Berketiyên vê êrişê jibo çareseriya pijişkî berê xwe dan bajarên Hewlêr, Şeqlawe, Raniye û bajarên din, lê rejîmê piraniya wan kesan binçav û bi awayekî zindî veşartin! Bi taybet kesên ku jibo çareseriyê çûbûne nexweşxaneyê bajarê Hewlêrê, li serbazgeha Reşkîn zilam û jinan ji hev hatine cuda kirin, piştî deh rojan jin hatine azad kirin û zilam jî di heman serbazgehê de zindî çal kirin. Piştî serhildanê cenazeyê zêdetirî 66 kesan ji serbazgehê hatine derxistin, herwiha 150 avahî jibo kes û karên qurbaniyên çekên kîmyayî Balîsan û Şê wesanê hatine çêkirin.

Weke di salnameya dewleta Osmanî de hatiye, cara pêşîn di navbera salên 1937-1938'ê de dewleta Tirkîyê çekên kîmyayî li dijî Kurdên Dêrsimê bikar aniye.

Rejîma Îraqê bi riya firokeyên şer, mûşek û bombeyên mezin, topên dûravêj hemû cure çekên kîmyayî li dijî gelê Kurd bikar anîne, herwiha xala balkêş eve ku piraniya êrişên kîmyayî di şevê de hatine kirin ku xelk hest bi van çekan neke û hejmara kuştîyan jî zêde be.

Aramnc ji amade kriina vê babetê bi awayê roj jimêrî eve ku tawanên bikaranîna çekên kîmyayî bi awayekî hêsan bêne tomar û dêkomênt kirin û gelê Kurd û nifşên nû ji van cinayetên agahdar bibin û weke çavkanî mifayê jê bsitînin.

Di vê panoramayê de em dixwazin ligor şîyanên xwe bi awayekî têr û tije roja bombebarana kîmyayî, navçe û herêm û hejmara qurbanîyan diyar bikin:

1. Roja 15.04.1987'ê

Parêzgeha Silêmaniyê, gundên (Helleden, Çallawe, Kanîtû, Sergellu, Bergellu, Awejê, Sêrwan, Nullçike, Çinarnê, Şaxî Gocar)

Hejmara qurbanîyan: birîndar bûna bi dehan hevvelatîyên medenî û pêşmergeyan. Hêjayî gotinê ye ev êrişa bi çekên kîmyayî di dema êrişeke mezin a pêşmergeyên YNK'ê bi navê oparasyona Destana rizgariyê li navçeyê de bû û tevî azad kirina çend gund û navçeyan û bi dehan qereqolên rejîmê ji aliyê pêşmergeyan ve, lê oparasyon ligor nexşeya darêştî û ji ber bikar anîna çekên kîmyayî ji aliyê rejîmê ve, bidawî nebû. Bombebarana kîmyayî di rojên din de jî berdewam bû û zêdetirî 30 hevvelatî ber keftin û li nexweşxaneyê şoreşê li Bergellu hatine razandin û çareser kirin.

Mirov dikare vê êrişê weke yekemîn êrişa bi çekên kîmyayî bo ser navçeyên azad kirî û pêşmergeyan binav bike. Oparasyona Destana Rizgariyê di şeva 12-13.04.1987'ê de destpêkir û sê hefteyan berdewam bû, zêdetirî 105 pêşmerge bûne qurbanî, lê ji vê hejmarê nayê zanîn ka çend kes bi çekên kîmyayî şehîd bûne.

Xala balkêş eve ku rejîmê çekên kîmyayî zêdetir li dijî gundan û xelkên sivil bikar aniye ku hejmareke zêde ya xelkê bê parastin şehîd bike.

2. Roja 16.04.1987'ê

Parêzgeha Hewlêrê, gundên (Balîsan, Şêxwesanan, Kanîberd, rêze çiyayên Dereşîr, Zînî Bellallukawe, Navçeya Sawsêwkan) ji aliyê 12

Piştî gurbûna şerê Îraq û Îranê di 22.09.1980'ê de ku heşt salan berde-
wam bû û di rêkefta 08.08.1988'ê de bidawî hat, jiber piştevaniya pira-
niya welatên bihêz ji Îraqê li dijî Îranê bi mebesta berbest danîna li hem-
ber geşekirina dewleteke îslamî û şandekirina hizra îslamî bo derveyî
sinorên xwe. Bi vê nerînê welatên bihêz bi hemû awayekî piştevaniya
Îraqê kiribûne armanca xwe, di heman demê de piraniya welatên erebî
jî ji xeynî (Sûriyê û Lîbiya) ku piştevanên Îranê bûn, piştevanên Îraqê
dikirin.

Jiber ku Îranê li hember van hemû welatan berxwe dida, van welatan
dest avêtine bikaranîna çekên komkujiyê ku çekên kîmyayî bûn. tevî ku
Îraq di rêza 120 welatan de bû ku peymannameya Jenef a sala 1925'ê
îmze kiribû ku behsa qedexekirina bikaranîna çekên kîmyayî dikir. Piştî
ku çekên kîmyayî û madeyên berhem anîna wan çekan kefte destê
Îraqê, glopa kesik jibo bikaranîna wan çekan jibo Îraqê hate pêxistin, di
halekê de ku ligor yasayên navnetewî çênedibû di dema şer de çekên
komkujiyê bêne bikar anînin.

Îraqê di eniyên şerê di navbera eskerên Îraq û Îranê de ev çek bi giranî
bikar anîn, bi awayekî ku hin eskerên Îraqî jî di bikaranîna van çekan
de bêpar nedibûn, em li vir naxwazin behsa bikaranîna çekên kîmyayî li
dijî artêşa Îranê bikin, belkî dê bêne ser mijara xwe ku behsa bikaranî-
na çekên kîmyayî li dijî gelê Kurd e.

Em baş dizanin ku hizra şovenîzmê bi ser rejîma Beis de zal bû, dix-
west Kurdan di pêkhateya erebî de bitewîne û jinav bibe, bo vê mebe-
stê jî çendîn rê û rbaz ceribandin, veguhestin, sirgûn kirin, Beisî ki-
rina bi darê zorê, teirîb kirina herên û navçeyên Kurdistanê û pêngava
dawiyê jî bikaranîna çekên kîmyayî bû, ku bi wî awayî zêdetirîn hej-
mara Kurdan û bi taybet neyarên xwe tune bike. Bi vê nerînê rejîmê
herkesê/a ku di bin desthilata wan de neba bi awayekî giran û bi agir û
hesin û çekên kîmyayî li hember şer dikir. Bo vê armancê jibo navçeyên

Booklet name: The Panorama of the chemical attacks in Kurdistan

Topic: an article about the use of chemical weapons in Kurdistan

Preparation: dr.najih gulpy n.gulpy@gmail.com

Design by: hiwa mahmood

Printed by Halabja group

**Panoramaya
bikaranîna çekên kî-
myayî
li Kurdistanê**

**The
panorama of chemical
attack in Kurdistan**

**Kemiskt vapen an-
vändning panorama i
Kurdistan**

**Prepared by:
Dr. Najih Gullpy**